

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет економіки та управління

(повне найменування факультету)

Кафедра «Менеджмент»

(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проєкту (роботи)

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему «Розробка і реалізація державної політики підтримки малого та
середнього бізнесу в Україні в умовах війни»

Виконав: студент(ка) II курсу, групи ФЕУ-311м

Спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування»

(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

«Регіональне управління»

Кравченко К.Г

(прізвище та ініціали)

Керівник Гудзь П.В.

(прізвище та ініціали)

Рецензент Кучеренко М.О.

(прізвище та ініціали)

2022 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет економіки та управління

Кафедра «Менеджмент»

Ступінь вищої освіти магістр

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

(код і найменування)

Освітня програма (спеціалізація) «Регіональне управління»

(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 2022 року

З А В Д А Н Н Я

НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ СТУДЕНТА(КИ)

Кравченко Каріна Геннадіївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) «Розробка і реалізація державної політики підтримки малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни»

керівник проєкту (роботи) Гудзь Петро Васильович д.е.н., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «20» жовтня 2022 року №333

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) 01 грудня 2022 року

3. Вихідні дані до проєкту (роботи) Наукові видання, законодавство України, яке регулює діяльність малого та середнього бізнесу, статистичний матеріал про результативність діяльності малого та середнього бізнесу, програми технічної підтримки ЄС.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Дослідити теоретичні основи державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні., Здійснити діагностику розробки та реалізації державної політики підтримки малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни., Визначити шляхи вдосконалення державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

18 рис., 6 табл., 76 джерел, 1 додаток

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
I	Гудзь П.В. професор кафедри «Менеджмент»	14.04.2022	01.06.2022
II	Гудзь П.В. професор кафедри «Менеджмент»	01.06.2022	26.09.2022
III	Гудзь П.В. професор кафедри «Менеджмент»	26.09.2022	24.10.2022
Нормоконтроль	Шитікова Л.В., доцент кафедри «Менеджмент»	01.04.2022	14.11.2022

7. Дата видачі завдання «__01__» __04__ 2022__ року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Організаційне зібрання щодо термінів подання магістерської роботи та методики її виконання	01.03.2022	
2	Вибір теми	14.03.2022	
3	Затвердження переліку магістерських робіт на кафедрі	14.03.2022	
4	Огляд та опрацювання наукової та спеціальної літератури з теми	постійно	
5	Наказ Ректора НУ «Запорізька політехніка» про затвердження тем магістерських робіт	01.04.2022	
6	Видача завдання до магістерської роботи	01.04.2022	
7	Розробка робочого плану магістерської роботи за узгодженням з науковим керівником	14.04.2022	
8	Написання 1 розділу та представлення його на кафедру в друкованому вигляді	01.06.2022	
9	Написання 2 розділу та представлення його на кафедру в друкованому вигляді	26.09.2022	
10	Написання 3 розділу та представлення на кафедру в друкованому вигляді та чорнового варіанту роботи в цілому	24.10.2022	
11	Нормоконтроль	14.11.2022	
12	Попередній захист магістерської роботи	24.11.2022	
13	Подання роботи на кафедру в остаточному чистовому оформленні	01.12.2022	
14	Захист магістерської роботи перед ЕК	13-16.12.2022	

Студент(ка)

_____ Кравченко К.Г.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник проєкту (роботи)

_____ Гудзь П.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Магістерська робота «Розробка і реалізація державної політики підтримки малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни»: 112 с., 18 рис., 6 табл., 76 джерел.

Об'єктом дослідження є державна політика підтримки малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та адміністративні підходи та методи розробки і реалізації державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах військового стану.

Мета написання роботи – визначення шляхів удосконалення, розробки і реалізації державної політики підтримки малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни.

Методи дослідження: аналітичний, статистичний, SWOT-аналіз, описовий, метод порівняльного аналізу, метод моделювання.

Результати і їх новизна. Обґрунтування моделі прямого і зворотного зв'язку зарубіжної підтримки інвестиційного розвитку малих і середніх підприємств у військовий та повоєнний період.

Основні положення роботи. Розглянуто теоретичні основи малого та середнього бізнесу в Україні, проведена діагностика розробки та реалізації державної політики підтримки малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни, визначено шляхи вдосконалення державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни в період військового стану та повоєнної відбудови.

Значущість роботи і висновки. Визначені основні шляхи реалізації державної політики підтримки малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни».

Ключові слова: ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ, РЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ, ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА, МАЛИЙ ТА СЕРЕДНІЙ БІЗНЕС, ДОПОМОГА ДЕРЖАВИ, РОЗВИТОК БІЗНЕСУ.

ANNOTATION

Kravchenko K. “Development and implementation of the state policy of supporting small and medium-sized businesses in Ukraine during the war”.

It has been investigated state policy of supporting small and medium-sized businesses in Ukraine during the war.

It has been used such methodical approaches, methods - analytical, statistical, SWOT – analysis, descriptive, comparative analysis method, modeling method.

It was revealed that small and medium-sized enterprises need support from the state for further activity during the war.

It has been concluded that the state is doing everything possible for the development of small and medium-sized enterprises in the conditions of martial law, namely by developing methods and forms of business support.

The results can be used in the development of regional programs to support small and medium-sized businesses in Ukraine.

Master's thesis contains 112 pages, 6 tables, 18 drawings, list of used sources from 76 names, 1 annex.

Keywords: PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION, REGIONAL MANAGEMENT, STATE POLICY, SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESS, STATE ASSISTANCE, MARTIAL LAW, BUSINESS DEVELOPMENT.

ЗМІСТ

Завдання на магістерську роботу

Реферат

Annotation

Вступ..... 8

Розділ 1 Теоретичні основи державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні 11

1.1 Державна політика розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у військовий стан..... 11

1.2 Методи та форми державної підтримки малого та середнього бізнесу в сучасних умовах 23

1.3 Зарубіжний досвід реалізації державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу у воєнний та повоєнний час..... 30

Висновки до розділу 1 39

Розділ 2 Діагностика розробки та реалізації державної політики підтримки малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни 41

2.1 Формування адміністративної вертикалі реалізації державної програми підтримки малого і середнього бізнесу 41

2.2 Механізми реалізації державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану..... 52

2.3 Факторний аналіз реалізації державної програми підтримки малого і середнього бізнесу в Запорізькій області в умовах війни..... 66

Висновки до розділу 2 73

Розділ 3 Шляхи вдосконалення державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни 76

3.1 Корегування пріоритетів державної політики підтримки розвитку малого та середнього бізнесу згідно проекту економічної повоєнної відбудови країни.....76

3.2 Розробка моделі розподілу та використання зарубіжної фінансової допомоги на розвиток малого та середнього бізнесу.....	82
3.3 Прогнозування ефективності розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах повоєнного економічного відродження.....	88
Висновки до розділу 3	96
Висновки	98
Список використаних джерел	104
Додатки.....	112

ВСТУП

Важливим чинником розвитку економіки держави та окремого регіону є створення сприятливих умов для діяльності малого та середнього бізнесу. Проте 2022 рік вніс свої корективи, та змусив підприємства пристосовуватись до складних реалій. Це передусім пов'язано з військовою агресією росії на території України, що і призвело до зупинки діяльності великої кількості підприємств, руйнувань, складності у перевезенні товарів.

Водночас запровадження військового стану в країні та неможливість ведення бізнесу підштовхнуло представників бізнесу шукати різні способи здійснення своєї роботи. Держава в свою чергу розробила методи підтримки малого та середнього бізнесу в умовах військового стану.

У міжнародній практиці накопичено чималий досвід вжиття різних способів та методів державного впливу для розвитку малого та середнього бізнесу. Країни намагаються максимально використати досвід інших країн, враховуючи свої особисті особливості.

Актуальність теми. Малий та середній бізнес є невід'ємною частиною ринкової економіки, яка допомагає вирішенню науково-технічних, соціальних та економічних проблем. На етапі зростання української економіки основною характеристикою малого та середнього бізнесу є динамічність, направлений на вирішення проблем безробіття, створює конкурентне середовище та збільшує потенціал експорту товарів та послуг. Влада більшості країн світу із різним соціально-економічним рівнем приділяють велику увагу бізнесам такого типу, підтримуючи різними методами їх діяльність. На мою думку, головним напрямом реформування економіки держави є створення сприятливих умов для діяльності підприємництва, які допомагають у вирішенні соціально-економічних проблем суспільства.

Мета і завдання дослідження. Мета написання роботи - визначення шляхів удосконалення, розробки і реалізації державної політики підтримки малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни.

Об'єктом дослідження є державна політика підтримки малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни.

Завдання:

- огляд державної політики розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний та повоєнний період;
- визначення методів та форм державної підтримки малого та середнього бізнесу в сучасних умовах;
- аналіз зарубіжного досвіду реалізації державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу у воєнний та повоєнний час;
- дослідження стану адміністративної вертикалі реалізації державної програми підтримки малого і середнього бізнесу;
- проаналізувати механізми реалізації державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану;
- проаналізувати факторний аналіз реалізації державної програми підтримки малого і середнього бізнесу в Запорізькій області в умовах війни;
- обґрунтувати корегування пріоритетів державної політики підтримки розвитку малого та середнього бізнесу згідно проєкту економічної повоєнної відбудови країни;
- запропонувати модель розподілу та використання зарубіжної фінансової допомоги на розвиток малого та середнього бізнесу;
- спрогнозувати ефективність розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах повоєнного економічного відродження.

Метод дослідження. Методологічну і теоретичну основу магістерської роботи склав у роботі для визначення механізмів реалізації розвитку державної підтримки малого та середнього бізнесу під час війни було застосовано статистичний метод для збирання, обробки та аналізу інформації, аналітичний – для оцінки результатів та проведений SWOT- аналіз для визначення слабких, сильних сторін та можливостей і загроз у Запорізькій області, метод порівняльного аналізу – використовувався для порівняння досвіду іноземних

країн, метод моделювання – застосований для розробки моделі розподілу зарубіжної допомоги малим та середнім підприємствам.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розробці теоретичних принципів, практичних та методологічних рекомендацій щодо вдосконалення підтримки малого та середнього бізнесу в умовах військового стану та після його закінчення.

Інформаційною базою дослідження є наукові роботи вітчизняних та зарубіжних вчених з розвитку малого та середнього бізнесу, законодавча база України з регулювання діяльності підприємств, результати власних спостережень та досліджень.

Апробація результатів магістерської роботи. За результатом написаної роботи опубліковано тези доповіді «Механізми реалізації державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану та регіональному рівні» та «Розвиток малого та середнього бізнесу в Запорізькій області в період воєнного стану».

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота містить вступ, три розділи, висновки, список використаної літератури, додатки. Повний обсяг роботи – 112 сторінки, включаючи 6 таблиць, 18 рисунків. Список використаних джерел (76 найменувань) - 8 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

1.1 Державна політика розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у військовий стан

Поняття «військовий стан» - це небезпека або збройний напад однією державою на іншу. Держава-агресор порушує суверенітет країни, на яку відбувається напад. У розділі 1, стаття 1 законі України у якому зазначено, що збройний напад на Україну вважається:

- вторгнення збройних сил іншої країни або об'єднаних в групи країн на простір України;
- окупація або насильне приєднання території України;
- блокування портів, побережжя, повітряного простору України збройними силами іншої країни;
- напад збройних сил іншої країни на збройні сили України.

Реалізацію збройними силами іншої держави агресії у бік іншої держави можна також назвати словом «війна» [37].

Війна, являє собою одну з форм вирішення міждержавних проблем, із застосуванням воєнної сили з обох сторін, яка поділяється на локальну та регіональну [37].

Локальна війна – це збройний конфлікт між двома чи більше країнами, у якій збройні дії відбуваються на територіях держав, які воюють та здебільшого зачіпають інтереси одне одного (економічні, ресурсні, територіальні, інфраструктурні, політичні) [37].

Регіональна війна – це збройний конфлікт, який включає певну частину регіону, учасниками яких є усі чи більшість країн регіону. Мета конфлікту – успіх воєнно-політичних цілей [37].

На території України на сьогоднішній день відбувається локальна війна, яку розпочала країна-терорист росія проти України. Повномасштабне вторгнення відбулося 24 лютого 2022 року. Територія України зараз зазнає катастрофічний руйнувань з боку агресора і потребує негайного відновлення задля збереження цілісності держави, розвитку економіки.

В системі публічного управління та адміністрування проведено кардинальні зміни у переведенні народного господарства на військовий лад, організації відпору ворогу та визначення контурів відновлення наслідків війни, як реакція вищих органів влади на збройну агресію.

Президентом України 24 лютого 2022 року було видано Указ «Про утворення військових адміністрацій», які створені для виконання Закону Україну «Про правовий режим воєнного стану» та здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку. Кожна обласна адміністрація країни та міська Київська адміністрація отримала статус військової адміністрації (25 обласних військових адміністрацій). Також було створено на базі існуючих районних адміністрацій – районні військові адміністрації [59].

21 квітня 2022 року Президентом України було створено консультативно-дорадчий орган – Національну Раду з питань відновлення України від наслідків війни [48].

Головними завданнями Національної Ради з відновлення України є:

- дослідити та розробити програму заходів для відродження та розквіту України, відновлення інфраструктури (транспортної, медичної, енергетичної, тощо), зв'язку;
- розроблення плану дій з відновлення військової інфраструктури;
- план дій з подоланням безробіття в країні;
- відбудова об'єктів культурної спадщини;
- розглянути пропозиції з приводу пріоритетних реформ, які є необхідними у воєнний та післявоєнний час;
- підготовка ключових питань, актів, ухвалення та втілення яких є важливим для розвитку України у воєнний та післявоєнний період [48].

Національна Рада також аналізує та бере до уваги пропозиції державних органів, міжнародних організацій, місцевого самоврядування щодо відбудови території України, підтримки економіки. Великий вплив на розвиток економіки становить малий та середній бізнес, який найбільше постраждав під час війни [48].

Малий та середній бізнес – це згрупування невеликих підприємств, які перетворюються у фундамент для розвитку економіки країни. Малий бізнес (кількість працівників до 50 осіб, чистий дохід до 10 млн євро на рік) та середній бізнес (кількість працівників до 250 осіб, чистий дохід до 50 млн євро на рік) є юридичними суб'єктами господарювання. На 2020 рік частка малих підприємств складала 95,5%, середніх – 4,7%. В Україні кількість зайнятих осіб малих підприємств на 2020 рік становила 26,8% осіб, середніх – 48,5% осіб [42].

В табл.1.1 описано роль та значення малого та середнього бізнесу.

Таблиця 1.1

Роль і значення малого та середнього бізнесу в ринковій економіці

Визначення	Малий та середній бізнес	Джерело
Визначає	Темпи економічного розвитку; структуру та якісну характеристику внутрішнього валового продукту; ступінь демократизації суспільства;	[64]
Здійснює	Структурну перебудову економіки;	[64]
Характеризується	Швидкою окупністю витрат; свободою ринкового досвіду;	[64]
Забезпечує	Насичення ринку товарами та послугами; реалізацію інновацій; додаткові робочі місця;	[64]
Формує	Соціальний прошарок підприємців-власників; основу середнього класу;	[64]
Сприяє	Послабленню монополізму; розвитку конкуренції.	[64]

За рівнем розвитку малого та середнього бізнесу можна зробити висновок про рівень розвитку економіки країни. Малий бізнес сприяє розвитку середнього

бізнесу, створює робочі місця, збільшує дохід в бюджет країни. Галузь діяльності малого та середнього бізнесу розкривається доречністю виготовлення товарів невеликим об'ємом, який постійно оновлюється та вдосконалюється. Підприємства такого типу надають різні види послуг, беруть до уваги особисті побажання клієнтів та виготовляють товари, які мають стійку потребу на ринку [42].

Для того, щоб бізнес в країні розвивався існують органи, які забезпечують розвиток малого та середнього бізнесу, які зображені на рис.1.1.

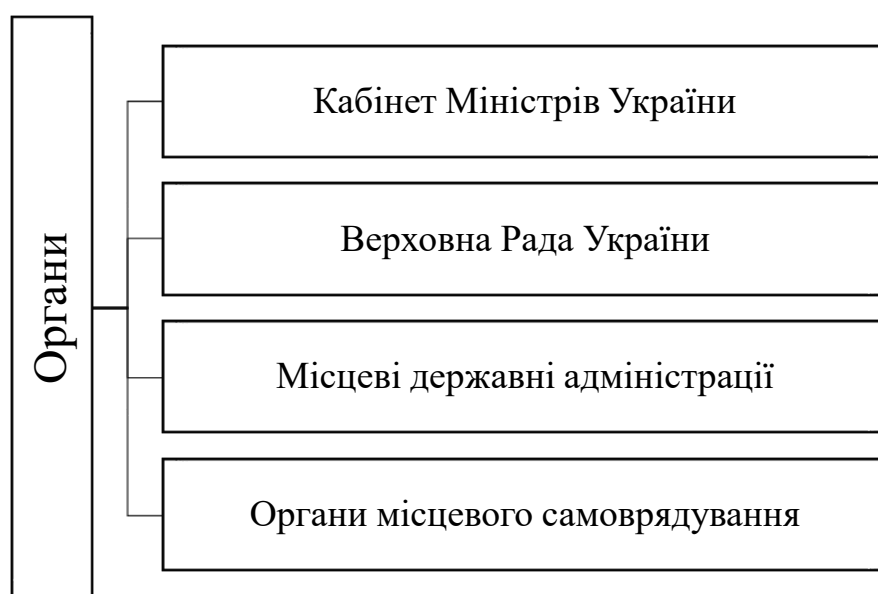

Рис.1.1 Органи, які забезпечують розвиток малого та середнього бізнесу

Кабінет Міністрів України гарантує розробку та втілення державної політики у сфері розвитку бізнесу, дослідження та здійснення проєктів країни розвитку підприємства, враховуючи державні переваги, реалізує план дій для відновлення та розвитку інфраструктури підприємств, напрямляє, узгоджує та проводить контроль за роботою органів виконавчої влади, які надають державну підтримку малому та середньому бізнесу. Верховна Рада України надає інфраструктурну, фінансову підтримку для проєктів, які реалізуються в межах державних, регіональних та місцевих програм розвитку бізнесу. Місцеві

державні адміністрації та органи місцевого самоврядування надають фінансову підтримку підприємствам, приймають участь у розробці проєктів [57].

Загалом державна політика – це діяльність органів державної влади, яка спрямована на вирішення суспільних проблем, для здобутку й втілення значущих цілей розвитку суспільства або його окремих сфер [57].

Політика передусім потрібна для того, щоб добиватися цілей мирними способами, а не використанням зброї. Це правило стосується як відносин між державами, так і в межах країни. Політика є раціональною системою цілей, інтересів і пріоритетів держави. Це в першу чергу боротьба інтелектів, державних умів, ідей, а також пошук взаєморозуміння та рівності [21].

Слід відмітити, що робота держави націлена на удосконалення життя суспільства, а державна політика спрямована на розробку і впровадження в життя важливих державно-політичних рішень на вирішення поставлених проблем [1].

Досить важливу роль у дослідженні державної політики відіграє низка проблем, пов'язаних з розвитком суспільства: формування змісту державної політики, вивчення впливу політичних та соціально-економічних чинників на її зміст і функціональні можливості, встановлення ефекту впливу різних інституційних структур і політичних процесів на здійснення політики, впровадження й оцінювання суспільством наслідків державної політики [63].

Державну політику можна характеризувати, як напрямок дій, який держава обирає, для вирішення проблем, які існують в країні [57].

Ціль державної політики у галузі розквіту малого та середнього бізнесу в Україні є:

- створення підходящих умов для розвитку підприємства;
- гарантування розвитку власників малого і середнього бізнесу з ціллю створення конкурентного оточення та збільшення їх ступеня конкурентоспроможності;
- заохочення інноваційної та інвестиційної діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу;

- підтримка впровадженню суб'єктами малого та середнього бізнесу діяльності, для виділення виготовлених ними товарів та послуг;
- постачати зайнятість мешканців шляхом сприяння організаційної ініціативи населення [57].

Положення державної політики у галузі розквіту малого та середнього бізнесу в Україні є:

- дієвість підтримки малого та середнього бізнесу;
- досяжність одержання державної підтримки суб'єктами малого та середнього бізнесу;
- постачання участі представників бізнесу, організацій, що представляють інтереси власників бізнесу;
- утворення рівноправних перспектив для суб'єктів бізнесу, які збігаються з вимогами законодавства на регіональному та місцевому рівнях;
- дієвість використання бюджетних коштів, які були заплановані для реалізації зазначених програм;
- доступність і прозорість проведення процедур надання державної підтримки;
- досяжність об'єктів інфраструктури підтримки бізнесу для всіх суб'єктів господарювання [57].

Провідні напрями державної політики в галузі розвитку малого та середнього бізнесу в Україні:

- поліпшення та спрощення порядку ведення обліку;
- впровадження спрощеного порядку оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого господарювання, що відповідають правилам, які утвердили в законодавстві;
- залучення суб'єктів малого бізнесу до реалізації науково-технічних і соціально-економічних програм, реалізація постачання товарів та послуг для державних та регіональних потреб;

- забезпечення державою фінансовою допомогою малого та середнього бізнесу шляхом надання гарантій, компенсацій, кредитів;
- розвиток інфраструктури підтримки малого і середнього бізнесу;
- підготовка для підвищення кваліфікації працівників для суб'єктів малого та середнього бізнесу;
- використання а підприємствах новітніх технологій, а також використання технологій, які покращують якість товарів та послуг [57].

Влада країни в Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» сформувала чіткий перелік обмежень у отриманні державної підтримки представникам малого та середнього бізнесу [57].

Допомога з боку держави не надається у наступних випадках:

- якщо підприємство є страховою або кредитною організацією, ломбардом, інвестиційним або недержавним пенсійним фондом;
- якщо підприємство виробляє та реалізує алкогольну або тютюнову продукцію, зброю або займається валютним обміном;
- компанія зареєстрована і підпорядковується законодавству іншої держави, окрім випадків, які прописані в міжнародних документах України;
- якщо підприємство збанкрутувало;
- якщо підприємство надало недостовірну інформацію при подачі документів для отримання державної допомоги;
- організації, основним видом діяльності яких є здача нерухомості в оренду;
- підприємства є боржниками Пенсійного фонду, бюджету України або фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- якщо доведено, що підприємство використовувало бюджетні кошти не за призначенням або порушило процедуру отримання державної підтримки [57].

Підприємства, які надають фінансову, консультаційну, маркетингову, юридичну допомогу, яка направлена на розвиток малого та середнього бізнесу утворюють інфраструктуру підтримки підприємств (рис.1.2) [57].

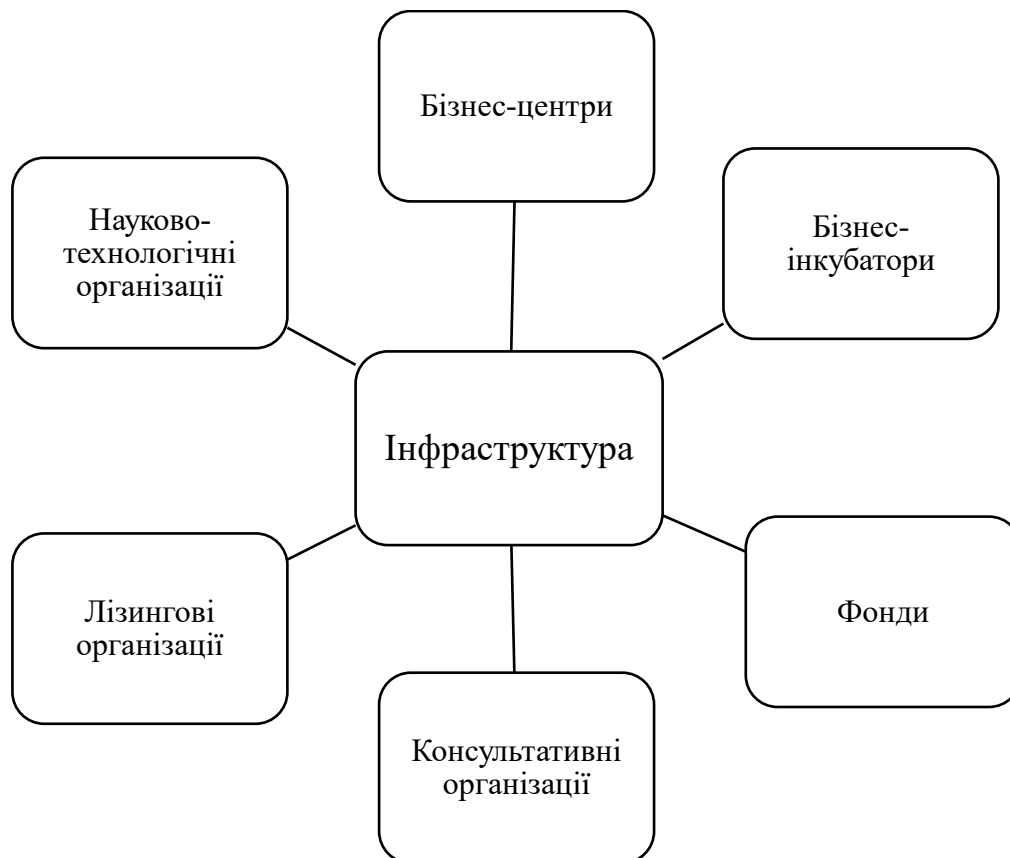

Рис. 1.2 Об'єкти інфраструктури, для надання допомоги малому та середньому бізнесу

Підтримка від організацій (рис.1.2), бізнесу надається в рамках місцевих, регіональних та державних програм, які направлені на розвиток підприємництва. Існують види підтримки, які надаються малому та середньому бізнесу для впровадження своїх бізнес-ідей в життя, а саме:

- фінансова;
- інформаційна;
- консультативна;
- допомога в галузі науки, інновацій та промислового виробництва;
- експортна діяльність;

- підвищення кваліфікації співробітників підприємства [57].

Основною допомогою, на мій погляд, є фінансова підтримка бізнесу з боку держави, тому що без вкладання коштів, підприємства не зможуть вести свою діяльність. Державна підтримка розрахована для представників діючих підприємств, а також можлива і тим, хто тільки планує започаткувати власну справу. Основними видами фінансової допомоги є різні види компенсацій, кредитування, гарантій, тощо (табл. 1.2) [57].

Таблиця 1.2

Фінансова допомога малому та середньому підприємництву

Види	Уповноважені органи	Джерела
1) Часткове відшкодування відсоткових ставок за кредитами, що надаються на впровадження бізнес-проектів;	Державна фінансова допомога надається органами місцевого самоврядування, фондами підтримки малого та середнього підприємництва, місцевими, регіональними, державними фондами, органами виконавчої влади.	[57]
2) Часткове відшкодування лізингових, факторингових платежів та платежів за користування гарантіями;		[57]
3) Надання гарантії та поруки за кредитами суб'єктів малого і середнього підприємництва;		[57]
4) Видача кредитів, для створення власного бізнесу;		[57]
5) видача позик на придбання і впровадження інновацій на підприємстві;		[57]
6) відшкодування витрат на розвиток співробітництва між представниками малого і середнього бізнесу та великого бізнесу;		[57]
7) фінансова підтримка для заміни старих технологій на екологічно чисті та енергозберігаючі технології.		[57]

Наступний вид допомоги малому та середньому підприємництву від держави є інформаційна підтримка, яка здійснюється шляхом забезпечення функціонування державних, регіональних і місцевих інформаційних систем, інформаційно-комунікаційних мереж, сприяння започаткуванню підприємницької діяльності за допомогою Інтернету або надаючи інформацію підприємству про державні програми, які створюються для підтримки бізнесу та іншу (рис.1.3) [57].

В сучасному світі розвиток малого та середнього бізнесу неможливий без підтримки інформаційних технологій з боку держави, оскільки це значно впливає на діяльність підприємств.

Рис. 1.3 Інформаційна допомога малому та середньому підприємництву

Для того, щоб допомогти малому та середньому бізнесу у консультаційних послугах з питань започаткування, просування бізнесу, тощо. Державою було створено консультаційну підтримку, яка реалізується шляхом створення спеціалізованих організацій для підтримки бізнесу, які надають консультації представникам бізнесу та забезпечують їх діяльність [57].

У сучасному світі головну роль відіграють інноваційні технології, які автоматизують виробництво, покращують його енергоефективність тим самим покращуючи життя суспільства. Розвиток наукової галузі відкриває шляхи для розвитку нових проєктів, які в подальшому можна реалізовувати у

підприємницькій діяльності. Тому з боку держави важливо надавати допомогу у розвитку саме цих галузей (рис.1.4).

Рис.1.4 Державна підтримка у сфері науки, інновацій, промислового виробництва [57]

Наступний вид державної підтримки націлений на підприємства які провадять експорту діяльність. Така підтримка є дуже важливою, оскільки існує багато підприємств, які націлені на закордонний ринок. Державна підтримка може бути представлена у вигляді:

- просування на закордонні ринки товарів та послуг українського виробництва;
- утворення сприятливих умов для діяльності підприємств;
- співробітництво з міжнародними організаціями та державами в галузі розвитку бізнесу;

- створення організацій (об'єктів інфраструктури) для підтримки малого та середнього бізнесу, які націлені на закордонний ринок, шляхом надання фінансової, консультаційної допомоги;
- у представлені продукції українських виробників на міжнародних виставках бо ярмарках (фінансова допомога, орендної площі для проведення виставок та ярмарок, тощо);
- у розповсюджені інформації за кордоном про продукцію українського виробника [57].

Державою також надається підтримка для представників малого та середнього бізнесу у вигляді підвищення кваліфікації або підготовки співробітників, які хочуть пов'язати своє життя з веденням бізнесу. Влада надає допомогу шляхом:

- розробки освітніх програм, які націлені на підвищення рівня знань суб'єктів господарювання;
- створення бізнес-інкубаторів;
- участь у міжнародних програмах обміну досвіду з ціллю впровадження інновацій та підвищення рівня знань співробітників малого та середнього бізнесу;
- підтримка у науково-методичній та навчально-методологічній сфері, представникам малого та середнього бізнесу [57].

Головними потребами малого та середнього бізнесу на сьогоднішній день – це нестача фінансів та ресурсів, які зможуть підтримати оборотні кошти. Важливим елементом розвитку малого та середнього бізнесу є пряма фінансова допомога від держави, яка реалізується за допомогою субсидій, гарантій, пільг.

Таким чином, державна політика має вчасно реагувати на зміни в країні та розв'язувати проблеми, які є у суспільстві. Державна політика має створити хороші умови для створення бізнесу, тим паче в період війни, держава має йти на зустріч підприємцям, які планують розвивати бізнес в такий складний для людства час. На мій погляд на сьогоднішній день владі країни потрібно звернути

увагу на розвиток та підтримку підприємств, які постраждали (зруйновані) під час війни, для того щоб створити нові робочі місця, створити привабливе середовище для інвестицій та підтримати економіку країни, для цього влада країни розробила методи та форми державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану.

1.2 Методи та форми державної підтримки малого та середнього бізнесу в сучасних умовах

Державна політика створюється органами влади і центром створення є стратегічно важливі потреби та інтереси суспільства. Для того, щоб процес створення політики був ефективним, зарубіжний науковець Франц-Ксав'єр Кауфман, вважає що для цього спочатку потрібно політику вивчити, а потім навчитись приймати найкраще рішення із запропонованих. Ефективність роботи політики завжди залежить від правильності обраного рішення та поставленої цілі. Створення державної політики – це сукупність чинників, вимог, діяльності представників політики та груп впливу в ході вибору цілей, які стратегічно важливі для держави та створення підписання відповідної угоди [29]. На сьогоднішній день існує низка вимог, для створення державної політики, які показані на рис 1.5.

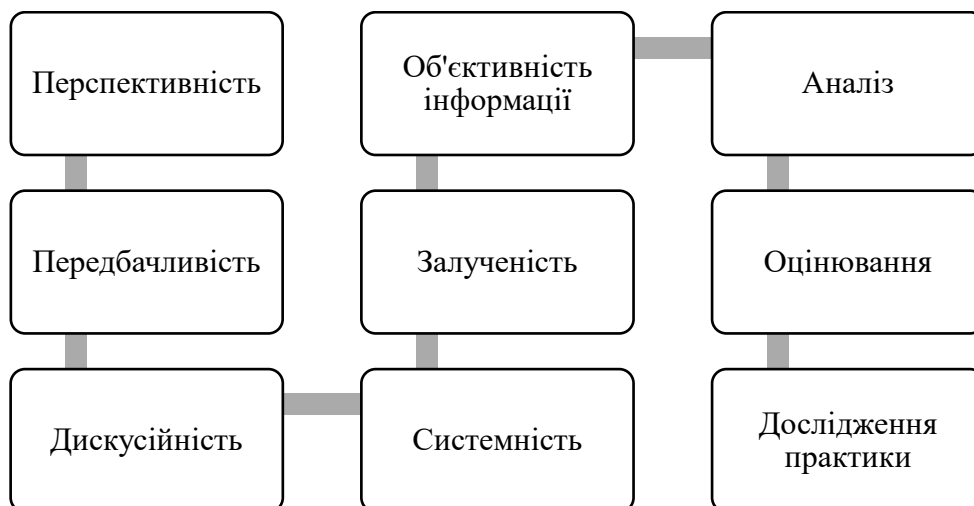

Рис.1.5 Вимоги, для створення державної політики [30]

Всі ці вимоги націлені на отримання ефективних результатів від політики держави. Для розроблення державної політики було створено моделі.

Перша модель має назву «Інституціональний раціональний вибір», яка була розроблена американським політологом і економістом Елінором Остром, який аналізував результат створення політик як роль особистих дій залучених до процесу факторів, які мають вплив два основних види умов: індивідуальні та умови, пов'язані з прийняттям рішень.

Друга модель під назвою «Політичні потоки» містить опис трьох потоків, які являють собою процес створення політики держави. Перший потік має назву проблемний, оскільки створюється з даних про справжні проблеми та результати діяльності попередньої влади. Другий – це група спеціалістів, які розглядають проблеми та приймають рішення. Третій – це політичний потік, який складається з виборів, діяльності політиків, конкуренції в процесі прийняття законів, тощо. Коли ці три потоки поєднуються, то виникає "вікно можливостей" для прийняття відповідних політичних рішень.

Третя модель під назвою «Модель відкритих систем», яка була створена зарубіжним політологом Річардом Хоффебертом. Процес вироблення політики є послідовним переходом від більш широких та невизначених умов до оформленої правилами поведінки еліт у процесі обговорення політичних цілей та вироблення рішень. Ця модель залучає до процесу низку умов, між якими існує відношення прямої та непрямої залежності. Усі розглянуті моделі створення політики, маюць однаковий алгоритм прийняття рішень, який зображений на рис.1.6 [29].

Рис. 1.6 Алгоритм створення політики

Органи державної влади посідають головне місце у розроблені та впровадження державної політики. Відповідно до того, хто розробляє та висуває пропозиції, щодо завдань та цілей, які є перед державою, можна виділити ще три моделі, які зображені на таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Моделі державної політики

Назва моделі	Характеристика	Джерела
«Вертикальна»	Рішення приймаються вищими політичними органами держави, особами, які належать до вищих політичних посад державної служби, а потім доводяться до нижчих рівнів, що відіграють роль виконавців державної політики.	[29]
«Дослідження»	Формування політики починається з нижчих структур державного управління. При цьому активно залучаються широкі страти суспільства, громадські організації, які беруть участь у розробленні та здійсненні різноманітних програм і проєктів. З урахуванням їхніх пропозицій та думок розробляється цілісна державна політика.	[29]
«Вертикального залучення»	Передбачає спонукання до розроблення політики громадян і державних службовців за умови потужного централізованого управління та контролю за цим процесом.	[29]

В таблиці 1.3 представлені моделі державної політики за допомогою яких приймаються рішення, щодо створення державної політики. Кожна із моделей унікальна та потребує контролю з боку влади держави.

Ефективність будь-якої моделі істотно залежить від, того чи органи влади додержуються адміністративних стандартів (доступність, надійність,

справедливість, пристосованість). Варто виділити головні завдання будь-якої влади країни:

- постійне підтримання Збройних Сил України та спеціальних служб (Головне управління розвідки Міністерства оборони; Служба зовнішньої розвідки; Служба безпеки України) у боєздатному стані, для того, щоб не допустити втрати та окупації територій держави;
- надання громадянам України можливості мати майно, що забезпечить державу від терористичних, революційних та інших небезпек, які існують перед країною;
- постійне просування та розвиток економіки країни та новітніх інновацій, які підтримують бюджетну сферу та має прямий вплив на всі складові політики країни;
- недопущення зміни політичної системи.

Органи державної влади здійснюють декілька методів, для визначення пріоритетної державної політики, які представлені в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Методи державної політики

Метод	Характеристика	Джерела
Політичний підхід	Передбачає вибір пріоритетів у процесі політичної боротьби між різними партіями та групами і залежить від співвідношення політичних сил, їх підтримки суспільством, глибини конфлікту інтересів і особливостей політичної культури.	[29]
Суб'єктивний підхід	Пов'язаний із вибором пріоритетів державної політики шляхом ірраціональної поведінки через відхилення певних стандартів, норм і сприйняття поточної ситуації організаціями та індивідами.	[29]
Об'єктивний підхід	Використовується для уникнення суб'єктивізму та популізму.	[29]

Із підходів, які зазначені в таблиці 1.4. можна зрозуміти, що кожен підхід унікальний і вони відрізняються між собою, проте існує єдина ознака, яка їх

об'єднує – це правильний вибір пріоритетів державної політики, оскільки це впливає на подальший розвиток країни. Із зародженням економічних реформ в Україні, розвиток та становлення малого та середнього бізнесу є одним із головних пріоритетів державної політики. Мале та середнє підприємництво дає можливість здійснити свої творчі особливості, оскільки такий бізнес швидше пристосовується до змін у суспільстві і має менші затрати порівняно з великим бізнесом. У розвинених країнах світу приділяють велику увагу розвитку малого та середнього бізнесу [16].

Малий та середній бізнес має велике значення для розвитку економіки України, оскільки такий бізнес гарантує 81,5% робочих місць, що зменшує відсоток безробіття та 37% податкових надходжень до бюджету країни. Тема державної підтримки малого та середнього бізнесу у воєнний час є дуже актуальною темою, тому що, під час війни складно розвивати бізнес без державної допомоги. Держава та бізнес повинні працювати разом, як одна команда, які мають спільну ціль – розвиток країни. Головним стимулюючим фактором для розвитку малого та середнього бізнесу є те, що вони мають більший обсяг реалізації товарів ніж великі підприємства; створення великої кількості робочих місць, оскільки під час війни, велика кількість біженців з окупованих територій залишились без роботи; податки [65;57].

На превеликий жаль, на сьогоднішня бізнес зіштовхується з перешкодами, які є у держави. Проблеми і перешкоди, які заважають розвитку малого та середнього бізнесу:

- корупція;
- бюрократизм;
- незахищеність бізнесу від різних видів ризиків;
- високі податки;
- уразливість банківських установ;
- відсутність гарантій;
- відсутність навчання для персоналу;

- економічна та політична нестабільність;
- війна [16].

Всі вищезгадані пункти є перешкодою, яка заважає нормальному розвитку підприємництва. Проте ці проблеми влада держави може вирішити, окрім останнього пункту, оскільки це залежить не від однієї країни.

За способом впливу на малий бізнес виділяють прямий та непрямий метод державного регулювання. Прямий метод – це надання державою пільгових кредитів, субсидій, часткових позик. Непрямі методи – це надання державою кредитно-грошових гарантій органам, які обслуговують даний бізнес.

З початку повномасштабного вторгнення в Україну велика кількість підприємців були змушені зупинити діяльність свого бізнесу. Для цього існувало багато причин:

- власники бізнесу виїхали закордон або в більш безпечніший регіон країни;
- бізнес було зруйновано;
- працівники змушені покинути дім та виїхати закордон або в інший регіон;
- порушилась логістика поставок товарів або комплектуючих;
- на окупованих територіях в мешканців не має коштів для сплати за товар;
- під час війни деякий вид бізнесу може бути не актуальним для суспільства (атракціони, кафе, ресторани, кіно-театри);
- зменшилась кількість споживачів, тощо [27].

Для того, щоб підтримати бізнес держава розробила форми для розвитку малого та середнього бізнесу під час війни, які в свою чергу можна поділити на фінансові, економічні, податкові, кредитні, консультуючі, експортні форми державної допомоги.

Кредитна допомога:

– кредити «5-7-9%», які доступні для будь-якого українського бізнесу. Будь-який бізнес протягом дії воєнного стану та місяць після завершення може одержати кредит під 0% [49].

Фінансова допомога:

- програма підтримки працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. Згідно з цією програмою роботодавці можуть отримувати компенсацію протягом двох місяців на виплати заробітних плат у розмірі 6,5 тисяч гривень;
- держава компенсуватиме відсотки за кредити на покриття витрат, пов'язаних зі здійсненням сільськогосподарської діяльності підприємства;
- програми евакуації підприємств із зони бойових дій на захід України. Підприємствам будуть створені належні умови для роботи на новому місці та можливості працевлаштування людей;
- грошова допомога ФОП у розмірі 6,5 тисяч гривень;
- малі підприємства, які постраждали під час війни, зможуть подати заяву на отримання коштів у розмірі 125 тисяч гривень;
- фермери мають змогу фіксувати збитки, а також втрачену вигоду, яку вони могли б мати;
- надання мікрогрантів до 250 тис.грн на розвиток бізнесу;
- грантова підтримка на розвиток садівництва, тепличного бізнесу [49];
- створення програм допомоги малому та середньому підприємництву.

Податкова допомога:

- єдиний податок в 2 відсотки без ПДВ;
- звільнення від сплати ЄСВ, штрафів, пені та перевірок по ЄСВ;
- зменшення податків на пальне та товари для оборони;
- звільнення від сплати єдиного податку платників 1 та 2 груп [49].

Економічна допомога:

- планові та позапланові перевірки під час воєнного стану не проводитимуться;
- створення та ведення бізнесу в Україні були спрощені. Відтепер замість отримання дозволу чи ліцензії – достатньо подати декларацію, що підприємство відповідає всім вимогам закону.

Консультаційна допомога:

- надання безкоштовних консультацій для представників бізнесу;
- розробка та втілення бізнес-інкубаторів [3];

Експортна допомога:

- пошук партнерів для українських виробників;
- розробка «Каталогу українських експортерів» [19].

На мою думку, розроблені державою форми полегшення роботи підприємств позитивно впливає на роботу бізнесу в такий складний час, як війна. В сучасних умовах все більше підприємців потребують допомоги від держави. Динаміка адаптації бізнесу до реалій почала зростати після ведення державою фінансових, кредитних, податкових та інших форм підтримки малого та середнього бізнесу. Держава, як ніхто інший, має бути зацікавлена у розвитку підприємництва та надати ще більше методів та форм для розвитку бізнесу. Для того, щоб зрозуміти, як реалізувати план, для полегшення праці можна скористатися досвідом країн, які змогли пережити війну та зробити «економічне диво» на увесь світ. Деякі економісти й досі не можуть зрозуміти, як це взагалі можливо.

1.3 Зарубіжний досвід реалізації державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу у воєнний та повоєнний час

Зарубіжний досвід країн, які змогли під час війни та після вистояти та розвивати економіку країни, можуть стати для нашої країни гарним прикладом для розвитку. Опираючись на світовий досвід можна сказати, що існування підприємств всіх рівнів, їх оптимальне співвідношення є найважливішою

ознакою ринкової економіки. На сьогоднішній день роль малого та середнього бізнесу надзвичайно важлива, тому що дана галузь забезпечує занятість населення, що зменшує рівень безробіття, формує бюджет країни, формує імідж країни на глобальному ринку, сприяє розвитку інновацій [73; 22].

Прикладом для розвитку економіки України можуть стати Японія (японське економічне диво), Ізраїль, Західна Німеччина, Південна Корея, Італія – всі ці країни були вщент зруйновані, але змогли відновитися та зробити економічний прорив. Країни змогли розробити плани для подальшого існування та розквіту держав [35].

Розглянемо досвід Ізраїлю, який в першу чергу розробив план для розвитку, процвітання малого та середнього бізнесу, який зміцнює економіку держави. Система державної підтримки, яка спонукає зростання робочих місць, зростання рівня зайнятості населення допомогло Ізраїлю зробити прорив в економіці. Державні підтримки в країні представлена великою кількістю структур. Науково-технічний ізраїльський прорив був здебільшого завдяки невеликим приватним підприємствам, які розробляли нові технології. Управління підтримки малого та середнього бізнесу в Ізраїлі розробило програму міжнародної діяльності, яка містить налаштування дружніх відносин і укладання договорів для розвитку малого та середнього бізнесу; обмін представниками делегацій; участь у міжнародних конференціях з питань підтримки розвитку малого та середнього бізнесу, мета яких обмін інформацією між країнами. До управління підтримки малого та середнього бізнесу входять представники міністерств, економічних організацій та суспільних, які розробляють програми для підтримки всіх ланок бізнесу та спостерігають за їх виконанням. Діяльність цієї організації фінансується Міністерством торгівлі, промисловості. Провідними функціями управління є:

- створення державної підтримки та її виконання;
- впровадження всіх методів в життя;
- узгодження організацій та установ, які займаються вирішенням проблем малого та середнього бізнесу;

- створення місцевих центрів надання допомоги для малих та середніх організацій;
- створення курсів та семінарів, для створення та ведення бізнесу;
- забезпечення інформацією підприємців, для сприяння розвитку організацій;
- створення фондів для підтримки малого та середнього бізнесу [9].

Малий бізнес сприяє працевлаштуванню великої кількості людей, які приїхали з інших регіонів. Відновлення економіки та її становлення має бути на основі програм з направленості на відновлювання сільського господарства та промисловості. Розквіт економіки після війни вимагає створення відповідних вимог та заходів, які потрібні для відродження регіонів та країни в цілому. Також потрібно розробити план дій для повернення населення на ті території звідки були вимушені виїхати та створення умов для проживання [9; 22].

Одним із відомих прикладів відновлення Західної Європи після війни є «план Маршала». Німеччина, Італія, Франція, Польща – це країни, які зазнали великих руйнувань в період Другої світової війни. Після Другої світової війни більшість промислових міст було зруйновано, міжнародна торгівля припинила своє існування, мільйони людей проживали у таборах для біженців в інших країнах світу. Зруйнована транспортна інфраструктура міст не давала можливості відновлювати економіку країн. До кінця Другої світової війни у Західній Європі було зруйновано 5 мільйонів житлових будинків, зібралось 12 мільйонів біженців.

«План Маршала» - це програма економічної допомоги державам, які були учасниками війни. Європейські країни отримали грошову допомогу в розмірі 15 млрд. доларів та зосередились на відновленні продуктивності праці на промислових підприємствах та сільського господарства; створені робочих місць; розвиток торгівлі на місцевому та міжнародному рівні.

План «Маршала» передбачав створення абсолютно нової схеми розрахунків за кредитами та створення Концепції «соціального ринку господарства» стимулювавши конкуренцію та формуючи товарний достаток для

громадян, в наслідок закону «Про попит і пропозицію», утримувала ринок у певних рамках та зменшувала його негативні наслідки для соціально незахищених груп населення (малозабезпечені, безробітні, тощо), а також надавала підтримку через дотації деяким галузям (промисловість сільськогосподарська, суднобудівна та гірничобудівна). Також було впроваджено заходи для недопущення надмірної зосередженості виробництва і капіталу в одному регіоні, для того щоб уникнути утворення монополій [25].

Велику роль у відновленні економік держав, які зазнали істотних руйнувань є пряма фінансова допомога держав, які надавали кошти на відбудову певних галузей економіки та іноземні інвестиції [35].

Японське економічне диво. Диво (за тлумачним словником) – це процес, який не можна пояснити та гідний великому дивуванню. Так само можна назвати післявоєнний розквіт Японії - дивом, але диво, яке можна довести законами економіки.

Влада Японії створила низку реформ, які реалізовували по п'ятьом напрямкам. Перший – ліквідація монополістичних об'єднань, які існували на той час. Відповідно до законодавства, антимонопольні компанії підлягали закриттю, а акції – стягненню та загальному продажу.

Другий – сільське господарство. До початку війни, поміщики в Японії мали більшу половину землі, яка оброблювалась. На не вигідних умовах вони здавали її в оренду звичайним селянам. Платежі, які вони отримували від селян поміщики вкладали в інші галузі, тому що були не зацікавлені в розвитку сільського господарства в Японії. Після війни держава викупила в поміщиків землю, яку потім продали селянам вдвічі дешевше ніж було. Також були введені додаткові пільги на користування землею, що сприяло швидкому розквіту сільського господарства. Держава створила сприятливі умови для користування землею і більшість селян були зацікавлені у обробленні землі. Вже до 60-х років Японія могла забезпечувати себе основними видами продукції. Завдяки таким реформам в країні вирішилась проблема безробіття в сфері промисловості та сфері послуг.

Третій – реформи сфери праці. Вперше був встановлений 8-годинний робочий день. Працівникам надали право створювати профспілкові групи, організовувати та брати участь у страйках, протестах. Також був встановлений 6-денна відпустка, яка оплачувалась. Такі реформи допомогли покращити умови праці робітників підприємств. Працівники мали гарний дохід, який вони могли відкласти на свої потреби, відпочинок.

Четвертий – система освіти. Рівень освіти в Японії завжди вважався високим. Було створено велика кількість коледжів та інститутів для підготовки спеціалістів середньої ланки та підвищення кваліфікації працівників. Високий рівень освіченості робітників зіграв велику роль у розвитку економіки країни.

П'ятий – фінанси. В Японії створили програму стабілізації економіки. Держава контролювала всі грошові обіги, які відбувалися в країні (заробітні плати, ціни, діяльність кредитних установ) [28].

Вище перелічені напрями реформ позитивно відіграли роль у розквіті економіки Японії, тому що після цього було ще багато перетворень, але вони тільки доповнювали ці напрями та їх удосконалювали. Другою ланкою, яка допомогла Японії створити «економічне диво» стала допомога США, а саме:

- видача кредитів для закупівлі матеріалів армії США, які є зайвими;
- оренда американських суден;
- надання будівельних матеріалів.

Також в Японії створена Національна фінансова корпорація, яка здійснює грошову допомогу малих підприємств. Держава бере на себе обов'язок сплати боргів, якщо підприємець стає неплатоспроможним. Да даний час влада Японії розробила закон «Про основи малого та середнього бізнесу». В Японії утворена загальнонаціональна система підтримки малого та середнього бізнесу, за допомогою якого держава створює моніторинг стану підприємства, формує комплексні дослідження, з'ясовує дієвість заходів з боку держави на бізнес. Така програма допомагає державі дізнаватись про всі проблеми бізнесу та корегувати допомогу. На сьогоднішній у Японії створена Національна фінансова корпорація, яка несе відповідальність за слати боргу у разі не платоспроможності

підприємств. Також створена дворівнева система гарантування кредитування, що передбачає зниження ризику непогашення кредитів та поширена приватна власність, оскільки влада країни створила такі умови, що допомагають відкрити бізнес не витрачаючи на це велику суму грошей, головне мати цікавий продукт, який буде приваблювати покупців. Малий та середній бізнес в країні складає 95% від загальної частини бізнесів країни, а зайнятість населення на таких підприємствах складає 75%, що свідчить про високий рівень внеску в економіку держави [11;34; 74].

Для прикладу також можна взяти Сінгапур, який є ідеальним місцем для відкриття бізнесу. Країна має надзвичайну інфраструктуру фінансів, політичну стабільність і правову систему. У Сінгапурі діє податкова система, яка скерована на залучення інвесторів до країни:

- вільний рух грошових ресурсів;
- гарантії капіталовкладень з боку держави;
- звільнення від податків іноземним підприємцям, які проживають тимчасово в країні;
- звільнення від подвійного оподаткування.

Держава зацікавлена у залученні іноземних інвесторів та робить для цього привабливі умови. У Сінгапурі влада покриває 90% витрат на навчання висококваліфікованих працівників, які працюють або у майбутньому будуть робітниками малого та середнього бізнесу. В країні є для цього приватні та державні навчальні заклади. Після закінчення якого керівництво будь-якого підприємства може запросити на роботу фахівця [73].

Ще одним прикладом розвитку країни після військових дій може стати Південна Корея. Після закінчення Корейської війни (1950-1953 рр.) країна була вщент зруйнована та поділена на дві частини. Основні промислові підприємства країни залишилися на території Північної Кореї. Валовий внутрішній продукт на душу населення Південної Кореї сягав 80 доларів., що було значно меншим ніж в країнах Африки, проте Південна Корея змогла знайти правильні рішення для розвитку економіки країни. Суттєву допомогу надала США, тому відновлення

інфраструктури міст було за рахунок Сполучених Штатів Америки. Продаж товарів в той час допоміг країні поповнювати бюджет країни, проте економічного дива не сталося і США запропонувало владі Південної Кореї змінити політику держави після чого змінилася влада і змінила свої погляди на розвиток країни.

Найважливішим фактором у підтримці малого та середнього бізнесу в Південній Кореї стало збільшення державних гарантій по операціям з експорту. Держава виступає гарантом для надання малому та середньому бізнесу позик та кредитів. В країні функціонують проекти підтримки інноваційних винаходів, які передбачають підтримку бізнес-інкубаторів при ВНЗ, фінансування освіти підприємцям, створення робочих місць випускникам ВНЗ, малому та середньому бізнесу виділяють земельні ділянки, надають консультації з експертом, освітні та маркетингові послуги [35].

В контексті пошуку вирішення правильного рішення, яке допоможе відновити інфраструктуру міст, економіку України може стати досвід вирішення конфлікту на території колишнього королівства Югославії. Початком розпаду стала Словенія, яка отримала незалежність після підписання Бріонської декларації, проте Боснія і Герцеговина не змогла так легко отримати незалежність, оскільки належала до бідних регіонів Югославії [14].

Збройний конфлікт в Боснії і Герцеговині розпочався 1992 року, а 6 квітня 1992 року Європейське співтовариство визнало Боснію і Герцеговину незалежною державою, проте конфлікт не зупинився. Для врегулювання конфлікту було розроблено чотири варіанта, три з них були розроблені європейськими країнами, а четвертий – США, що сприяло успішному підписанню Дейтонської угоди [14; 76].

Перший план отримав назву “план Каррінгтона-Кутілейру”, який був названий в честь винахідників плану членом Палати лордів Великої Британії П. Каррінгтоном та португальським дипломатом Ж. Кутілейру. План не був успішним, оскільки після підписання лідерами груп угоди через десять днів лідер

мусульман А. Ізетбеговіч відкликав свій підпис, що слугувало розірванням угоди [14].

Другим планом врегулювання конфлікту став «план Венса-Овена», який був сформований з трьох частин. «План Венса-Овена» показаний на рис.1.7:

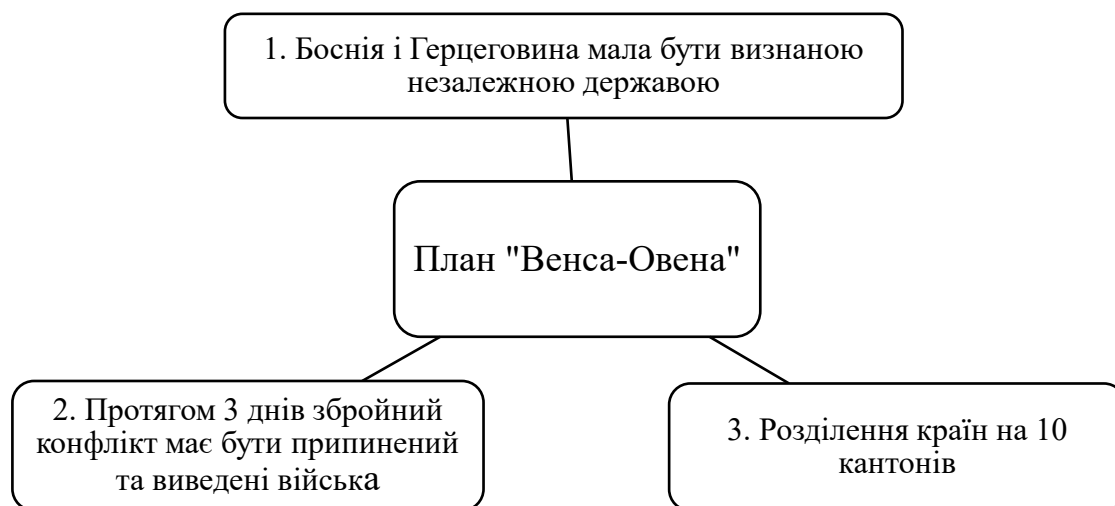

Рис.1.7 План «Венса-Овена»

Третя частина не сподобалась владі боснійських сербів, тому план був скасований вдруге.

Наступний план врегулювання конфлікту став план «Овена-Столтенберга», який також успіхом не закінчився, оскільки мусульманська сторона знову була ініціатором розриву угоди [14; 76].

Останнім успішним планом врегулювання миру стала Контактна група, учасником якої були США, які забезпечили дотримання гарантій мирної угоди. Документ Контактної групи був створений 1994 року, який передвіщав створення в Боснії та Герцеговині трьох кантонів, розподіл на дві частини. 21 листопада 1995 року в Парижі було підписано документу, який свідчив про мир в Боснії та Герцеговині. Процес зупинки збройного конфлікту був дуже складним та довгим. Країна стала центром конфлікту між трьома сторонами (босняків-мусульман, сербів та хорватів). Зупинення військового конфлікту без допомоги інших держав було б дуже складно або взагалі неможливо [14; 76].

Загальна матеріальна втрата від військових дій склав майже 200 млрд доларів. Міжнародний Валютний Фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку, Програма розвитку ООН, Світовий банк, Європейська комісія та Міжнародна група управління стали основними гравцями в економічному відродженні Боснії і Герцеговини. Міжнародними партнерами була розроблена та впроваджена в життя «Пріоритетну програму реконструкції та відновлення». Для досягнення цілей у відбудові країни Світовий банк планував це зробити завдяки кредитуванню, поєднання галузевої та економічної роботи та політичного діалогу. Світовий Банком було ухвалено два кредити на корегування державних фінансів, які мали відношення до фінансування державного бюджету країни, прозорість фінансових операцій, прив'язки річних бюджетів до економічних показників, а також реформування та гармонізації податкової політики [33].

Головні економічні пріоритети Боснії і Герцеговини:

- якнайшвидша інтеграція в Європейський Союз;
- зміцнення податкової системи держави;
- реформування системи державного управління;
- сприяння створенню конкурентного середовища в приватному секторі для розвитку економічного потенціалу країни;
- вступ до Світової організації торгівлі [18].

Для додаткового залучення інвестицій в країну та створення сприятливих умов для ведення бізнесу, на сьогоднішній день, Боснія і Герцеговина завершує процес реформування у сфері правової системи та монетарної політики [18].

Для кращого розуміння всіх вищезгаданих дослідів можна розглянути порівняльну таблицю А.1 (Додаток А).

На сьогодні, світ зіткнувся з серйозною проблемою – військовою агресією російської федерації, яка поставила під загрозу увесь світ. Безпосередніми та серйозними наслідками є міграційна, продовольча, енергетична та економічна криза, що зачіпають увесь світ, але найважчі наслідки від війни будуть в Україні.

Для їх подолання необхідно застосовувати тільки ефективні, продумані рішення, які мають ґрунтуватися на закордонному досвіді країн [47].

Висновки до розділу 1

1.1 З огляду державної політики дозволило зробити висновок, що державна політика направлена на вирішення соціальних проблем. Для цього були розроблені види допомоги, яка надається в межах місцевих, регіональних та державних програм, які направлені на розвиток бізнесу – це фінансова, інформаційна, консультативна, допомога в галузі науки, інновацій та промислового виробництва, тощо, які направлені на полегшення роботи малих та середніх підприємств. Визначено також цілі державної політики, проте, на мою думку головною ціллю є створення сприятливих умов для ведення бізнесу.

Визначили провідні напрями державної політики в галузі розвитку малого та середнього бізнесу, а саме спрощеного порядку оподаткування, обліку та звітності; надання кредитів, гарантій, компенсацій; розвиток інфраструктури малого та середнього бізнесу, впровадження на підприємствах нових технологій, тощо. Також було розглянуто та визначено види підприємств, яким державна допомога не надається (страхова, кредитна організація; зареєстрована в іншій країні, тощо). Держава має завжди реагувати на зміни в країні та завжди йти на зустріч підприємцям, які прагнуть розвивати свій бізнес, шляхом надання допомоги та послаблення контролю.

1.2 Визначили методи та форми державної політики підтримки малого та середнього бізнесу, які допомагають обрати правильне рішення при виборі державної політики та у розвитку підприємництва. За способом впливу виділяємо прямий (кредити, субсидії, пільги, позики) та непрямий методи (кредитно-грошові гарантії). Проте існує ще політичний метод, який визначається на боротьбі між партіями, які пропонують власну державну політику. Суб'єктивний метод, який визначається через ірраціональну поведінку та об'єктивний метод, який реалізується для уникнення популізму та суб'єктивізму.

Форми (фінансові, економічні, податкові, кредитні, консультуючі, експорті) державної допомоги, які допомагають для полегшення діяльності бізнесу.

1.3 Проаналізували досвід країн, які пережили роки війни та змогли відновитися, деякі з них змогли зробили економічний прорив (Японія, Південна Корея, Сінгапур, Ізраїль, Боснія і Герцеговина). Малий та середній бізнес цих країн розвивається тільки при підтримці з боку держави. Країни змогли створити сприятливі умови для ведення бізнесу, для залучення робочої сили в країну. Наприклад Японія - створила Національну фінансову корпорацію, яка несе відповідальність за слати боргу у разі не платоспроможності підприємств та впровадила закон «Про основи малого та середнього бізнесу», розробила програми стабілізації економіки країни, видає кредити та будівельні матеріали для підприємців. Тому на сьогоднішній день в Японії можна без залучення великої кількості коштів відкрити свій бізнес. Боснія і Герцеговина впровадила «Пріоритетну програму реконструкції та відновлення», провела реформування у сфері правової, монетарної, економічної політики та державного управління, які покращили умови ведення бізнесу для підприємців малого та середнього бізнесу. Ізраїль зробив вибір на впровадження інновацій у діяльності підприємств. Створення місцевих центрів надання допомоги для малих та середніх організацій; створення курсів та семінарів, для створення та ведення бізнесу; забезпечення інформацією підприємців, для сприяння розвитку організацій; створення фондів для підтримки малого та середнього бізнесу – це провідні функції управління влади Ізраїлю. Проте на мою думку, розвиток країни не можливий без міжнародного втручання, оскільки тільки міжнародна допомога у фінансовому вигляді зможе допомогти Україні у вирішенні багатьох проблем, які існують на сьогоднішній день.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА РОЗРОБКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1 Формування адміністративної вертикалі реалізації державної програми підтримки малого і середнього бізнесу

Одним із основних чинників стійкості економіки країни та покращення рівня життя населення є розвиток малого та середнього бізнесу. У наслідку відкриття приватного бізнесу зменшується рівень безробіття і разом з тим підвищується прибуток народу, що допомагає підвищенню потреби у певних товарах та послугах і збільшенню масштабу виробництва.

З огляду на повномасштабне вторгнення росії в Україну, нестабільну економіку та внесення змін у законопроекти, малий та середній бізнеси вимушений існувати в неприйнятних для них умовах, замість того, щоб розвиватись. Варто підтвердити, що у більшості випадків мале та середнє підприємство набагато продуктивніше ніж велике. Об'єднання підприємств різних розмірів (мале, середнє, велике) є найбільш вірним рішенням для покращення адаптації до сучасних вимог правління, а також пришвидшити науково-технічний потенціал.

В умовах війни для держави основною завданням стає забезпечення керованості державою, організація спротиву ворогу та переведення економіки на військові рейки, що не оминає і трансформацію малого та середнього підприємництва, зміну підходів до його адміністрування на центральному рівні. Формування адміністративної вертикалі реалізації державної програми підтримки малого і середнього бізнесу є одним із кроків реформування системи влади у відповідь на зміну пріоритетів державної політики в цілому.

Адміністративна вертикаль реалізації державної підтримки малого та середнього бізнесу починається з Кабінету Міністрів України, який є вищим

органом виконавчої влади - спрямовує, координує та контролює діяльність місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Кабінет Міністрів України займається розробленням загальнодержавних програм розвитку малого та середнього бізнесу, які реалізуються через місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

У рамках вертикальних адміністративних відносин міністерства, що є центральними органами адміністративної влади, підпорядковуються своїм компетентним органам і разом із міністерствами утворюють виконавчу владу. Органами місцевих міністерств є департаменти, відділи та інші структурні підрозділи місцевої адміністрації, підзвітні та підконтрольні міністерствам. Їхні територіальні органи підлягають контролю та підзвітності перед державними службами, агентствами, інспекціями та іншими центральними органами адміністративної влади на місцях.

Вертикальні адміністративні відносини у системі органів виконавчої влади передбачають підпорядкування районних державних адміністрацій обласним державним адміністраціям. На місцевому рівні органи місцевого самоврядування здійснюють повноваження, які надали обласні та районні адміністрації відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування».

Головними державними організаціями, які надають державну підтримку малому та середньому бізнесу є Український фонд підтримки підприємництва, Міністерство економічного розвитку й торгівлі та Державна регуляторна служба. На місцевих рівнях створені Регіональні фонди підтримки підприємництва, які є основним інструментом реалізації державної політики з питань розвитку та у наданні фінансової допомоги малому і середньому бізнесу.

В економічному і безпековому сенсі для держави головною ціллю є відновлення роботи малого та середнього бізнесу, оскільки малий та середній бізнес є менш уразливим для військових засобів ураження агресора, має вищу здатність до виживання та схильність до економічної мімікрії та рефлексії на метання ринку, що відіграє стабілізуючу роль і сприяє скорішому відновленню економіки.

Однією із основних пріоритетних реформ влади є утворення придатних для діяльності бізнесу умов. Для здійснення даної мети, всі намагання влади спрямовані на поліпшення середовища. Разом із тим напрочуд важливою для покращення середовища є взаємодія уряду з підприємцями, вченими, міжнародними організаціями. Покращення середовища передбачає анулювання постійних обмежень та недієвих систем контролю, зменшення державних дозволів, перевірок та інших обмежень для підприємців. Міністерство економіки України разом з рештою органами влади не тільки послабляє тиск, а й бореться з корупцією та надає підприємцям зосередитися на власній діяльності підприємства.

За ініціативою Мінекономіки Урядом запроваджено та проведено 11 засідань, присвячених дерегуляції господарської діяльності, метою яких було скасування неефективних та необґрунтованих регулювань або внесення змін відповідно до кращих світових практик. Кабінетом Міністрів України затверджено план заходів щодо дерегуляції господарської діяльності. Мінекономіки докладає усіх можливих зусиль для того, щоб бізнес ефективно та динамічно розвивався.

Легкість ведення бізнесу – це шлях для залучення інвестицій в економіку країни та поштовх для відповідного зростання внутрішнього валового продукту. Зусилля Мінекономіки у цій сфері спрямовані на підвищення позиції України у рейтингу Doing Business.

Заходи щодо підвищення позицій України в рейтингу Doing Business здійснюються в рамках виконання плану дій щодо імплементації кращих практик якісного та ефективного регулювання.

Мінекономіки спільно з Офісом ефективного регулювання розробило бізнес-кейси для бажаючих відкрити власний бізнес.

Бізнес-кейси - це покроковий план дій, який інформує, які потрібно мати документи для того щоб відкрити своє підприємство. Завдяки цьому електронному інструменту, відповівши на питання, які є уточнювальними, після

чого можна отримати власний збірник із завданнями (наприклад, куди потрібно звертатись, які документи має зібрати представник, тощо).

Мінекономіки та Офіс ефективного регулювання розробили "онлайн АРВ" - унікальний інструмент, що дозволяє державним службовцям та бізнесу проводити аналіз регуляторного впливу нормативно-правових актів не лише якісно та ефективно, а й значно скорочує часові витрати на його проведення. Крім того, на платформі ефективного регулювання розміщені допоміжні інструменти: онлайн-калькулятори, методичні матеріали, каталоги з питань державного адміністрування, статистичні дані тощо.

Основні стадії, з яких може складатися ланцюг розроблення та впровадження державної політики щодо розвитку малого та середнього бізнесу, а саме:

- створення робочої групи, збалансованої за кількістю представників
- державного та приватного секторів;
- розроблення оперативної цілі щодо розвитку бізнесу у регіональних (місцевих) стратегіях розвитку;
- формування документів із реалізації оперативної цілі щодо розвитку малого та середнього бізнесу [57].

Для того, щоб малий та середній бізнес успішно розвивався вони повинні працювати разом для розквіту країни, тому для цього 12 жовтня 2022 року Урядом було створено «Фонд підтримки малого та середнього бізнесу». Постановою Кабінету Міністрів України було затверджено порядок користування коштів на рахунку фонду, що допомагає визначати систему користування коштів з рахунку, який було відкрито у Національному банку Мінекономіки «Фонд підтримки малого та середнього бізнесу», для зарахування внесків від юридичних та фізичних осіб в будь-якій валюті (національна або іноземна), як добровільний внесок, дарунок, пожертвування. Кошти, які були зараховані на створений рахунок, надаються без встановлення строком повернення для державної допомоги представника бізнесу у вигляді мікрогрантів для процвітання або побудови приватного бізнесу [71].

Держава надає допомогу у вигляді мікрогрантів, яка реалізується згідно «Порядку надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу», яке було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 року.

Міністерство економіки України для ухвалення вердикту про надання бізнесу державної допомоги у вигляді грошових винагород завжди сповіщає Державний центр зайнятості щодо надходження та залишку коштів на рахунку Мінекономіки «Фонд підтримки малого та середнього бізнесу», потім ДЦЗ вирішує питання щодо надання коштів бізнесу в залежності від решти яка залишилась на рахунку «Фонд підтримки малого та середнього бізнесу» та передає рішення Міністерству економіки України.

Міністерство економіки оформлює платіжний документ, який передає Нацбанку для нарахування коштів на рахунок Мінекономіки. Грошові кошти перераховуються в гривнях, якщо на рахунок Міністерства економіки надійшла пожертва, гуманітарна допомога, дарунки в іноземній валюті то Національний банк продає її за офіційним курсом. Решта коштів на рахунку, яка була невикористана, повертається на рахунок Міністерства економіки України [71].

Діяльність малого та середнього бізнесу в країні грає одну з головних ролей в економіці України, а активізація роботи бізнесу може стати рушійною силою для початку розвитку конкуренції на ринку, створення робочих місць, подолання безробіття та поштовхом для економічної перебудови. Проте на сьогоднішній день владі держави необхідно розробити таку систему, яка зможе полегшити діяльність малого та середнього підприємництва, для цього потрібно досліджувати проблеми бізнесу під час військового стану шляхом опитування, наприклад, як це зробили Mastercard SME Index та Європейська Бізнес Асоціація.

Mastercard SME Index провів дослідження про життя малого та середнього бізнесу під час війни. Дослідження проводилося за допомогою онлайн-опитування, яке відбулося в червні 2022 року, в якому прийняв 301 представник малого та середнього бізнесу України з 20 регіонів України [50].

Аналіз представлених даних дослідження Mastercard дозволяє визначити лідерські напрями, які не припинили свою діяльність після початку повномасштабного вторгнення, а навпаки продовжили свою діяльність на благо держави (рис.2.1) – це сфера обслуговування, роздрібна торгівля, інформаційні технології, виробництво товарів та онлайн-консультації.

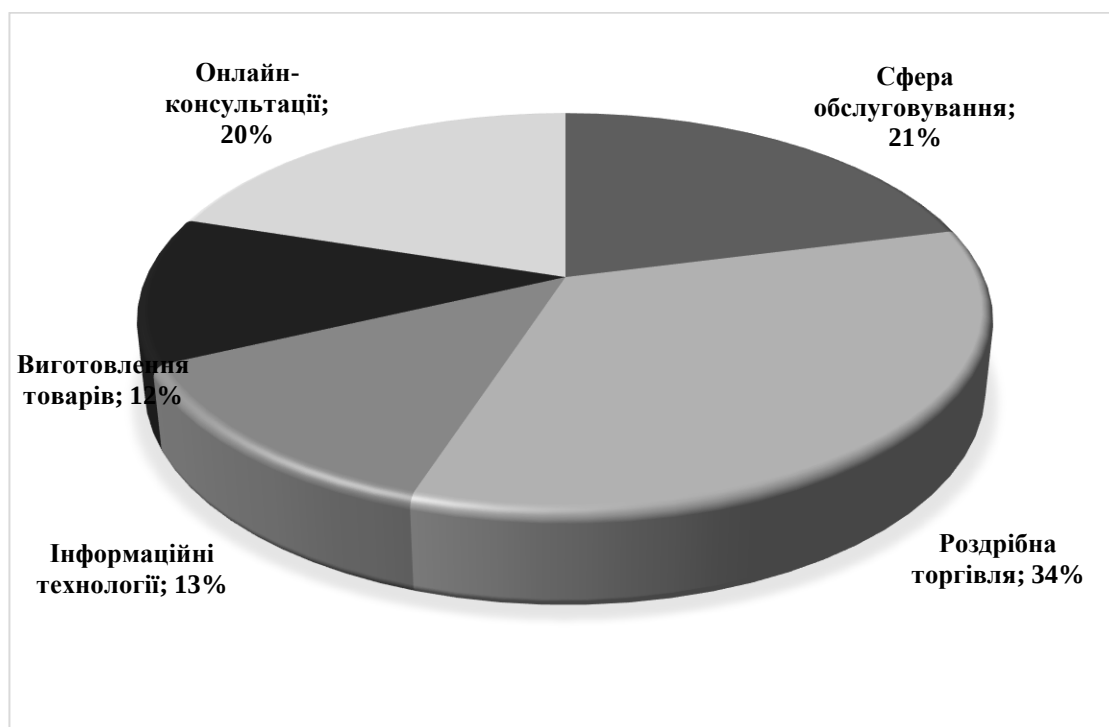

Рис. 2.1 ТОП-5 напрямів, які працюють під час війни

Під час війни дуже постраждали та понесли збитки підприємства, які працюють в сфері обслуговування, але вони віднайшли сили для відновлення і входять в ТОП-5 підприємств, який складає 20%. Сфера інформаційних технологій на разі дуже цінна для країни, адже вона приносить в економіку податки, які держава використовує для потреб (виплата пенсій, субсидій, заробітних плат, тощо). ІТ індустрія переживає не найкращі часи, здебільшого постраждали ті фірми, які працювали та надавали послуги вітчизняним підприємствам. Більшість малих ІТ компанії на разі працюють для допомоги ЗСУ. Роздрібна торгівля з початку повномасштабного вторгнення понесла величезних збитків, оскільки багато підприємств було зруйновано, проблеми з

доставкою продукції, зростання цін, падіння доходів населення – це великий удар для підприємств, але вони змогли відновити роботу.

Mastercard виявили, що 61% підприємств продовжують свою діяльність під час війни, а 39% зупинили свою роботу, проте більшість з тих які припинили діяльність планують поновити роботу підприємства. На рис. 2.2 показано, що 91% тих хто зупинив свою діяльність готові відновити свою діяльність, а 9% поки не мають можливості це зробити [51].

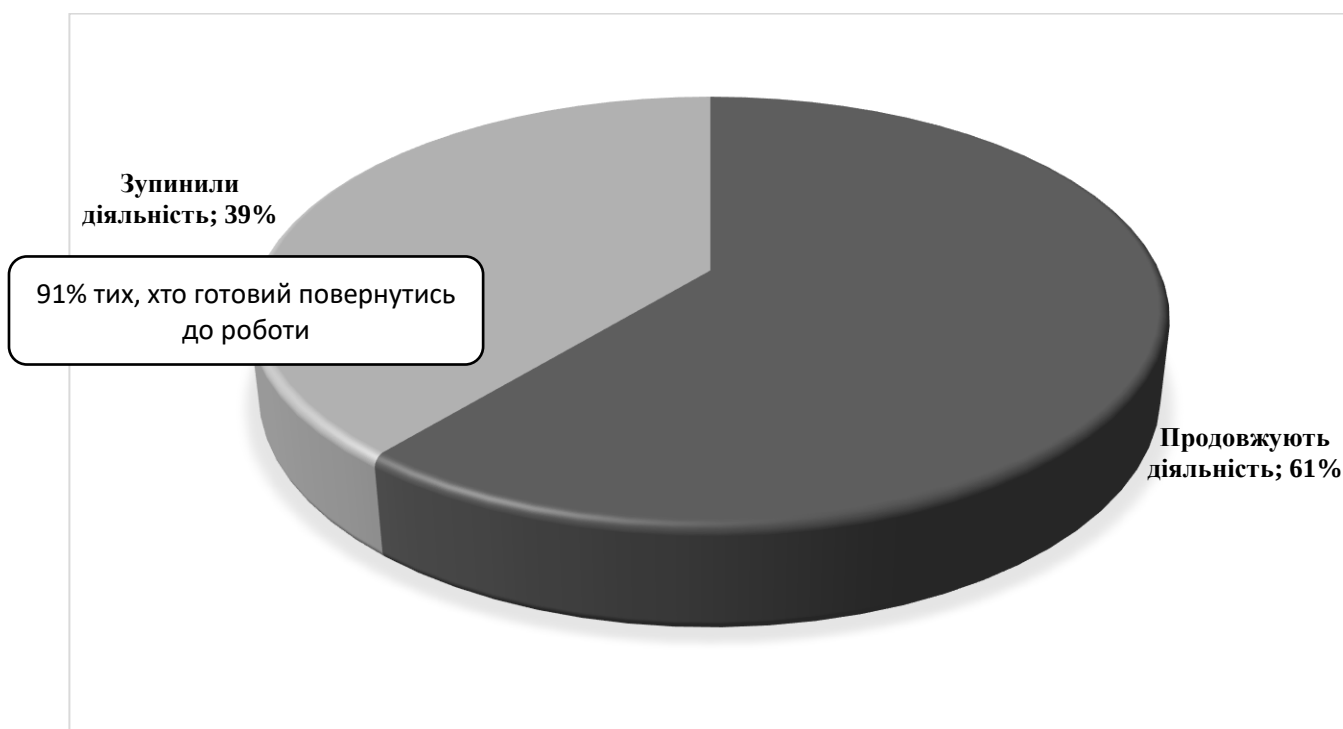

Рис. 2.2 Діяльність підприємств під час воєнного стану

Обсяги виробництва у 79% установ зменшилось, 19% - зовсім не змінилися, 2% - збільшилися. На мою думку, 2% підприємств в яких збільшився обсяг виробництва товарів – це товари необхідні для життя (їжа, ліки, одяг), а також виробництво військового оснащення (форма, рюкзаки та інше). Дослідження показало, що 50% підприємств змінили свій вид діяльності, більшість змінила свою діяльність на воєнні потреби країни (17%), 16% організацій не в повній мірі змінили свою роботу та 13% перенесли свої фірми в інші території країни (рис. 2.3).

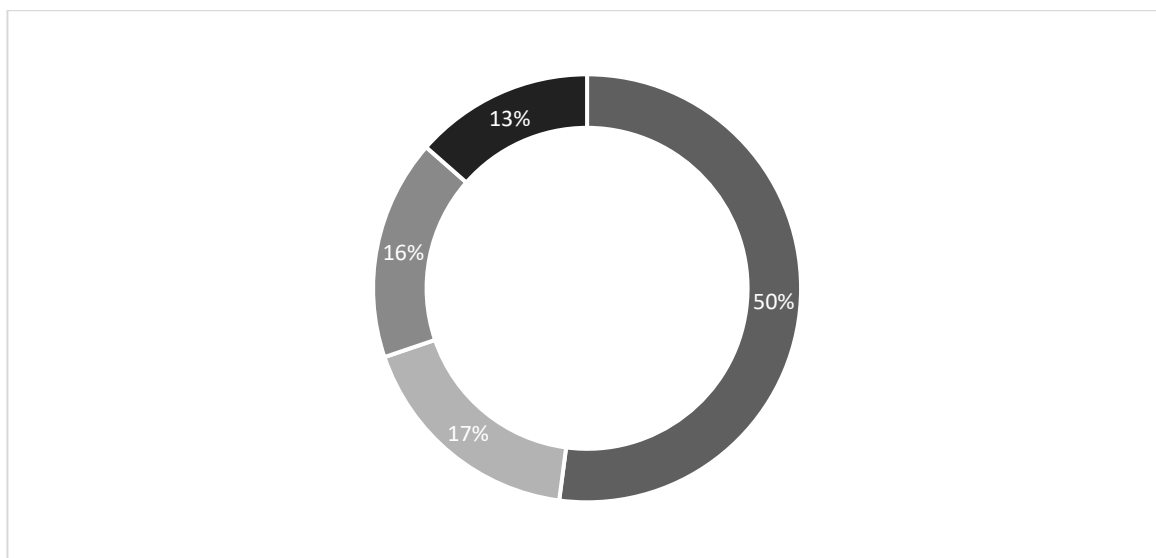

Рис. 2.3 Зміна діяльності підприємств

З дослідження виявили, що більшість українських підприємців (53%) упевнені, що на відновлення економіки України необхідно 1-3 роки, проте інша половина бізнесменів думають, що на становлення економіки необхідно більше ніж 3 роки. На мою думку на відновлення економіки України може знадобитись більше ніж 3 роки, для цього потрібно, щоб держава завжди була гарантом безпеки підприємств, розвивала та розробляла нові можливості в країні. Після завершення війни, я вважаю, економіка буде розвиватися шаленими темпами, оскільки світ побачив міцність українського народу, тому в країну будуть надходити нові інвестиції, які допоможуть відновити інфраструктуру міст, створення нових технологій, сучасних підприємств, які в свою чергу вирішать низку проблем, що існують на сьогоднішній день - це масове безробіття, інфляція, тощо [51].

В мирний для країни час недоліками малого та середнього бізнесу було:

- незбалансоване розташування суб'єктів малого та середнього бізнесу в регіонах країни. Найбільша кількість знаходиться в м. Київ, Дніпропетровській, Харківській, Одеській та Львівській областях;
- незбалансований розподіл за видами економічної діяльності, тому що у сфері торгівлі питома вага становить 65%, будівництво – 9%, сільське господарство -13% та промисловість – 13%;

- мале підприємництво є досить нестійким, адже залежить від багатьох факторів впливу;
- фінансовий ризик;
- заробітна плата в деяких підприємствах залежить від виручених коштів за день [58].

Держава повинна реагувати на всі вище згадані недоліки та за можливість їх вирішувати. Наприклад, з першим пунктом, на мою думку, потрібно зробити аналіз, який би показав, чому саме в тих регіонах зосереджена найбільша кількість суб'єктів господарювання? Яка причина того, що в інших регіонах підприємців менша кількість? Що саме потрібно зробити, щоб проблема була вирішена? В другому пункті так само, для вирішення проблеми потрібно зробити її аналіз. Третю проблему не завжди може вирішити держава. В цьому випадку держава може тільки підтримати бізнес, щоб запобігти банкрутства. Важливу роль в цьому випадку грає взаємодія органів місцевого самоврядування та бізнесу, адже саме місцева влада може надати допомогу, коли бізнес цього потребує, проте така співпраця має бути направлена на розвиток економічного потенціалу держави та малого та середнього бізнесу. Місцеві органи влади можуть надавати актуальну інформацію та підтримувати представників бізнесу з питань застосування норм податкового законодавства, шляхом проведення спільних семінарів, «круглих столів», конференцій, форумів чи зустрічей. Попри всі недоліки, які існують, малий та середній бізнес має більшу кількість переваг, для створення підприємства такого типу [5].

Переваги малого та середнього бізнесу:

- низькі витрати та утримання підприємства;
- гнучкий графік роботи;
- керівник може замінити декількох працівників, або взагалі працювати сам (якщо це мале підприємство);
- не потребує великого стартового капіталу;
- створюють велику кількість робочих місць;

– здатні легко пристосовуватись до змін в суспільстві (швидка адаптація на потреби споживачів).

На сьогоднішній день кількість недоліків створення малого та середнього бізнесу збільшилась – це

- загроза життю;
- кількість споживачів зменшилась;
- окуповані території;
- інфляція;
- тощо.

Дослідження Мастеркард виявило основні проблеми, з якими підприємці зіткнулися після початку військових дій (рис.2.4).

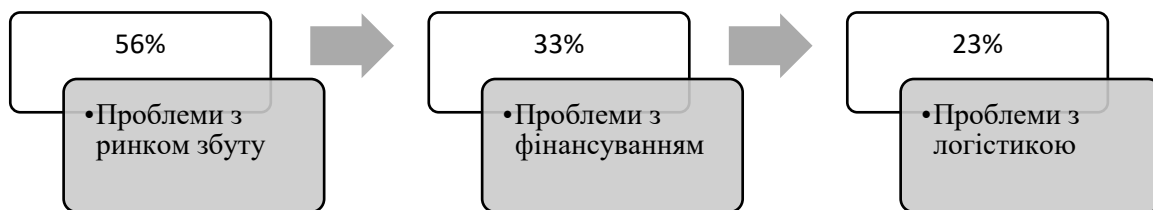

Рис. 2.4 Основні проблеми, з якими зіткнулися представники бізнесу

На схемі показано, що в 56% представників проблеми з ринками збуту та малою кількістю замовлень, оскільки деякі види діяльності підприємств під час воєнного стану не є актуальними (розваги), а також нестача коштів у людей, які залишилися без роботи або за інших причин. В 23% представників бізнесу проблеми з логістикою, тому що з початку війни виникли ускладнення доставки товару із-за кордону та по країні в цілому, оскільки заводи з виготовленням товару можуть бути на окупованих територіях або взагалі зруйновані із-за агресії росії, тому доставка товару може бути не можливою або із затримкою. В 33% - проблеми з фінансуванням, тому що попит на продукцію може бути значно

меншим ніж у мирний час і прибуток відповідно теж буде меншим. Не зважаючи на те, що кількість недоліків та складнощів розвитку в 2022 році зросла, підприємці змогли пристосуватися до реалій сьогодення. Також за допомогою дослідження було з'ясовано, що 70 % підприємців почали використовувати цифрові канали продажу із них:

- 40 % почали продаж через соціальні мережі (Інстаграм, Фейсбук, Тік-Ток);
- 33% відкрили власний сайт.

Більшість організацій, які почали продаж своєї продукції через цифрові канали збільшили свій прибуток, оскільки велика кількість споживачів знаходяться в соціальних мережах і мають змогу замовити онлайн, тому що це економить час на вибір продукту чи послуг, а під час воєнного стану в країні це може врятувати життя, тому що більшість магазинів, підприємств розташовані в ТЦ, в центрі міста, де є скупчення людей – це небезпечні місця для українців, оскільки країна-агресор обстрілює місця, де є велика кількість людей [51].

При опитуванні підприємців було питання стосовно благодійності і виявилось, що 48% українських представники малого та середнього бізнесу зізналися, що 10% свого доходу віддають на потреби армії, 20% - віддають від 10 до 20% на благодійність та 6% підприємств віддають більше 25% прибутку на доброчинність.

Після початку повномасштабного вторгнення 8% підприємств почали реалізовувати товари та послуги по безготівковому розрахунку, які до початку війни не мали в наявності терміналів. Змога оплатити товар чи послугу безготівково дуже полегшує життя людям, оскільки не потрібно носити з собою готівку, яку можна втратити, а достатньо мати карту або телефон через який здійснюється оплата [51].

Такі опитування полегшують державі знаходити правильні рішення для вирішення проблеми, які є у підприємців.

Європейська Бізнес Асоціація проводила опитування серед учасників проєкта допомоги малому та середньому підприємству та дізналася, що 27 %

підприємців, які проводили опитування втратили під час війни більше 10 тис. доларів. а 20% - більше 100 тис. доларів., 28% - втрати сягали від 10 до 50 тис. доларів., 13% - від 50 до 100 тис. доларів [17].

Повністю відсутні втрати мають лише 5% підприємств, які підлягали опитуванню. 22% бізнесів повідомили, що їхні підприємства були зруйновані за рахунок бойових дій, 23% знаходяться тільки на етапі фіксації збитків, які були нанесені з боку країни-агресора. Більшість підприємств не проводили ніяких заходів для того, щоб фіксувати збитки, причини цього можуть бути різні (не бажання; виїзд за кордон; підприємство знаходиться на тимчасово окупованій території; тощо). На мою думку, підприємці повинні фіксувати збитки, які були спричинені від російської агресії, оскільки після перемоги України, країна-агресор має виплачувати репарації за спричиненою нею збитків, які вона заподіяла на території України [17].

Проаналізувавши вищезгадані дослідження, на мою думку, бізнес на сьогоднішній час найбільше потребує фінансової допомоги від держави, оскільки велика кількість підприємств зазнали руйнувань або знаходяться під тимчасовою окупацією. Фінансова допомога потрібна, наприклад, для відновлення підприємств, які постраждали від агресії росії чи закупівлі товарів, які потім будуть реалізовані на ринку країни. Владою держави для підтримки та розвитку малого та середнього бізнесу були розроблені механізми реалізації державної підтримки в умовах воєнного стану.

2.2 Механізми реалізації державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану

У механізмі державного регулювання бізнесу головне місце займає державна підтримка малого та середнього бізнесу. Під час військового стану держава розробила методи підтримки малого та середнього бізнесу. На період 1 листопада 2022 року підприємці змогли пристосуватись до страшних реалій, які відбуваються на сьогоднішній день, проте на початку збройного конфлікту,

підприємства переживали нерозуміння того, що відбувається в Україні і як далеко це все може зайти. Тому для скорішої перемоги України над ворогом, держава розробила такі шляхи підтримки підприємств:

- «доступні кредити 5-7-9» станом на 13 травня 2022 року укладено 40 486 угод з банками на суму 110,1 млрд гривень;
 - програма підтримки працевлаштування внутрішньо переміщених осіб; Згідно з цією програмою роботодавці можуть отримувати компенсацію протягом двох місяців на виплати заробітних плат у розмірі 6,5 тисяч гривень.
 - єдиний податок в 2 відсотки без ПДВ;
 - планові та позапланові перевірки під час воєнного стану не проводитимуться;
 - держава компенсуватиме відсотки за кредити на покриття витрат, пов'язаних зі здійсненням сільськогосподарської діяльності підприємства;
 - звільнення від сплати ЄСВ, штрафів, пені та перевірок по ЄСВ.
 - зменшення податків на пальне та товари для оборони;
 - звільнення від сплати єдиного податку платників 1 та 2 груп;
 - програми евакуації підприємств із зони бойових дій на захід України.
- Підприємствам будуть створені належні умови для роботи на новому місці та можливості працевлаштування людей;
- створення та ведення бізнесу в Україні були спрощені. Відтепер замість отримання дозволу чи ліцензії – достатньо подати декларацію, що підприємство відповідає всім вимогам закону;
 - грошова допомога ФОП у розмірі 6,5 тисяч гривень;
 - малі підприємства, які постраждали під час війни, зможуть подати заяву на отримання коштів у розмірі 125 тисяч гривень [49];
 - надання безкоштовних консультацій для представників бізнесу [3];
 - розробка та втілення бізнес-інкубаторів [3];
 - пошук партнерів для українських виробників [19];
 - розробка «Каталогу українських експортерів».

Хід дій який передбачається програмою «Доступні кредити 5-7-9» є універсальною та дієвою системою кредитування, незалежно від галузі діяльності бізнесу з грошовою підтримкою суб'єктів господарювання з боку держави у вигляді компенсацій.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» фінансування програми «Доступні кредити 5–7–9 %» передбачено 3 млрд гривень, що є підґрунтям для подальшої державної підтримки бізнесу.

Наслідки впровадження програми «кредити 5-7-9%» вказують на її дієвість, тому що кількість поданих заявок на участь дорівнює 156 385 запитів на кредити на загальну суму 264 млрд гривень – це свідчить про велику потребу бізнесу у державній підтримці. Більше 370 бізнесменів вже одержали 1,7 млрд. гривень кредитів за програмою станом з 7 листопада 2022 року по 13 листопада 2022 року. Всього підприємці отримали кредитів за цією програмою, з початку її започаткування, понад 153 млрд гривень. На сьогоднішній день за Державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» ФРП уклав угоди про співробітництво з 45 банками [49].

Міністерство економіки України зазначили на що саме бізнесмени беруть кредити (рис.2.5).

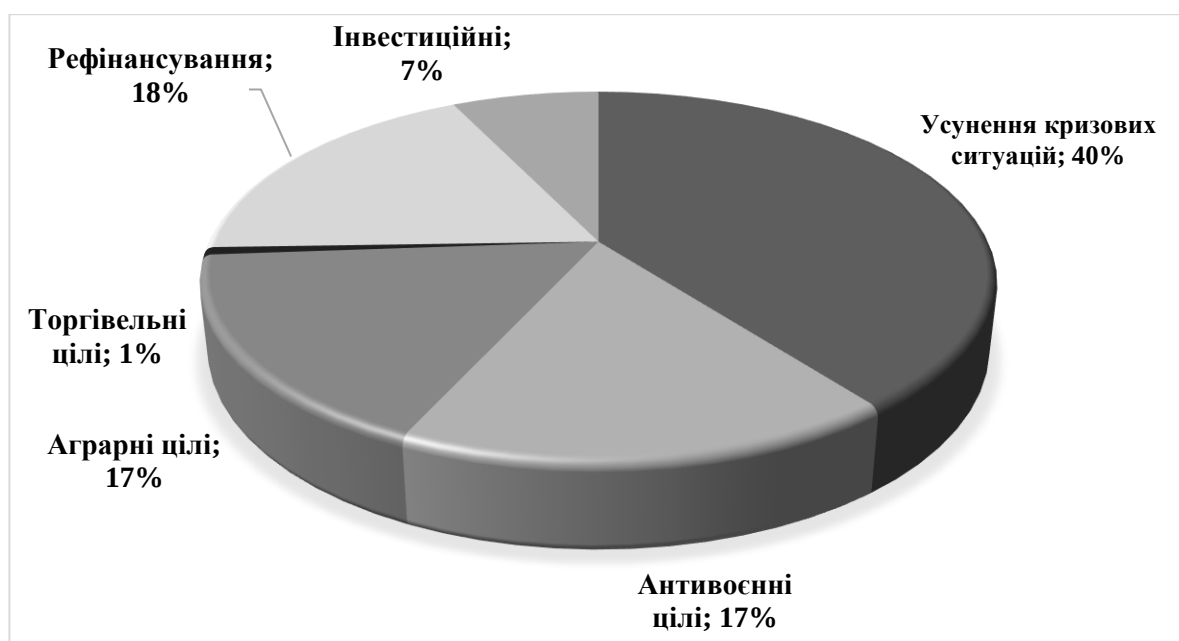

Рис.2.5 Напрями, на які підприємці беруть кредити

На діаграмі показано, що найбільший відсоток має усунення кризових ситуацій (40% - 60,5 млрд грн) підприємства – це може бути відбудова зруйнованих складів, створення робочих місць, закупівля товару, тощо. Друге місце, на що підприємці беруть кредити за даною програмою, займає рефінансування попередньо отриманих кредитів (18% - 28 млрд грн). На третьому місці – антивоєнні цілі (17% - 26,5 млрд грн) та аграрні цілі, які є на сьогоднішній день дуже актуальними, оскільки антивоєнні потребують купівлю транспортних засобів або модернізацію основних засобів, а аграрні (17% - 26 млрд грн) – нормальне функціонування аграрних підприємств (посівна сировини, переробка сировини, транспортування, її реалізація). 7% кредитів (11 млрд грн) за програмою підприємці беруть на інвестування, яке буде також допомагати підприємцям в бізнес якого інвестуються кошти. На останньому місці є торгівельні цілі (1% - 1 млрд грн), які також є важливими в розвитку економіки України. В період військового стану Уряд вніс зміни до програми, які полегшують кредитування, наприклад, отримання пільгового кредиту під 0%. Алгоритм участі в програмі представники бізнесу можуть отримати в органах місцевого самоврядування .

Створення державою вищезазначених шляхів підтримки (податкових, кредитних, фінансових, консультаційних, тощо) бізнесу полегшує існування підприємств. Влада країни створює комфортні умови для його функціонування та в подальшому розвитку бізнесу.

Національний Інститут Стратегічних Досліджень на своєму сайті оприлюднив інструменти підтримки бізнесу в період військового стану. З початку військового стану, бізнеси почали змінювати своє місцезнаходження, переїжджаючи в більш безпечні місця в країні або за кордоном. З 24 лютого по 3 липня 2022 року, 692 підприємства переїхали в нові регіони, з них розпочали свою діяльність 484 підприємства. Приблизно 25% підприємців надають перевагу із регіонів, де відбуваються активні бойові дії до Львівської області, 16% підприємців транспортують свої бізнеси до Закарпатської області, 11% до Чернівецької області, 7,7% - Тернопільської області, 7,3% - Дніпропетровської

області, 7% - Івано-Франківської області (рис.2.6). Серед підприємств, які продовжили свою діяльність на більш безпечних місцях, найбільша частка підприємств, що займаються оптовим продажем товарів та роздрібною торгівлею, технічне обслуговування транспортних засобів (39%), ІТ-технології (6%), наукова діяльність (5%) [44].

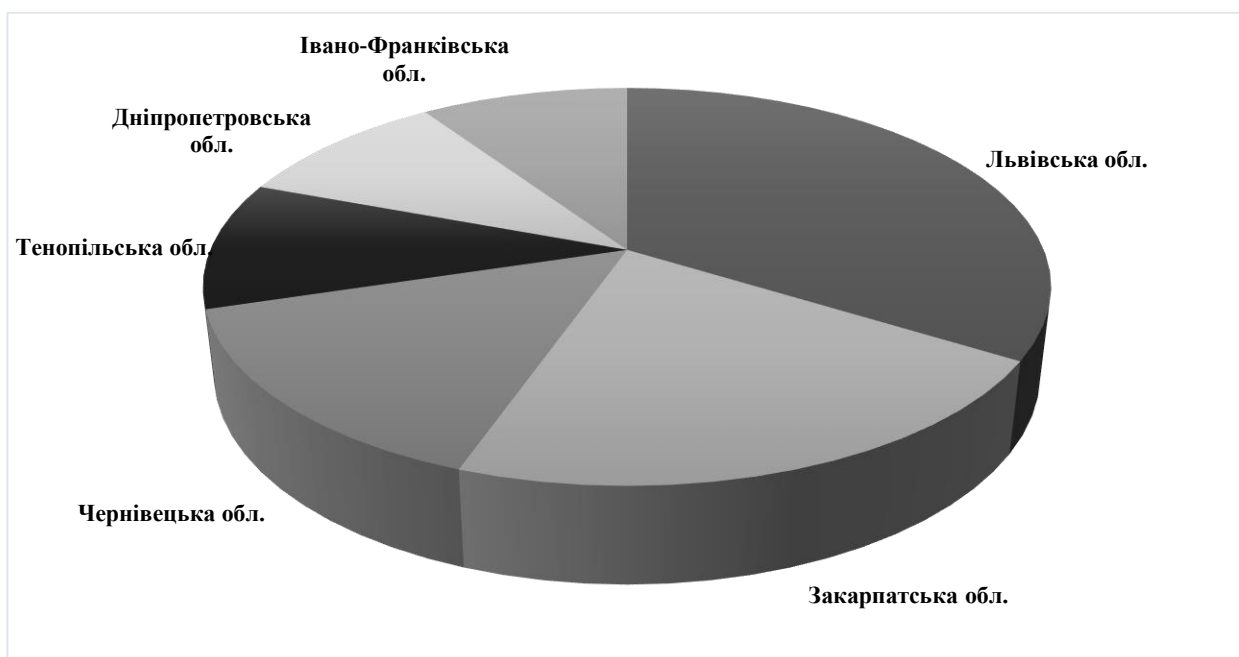

Рис.2.6 Міграція підприємств

Фінансовий механізм – передбачає фінансову підтримку та у послабленні оподаткування для підприємств малого та середнього бізнесу. Визначними подіями, для допомоги бізнесу України з початку війни стали:

– Надання пільгових кредитів підприємствам малого та середнього бізнесу. Україна одержить від Кредитної установи (KfW) для відновлення гранти та кредити в сумі на 7,4 млн євро. Ці грошові кошти країна отримає для реалізації проєкту «Рефінансування енергоефективних інвестицій малих та середніх підприємств України через фінансовий сектор». Кредитна установа для відновлення (KfW) – це державний банк Німеччини. Банк є провідним банком у країні, який підтримує економічний розвиток країни та Європи. Головними

функціями установи є: фінансування малого та середнього бізнесу, інфраструктури міст, будівництво, тощо.

- Покриття боргових зобов'язань сільгоспвиробників. 4 банки, яким Кабінет Міністрів України послабила обсяги державних гарантій, будуть постачати на регіони, які звільнені, фермерам посівну кампанію.

- Покращення умов парків. Президент України підписав указ про митні та податкові пільги для розвитку індустріальних парків. Законопроект звільняє представників індустріальних парків на 10 років від податку на прибуток та прибутку на додану вартість нового оснащення, яке було імпортоване.

- Нефіксований робочий час у співробітників, які працюють у фрілансі. Працівники зможуть поєднувати декілька робіт одночасно. Наприклад, поєднання офіційного працевлаштування та неофіційного, таким чином у працівника буде мати соціальні гарантії, такі як оформлення лікарняного, вчасна відпустка.

- Верховна Рада впровадила законопроект в якому передбачається зняття відповідальності за невчасне подання звітності підприємств. Законопроект діє до кінця військового стан в країні.

- Програма грантів, які можуть отримати підприємці, які хочуть відновити діяльність або на розвиток бізнесу. Кошти на будівництво бізнесу можуть отримати як досвідчені підприємці так і ті, хто тільки хоче почати власну справу, для цього їм потрібно розробити бізнес-план та подати заявку на розгляд через застосунок «Дія» або через «Ощадбанк». Після цього йде оцінювання бізнес-плану, якщо оцінка є позитивною то учасник має пройти співбесіду в центрі зайнятості [49].

Держава задля розвитку економіки залучається підтримкою багатьох країн світу, таких як Польща, Велика Британія, Чехія, Сполучені Штати Америки, країни Європейського Союзу, Японія, Південна Корея та інших, які надають величезну фінансову, гуманітарну, військову допомогу, для скорішого подолання агресії з боку росії. Республіка Молдова зацікавилась досвідом

України у підтримці малого та середнього бізнесу грантовими програмами. У столиці Молдови відбулась україно-молдовська зустріч у якій прийняли участь перший заступник Міністра економіки України та Міністр економіки Молдови. Міністр економіки України надав відомості про російські товари, які Україна може замінити на ринок Республіки у короткий проміжок часу та ті товари, які може замінити у середній проміжок часу (табл. 2.1) [50].

Таблиця 2.1

російські товари, які Україна може замінити на ринку Молдови

Назва компанії	Експортні товари
ООО «ТОРГОВЫЙ ДОМ «КАМА»	Автомобільні шини
ООО «НОВОМОСКОВСКИЙ ХЛОП»	Добрива
ООО «ЭЙ ДЖИ СИ ФЛЭТ ГЛАСС КЛИН»	Скло
ООО «КЕРАМА ЭКСПОРТ»	Керамічна плитка
ОБЩЕСТВО С ОГРАНИЧЕННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ «РАЗРЕЗ КИЙЗАССКИЙ»	Вугілля

В таблиці 2.1 представлений не весь перелік російських товарів, які може Україна замінити на ринку Молдови. Також було обговорено про товари, які Молдова може замінити на українському ринку (рис.2.) [50].

Упровадження державної економічної політики в системі публічного управління та адміністрування, висвітлює достатній потенціал міжнародного економічного співробітництва демократичних держав, у т.ч. сусідів. З рис.2.7 видно, що Україна може імпортувати товари з ринку Молдови ізольовані проводи, електричні трансформатори та інші товари, які країна імпортувала в росії до 2022 року. Проте після повномасштабного вторгнення росії в Україну, українська сторона відмовляється від ввезення товарів чи послуг російського та білоруського походження. Також всі підприємства російського та білоруського походження або власники цих підприємств є громадянами росії або білорусії, націоналізують, оскільки вони не мають приносити прибуток державі-агресору, які кожного дня і ночі тероризують Україну своїми ракетами, бомбами, від яких гинуть мирні люди. Держава робить все можливе для того, щоб підняти економіку країни, тому що якщо буде працювати економіка - перемога України

настане раніше, тому що не можливо здолати країну, в якій в крові тече дух волі [50].

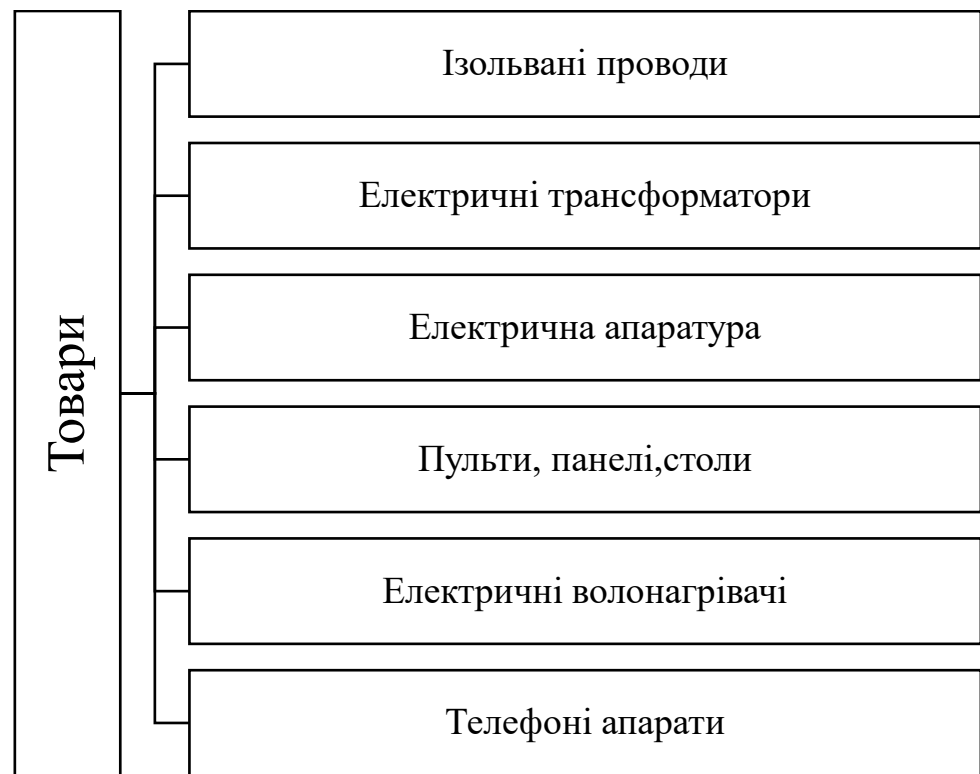

Рис.2.7 Товари, які Молдова може замінити на українському ринку

Фінансовий механізм підтримки малого та середнього бізнесу. Міністерство економіки України на своїй сторінці Фейсбук висвітлюють актуальні новини з приводу прийняття нових законопроектів, допомога малому та середньому бізнесу в період війни, тощо. Також вони поділились про міжнародну допомогу за програмою "EU4Business: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація малого та середнього підприємництва", які надають гранти українським підприємцям. В межах програми вже було надано грошову допомогу 300 підприємцям з 9 регіонів України, які постраждали від агресії держави-терориста. Кожен з представників бізнесу отримали по 150 тис. грн на розвиток власної справи. Надану грошову допомогу підприємці можуть витратити на створення робочих місць, купівлю обладнання, товарів чи послуг, тощо. Програма фінансується Урядом Німеччини разом з:

- Європейським Союзом та втілюється німецькою федеральною компанією GIZ Ukraine;
- Порталом Дія;
- Дія. Бізнес;
- Міністерством цифрової трансформації України;
- Міністерством економіки України;
- Українською державною установою "Офіс з розвитку підприємництва та експорту" [6].

Механізм цифровізації – це перехід діяльності з реального світу у світ віртуальний (онлайн). Держава робить все для того, щоб створити комфортні умови для діяльності підприємств та залучити до розвитку власної справи якнайбільше підприємців, тому Уряд створив ще один проєкт під назвою "єРобота" для надання українським бізнесменам грантів для створення та розвитку власної справи. Хто саме може отримати грант? Отримати грант може суб'єкт малого підприємства, власниками яких є громадяни України. Розмір гранту, яку може отримати суб'єкт підприємства може сягати до 250 тис. грн, якщо буде створено не менше двох робочих місць. На своєму сайті Ощадбанк розмістив докладну інформацію про те, на що саме можна витрати кошти гранту. Кошти отримані від гранту можна витратити на:

- купівлю товарів, обладнання необхідне для будівництва підприємства, наприклад, якщо це кофейня, то необхідно придбати кофемашину, кухонне обладнання, столи, стільці, декор, тощо;
- маркетингові послуги компаній, але не має перевищувати 10% від суми гранту;
- плату за оренду приміщення в якому розміщене підприємство, не більше 10% від суми гранту;
- обслуговування обладнання, крім транспортних засобів, але не має перевищувати 50% від суми гранту [54].

Головною умовою, яка передбачена програмою є створення протягом 6 місяців робочих місць, з дня укладання договору, залежно від гранту та працевлаштування на підприємство на строк не менше ніж на 2 роки [54].

27 березня 2022 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову «Про надання державних гарантій на портфельній основі у 2022 році». Державні гарантії надаються для забезпечення часткового виконання боргових зобов'язань за портфелем кредитів банків-кредиторів, що надаються суб'єктам господарювання малого та середнього бізнесу [49].

5 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла законопроект від 14.03.2022, який передбачає кардинальну податкову реформу на період воєнного стану, що включає в себе:

- єдиний податок в 2% без ПДВ. Рішення про надання на період з 1 квітня 2022 року до припинення дії воєнного стану права на використання спрощеної системи оподаткування бізнесу (ФОП та юридичним особам) з оборотом до 10 млрд грн;
- звільнення від сплати ЄСВ, штрафів, пені та перевірок по ЄСВ. Для ФОП, осіб, що здійснюють незалежну професійну діяльність, та для членів фермерських господарств є рішення про звільнення їх від сплати ЄСВ за себе;
- звільнення від сплати єдиного податку платників 1 та 2 груп. Такі платники матимуть право не сплачувати єдиний податок.
- зменшення податків на пальне та товари для оборони. На період дії воєнного стану операції при постачанні та ввезенні пального звільняються від оподаткування акцизним збором, а ставка ПДВ на такі операції зменшується до 7% [49].

Українські підприємства, які знаходяться у зоні активних бойових дій, можуть отримати державну допомогу в переміщенні своїх потужностей до західних областей України, також буде надана допомога при підборі місць, перевезенні, розселенні персоналу та пошуку нових співробітників [49].

Інформаційний механізм – це можливість пізнавати щось нове для подальшого впровадження в життя. 11 листопада 2022 року Агенцією

Європейських Інновацій було проведено вебінар «Європа для малого бізнесу: інструмент Accelerator та інші можливості». На вебінар було зареєстровано близько 190 учасників – це представники бізнесу, університетів, громадських організацій. Тема вебінару актуальна на сьогоднішній день, тому що за допомогою інновацій створюються робочі місця, зростає дохід людей, створюються нові можливості для країни, тощо [53].

Основними питаннями, які були розглянуті на вебінарі були:

- основні компоненти програми Горизонт Європа, які орієнтовані на участь малого бізнесу;
- Європейська інноваційна рада та основні види проєктів, які вона підтримує;
- очікувані інструменти та ініціативи підтримки інноваційного бізнесу України;
- особливості інструменту EIC Accelerator;
- процедури подання та оцінки проєктних заявок на EIC Accelerator;
- рекомендації для українських організацій [53];

Спікерами вебінару були:

- президент ГО Агенція Європейських Інновацій, керівник національного контактного пункту програми Горизонт 2020;
- експерт Європейських програм та проєктів, провідний науковий співробітник Інституту надтвердих матеріалів ім. Бакуля НАН України, доктор технічних наук;
- начальник відділу інноваційного розвитку та доступу до фінансів;
- офісу з розвитку підприємництва та експорту [53].

Країни світу надають Україні допомогу у вигляді фінансів, зброї, також можливе тимчасове проживання на території країн та не менш важливою допомогою для людей є психологічна допомога спеціалістів, тому Україна та Велика Британія розробила програму для підтримки людей, які це потребують. Україна та Велика Британія будуть співпрацювати та надавати людям

безкоштовну психологічну допомогу від спеціалістів. Британські спеціалісти розповіли про успішний досвід роботи в сфері психічного здоров'я: програму боротьби зі стигмою «Time to change» та роботу команд консультантів з психічного здоров'я у школах «Place to be». З огляду на досвід та на результати досліджень британських колег українські спеціалісти працюватимуть над розробленням антистигматизаційної програми для України. На мій погляд, це дуже важлива допомога, тому що більшість людей, які пережили та переживають терор зі сторони росії не можуть почати нове життя, не можуть влаштуватись на роботу або побоюються відкрити бізнес [66].

Науково-освітній механізм підтримки малого та середнього підприємництва. 18 листопада 2022 року в місті Брюссель відбулось Перше засідання Спільного комітету ЄС-Україна з питань науки та інновацій. Такі засідання відбуватимуться щорічно відповідно до Угоди між Україною, з одного боку, і Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії, з іншого боку, щодо участі України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» та Програмі з досліджень та навчання Європейського співтовариства з атомної енергії (2021 – 2025), комплементарній до Рамкової програми з досліджень та інновацій «Горизонт Європа». Під час засідання українська сторона презентувала План відновлення України в частині науки та інновацій, теперішній стан імплементації Угоди, зазначила про наслідки агресії рф. Сторони погодилися максимально використати наявні можливості співпраці.

Владою країни було розроблено програму фінансової допомоги фермерам та виробникам сільськогосподарської продукції. Програма передбачає отримання грошової допомоги фермерами для розвитку власної справи. Для цього підприємцям сільського господарства потрібно подати заяву до 30 листопада 2022 року у Державний аграрний реєстр.

З податку здійснення програми (1 вересня 2022 року), Державний реєстр затвердив 13 960 заявок. Сума допомоги за один місяць сягнула майже мільярд гривень. На сьогоднішній день кількість заяв, які надійшли до Державного

аграрного реєстру становить понад 33 тисячі [24]. Фінансова допомога, що надається в межах програми допомоги Європейського Союзу на підтримку суб'єктів господарювання агропромислового комплексу, використовуються за напрямками:

- бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення (1 гектар) для провадження сільськогосподарської діяльності;
- спеціальна бюджетна дотація за утримання великої рогатої худоби (корів) усіх напрямів продуктивності.

За умовами програми, безповоротну допомогу можуть отримати представники аграрного бізнесу, які мають від 1 до 120 га сільськогосподарських угідь або утримують від 3 до 100 корів. Перші можуть отримати – 3100 грн на один гектар оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення, але не більше 372 тис. гривень. Другі – 5300 грн на кожну корову, яка перебуває у власності отримувача, але не більше 530 тис. гривень [15].

На мою думку, допомога з боку держави є одним із основних аспектів роботи бізнесу під час війни. На сьогоднішній день, ведення бізнесу є дуже складною працею, оскільки бізнес переживає не найкращі дні свого існування і тільки держава може полегшити його роботу – зменшивши тиск на бізнес на період воєнного стану, а саме:

- забезпечити постійну роботу можливих видів бізнесу;
- переведення в онлайн режим всі ліцензійні процедури. Витрачається менше часу на адміністративні процедури.
- на період військового стану та після 3 місяців після його завершення підприємства перейшли на декларативний принцип.

Влада послабила тиск на бізнес у воєнний стан, оскільки підприємство потребує допомоги від держави, а не навпаки. На мою думку, це правильне рішення з боку держави, тому що бізнес ще не оговтався від обмежень, які були під час пандемії, а тепер бізнес та народ зіткнулись із новими випробуваннями – війною росії проти України, яка зруйнувала в перші тижні, велику кількість

підприємств. В період війни велика кількість підприємств припинили свою діяльність, і якщо б держава не послабила тиск на бізнес, то ця кількість була значно більшою ніж є зараз. Влада держави ухвалила законопроект у якому прописані стратегічні цілі, які є у держави:

- забезпечення дійової державної політики з розквіту підприємства;
- створення сприятливих умов для збільшення рівня доступу підприємств до грошових фондів;
- створення сприятливих умов для збільшення рівня доступу підприємств до ринків;
- стимулювання розвитку інновацій;
- поліпшення процедур доступу до ринків;
- запровадження моделі дійового регулювання господарської та професійної діяльності;
- запровадження прозорого та зрозумілого контролю підприємств [1].

В даному підрозділі було розглянуто механізми цифровізації, науково-освітній, інформаційний та фінансовий, які дуже важливі для підприємств в період війни. Всі механізми унікальні, але за допомогою них діяльність підприємств продовжується та допомагає у розвитку.

Механізм цифровізації передбачає перехід діяльності підприємств з реального світу в цифровий світ. Це процес переходу до нових способів діяльності підприємства шляхом впровадження цифрових технологій та цифрових сервісів [68].

Науково-освітній передбачає отримання нових знань, які будуть впроваджені і роботу підприємства. Інформаційний механізм передбачає отримання, обмін інформації. Фінансовий механізм спрямований наданні бізнесу підтримки у вигляді грошових коштів, які будуть направлені на розвиток малого та середнього підприємства.

Всі стратегічні цілі направлені на відновлення та розвиток економіки України. На мою думку, при реалізації цілей, держава має мати чітке бачення

проблеми, яка потребує вирішення, а також брати до уваги форс-мажори, які можуть з'явитися при виконанні цих цілей. Реалізація стратегій потребує сучасних інструментів та новітніх технологій. Для того, щоб зрозуміти, чи позитивно впливає державна допомога на мали та середній бізнес можна зробити аналіз реалізації державної програми підтримки малого та середнього бізнесу в Запорізькій області в умовах війни.

2.3 Факторний аналіз реалізації державної програми підтримки малого і середнього бізнесу в Запорізькій області в умовах війни

В перші дні війни в Запоріжжі та по всій Україні не працювали нічого, окрім супермаркетів та аптек. Держава-терорист окупувала Запорізьку область майже на 60%, але українці змогли попри все, що відбувається на території України, об'єднатися в єдине, для того, щоб побороти зло, яке прийшло на їхню землю. Малий та середній бізнес почав оживати, для того щоб економіка країни працювала за для перемоги. Зупинка великої кількості підприємств дуже плинуло на економіку країни (безробіття, інфляція). Багато людей з початку війни змушенні були покинути свій будинок та роботу. За двісті сім днів м. Запоріжжя прихистило до себе 252 506 людей, що тікають від війни (більшість людей з Запорізької, Херсонської, Донецької областей) – більшість це працездатне населення, тому значно важливо надати роботу максимальній кількості населення. На даний момент зараз у місті Запоріжжя працює 38 163 підприємства малого та середнього бізнесу, інформує місцева влада регіону [69].

З початку війни свою діяльність припинило 658 підприємств та фізичних осіб підприємців, до того ж свою діяльність поки, що не відновили від 20% до 40% підприємств різної економічної діяльності, повідомив секретар Запорізької міської ради в своєму телеграм каналі [69].

На даний момент в м. Запоріжжі підприємці виставили на продаж понад 200 підприємств, що свідчить про складність ведення бізнесу під час війни, проте Запорізький регіон заінтересований у сталому та ефективному розвитку малого

та середнього бізнесу. У Запорізькій області питома вага малого та середнього підприємства складає 99,8%, що говорить про великий потенціал регіону. Регіон забезпечений:

- розвинутим промисловим потенціалом;
- природними ресурсами;
- енергоресурсами;
- науково-технічним потенціалом;
- розвиненою транспортною інфраструктурою;
- банківська система.

Всі переваги, які існують в Запорізькій області, зараховують до привабливих регіонів в Україні для інвесторів. Для того, щоб вирішити проблеми бізнесу та удосконалити розвиток малого та середнього бізнесу потрібно удосконалювати нормативно-правову базу країни.

Для підтримки малого та середнього бізнесу в період війни будь-яка допомога є доречною, тому в країні сформувався гуманітарний механізм підтримки підприємництва. В м. Запоріжжя 20 травня 1999 року був створений «Регіональний фонд підтримки малого та середнього підприємництва в Запорізькій області». Свою діяльність розпочав 2001 року у січні. Засновниками «Регіонального фонду підтримки малого та середнього підприємництва в Запорізькій області» є Запорізька обласна державна адміністрація та Український фонд підтримки підприємництва. Фонд є неприбутковою організацією. За час існування Фонду більше 140 бізнесових проєктів отримали фінансову допомогу на суму 6,4 млн гривень. Внаслідок цього збільшилась кількість робочих місць [39].

Регіональний фонд створив безкоштовні консультації для підприємців, з питань отримання грошової допомоги, розроблення бізнес-планів, та інші питання пов'язані із веденням бізнесу. Також існують виїзні безкоштовні лекції для представників бізнесу в Запорізькій області. Проведення таких консультацій допомагає підтримати бізнес під час війни [39].

На сайті Запорізької торгово-промислової палати можна знайти корисну інформацію для підприємців, бізнес яких постраждав під час агресії росії. Запорізька торгово-промислова палата з початку війни почала розробляти програми для полегшення роботи бізнесу під час війни. Навесні 2022 року розробила та втілила курс безоплатних заходів в якому прийняло участь понад 1200 учасників. Програми, які розробляє Запорізька торгово-промислова палата розраховані на представників малого та середнього бізнесу [26].

Запорізька торгово-промислова палата розробила новий проєкт підтримки малого та середнього бізнесу в Запорізькій області під назвою "Збереження та відновлення експортного і виробничого потенціалу малого та середнього бізнесу Запорізької області в умовах воєнного стану». Розроблення проєкту почалося у мирний для людей час в 2021 році, проте цінність проєкт набув саме в період військового часу, адже це дає нові перспективи для запорізьких підприємств.

Мета проєкту – це відновити економічний потенціал Запорізького регіону, надати підприємцям нові можливості для розвитку. Запорізький регіон славиться своїми промисловими підприємствами, які зараз потребують підтримки з боку держави, тому влада області все робить для того, щоб бізнес міг адаптуватися до буденності.

Програма здійснюється за підтримки:

- програми розвитку ООН;
- структури ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок;

- Фонду ООН у галузі народонаселення;

- Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН;

Проєкт піддержали 12 світових партнерів:

- Європейський Союз;
- Європейський інвестиційний банк;
- посольство США в Україні;

– уряди Японії, Канади, Швеції, Німеччини, Норвегії, Польщі, Швейцарії, Нідерландів та Данії [26].

Запорізька торгово-промислова палата та сумська торгово-промислова палата об'єднали свої можливості для створення нового проєкту для допомоги малому та середньому бізнесу в умовах війни. Розроблений проєкт має назву «Експертні консультації. Об'єднаний економічний фронт двох регіонів». Проєкт здійснюється в рамках Програми ООН із створення миру за грошової підтримки Європейського Союзу. Початок проєкту відбувся 31 жовтня 2022 року. В межах проєкту має відбутися 28 безоплатних заходів в які входять семінари, тренінги, практики, майстер-класи. Основні теми занять – це податкова система, експорт, кризові ситуації під час війни, та знаходження правильних рішень, програма відбудови країни, сучасні технології в бізнесі та інші теми, які актуальні на сьогоднішній день. Проходження такого курсу допоможе підприємцям краще адаптуватися до реалій суспільства, змінити свої погляди на ведення бізнесу, адже інформація є дуже корисною, тому що спікерами проєкту будуть професіонали своєї справи, які поділяться своїм досвідом з багатьма бажаними. 15 листопада 2022 року об'єднані торгово-промислові палати проведуть вебінар тема якого: «SMM для експортера. Як соціальні мережі можуть допомогти ефективно залучати нових партнерів». На сьогоднішній день тема просування товарів в соціальних мережах є дуже актуальною, тому що більшість потенційних покупців знаходяться саме в соціальних мережах. На заході буде інформація, яка допоможе працювати в таких соціальних мережах, як: Facebook, Instagram, TikTok, WeChat, Twitter, LinkedIn, Pinterest, а 16 листопада 2022 року відбудеться україно-словенська онлайн-конференція для залучення партнерів в Україну, для відновлення торгівельного співробітництва. Українська сторона має змогу поділитися та розповісти свої пропозиції та можливості щодо ведення бізнесу. Запорізька торгово-промислова палата робить все можливе для розвитку Запорізького регіону. Клас семінарів, які представляють Запорізька торгово-промислова палата в своєму проєкті, покликана надавати допомогу у кризових ситуаціях, яка може бути у підприємства. Представники бізнесу слухають лекції,

приймають участь у обговоренні про форс-мажорні обставини та план дії, який допоможе уникнути загрози для бізнесу [67].

Будь-яка підтримка з боку держави допомагає краще пристосуватись до подій, які відбуваються в країні.

На двісті шістдесятій день війни в м. Запоріжжі працюють всі сфери бізнесу. Влада міста скоротила комендантську годину і закликає бізнесменів відкривати свої підприємства, а місцевих жителів – підтримувати малий та середній бізнес, оскільки це дуже важливо для економіки країни та самого міста, тому що всі отримані кошти йдуть на виплату заробітної плати працівникам та податки. Бізнес країни адаптувався до реалій та намагаються працювати для підтримки діяльності своїх підприємств та намагаються розробляти на впроваджувати нові проекти в життя.

Уряд створив проект під назвою "єРобота" для надання українським бізнесменам грантів для створення та розвитку власної справи. В рамках цього проекту запорізькі підприємці отримали мікрогранти на суму 3,7 млн грн для впровадження своїх ідей в життя. На своєму сайті Запорізька Обласна Рада повідомила читачів, що з 1 липня 2022 року по 31 жовтня 2022 року Державним центром зайнятості був схвалений сорок один бізнес-проект, з яких 15 проектів отримали грошову допомогу на суму майже 3,7 млн грн, власники дев'ятох проектів є жителями Запорізької та Донецької областей. Серед бізнес-проектів, які отримали фінансування можна виділити такі:

- вироблення енергозберігаючих будинків, які можуть стати новою домівкою, для осіб, які постраждали від країни-терориста та втратили своє житло;
- відновлення, будівництво споруд соціального призначення;
- виготовлення печей та паливних брикетів, що на сьогоднішній час є дуже гарним обігрівом будинків;
- пошив одягу [55].

З вищезгаданого можна зробити висновок, що ті проєкти, які направлені на допомогу людям в ці страшні дні, мають більшу перевагу ніж ті, які є на сьогоднішній день недоречними (розважальні комплекси, атракціони).

Спеціалістами Запорізького центру зайнятості здійснюється систематична консультаційна праця з охочими отримати гранти на розвиток сласної справи. Здебільшого такі консультації здійснюються для того, щоб проінформувати підприємців в правильності заповнення бізнес-планів, термін подачі заяв на участь.

Гранти за програмою «єРобота» працюють у безготівковій формі та можуть бути спрямовані на закупівлю матеріалів, обладнання, товарів, тощо, окрім цього підприємці можуть сплатити орендну плату, послуги, якими користувалася фірма [55].

Запорізькою владою була розроблена комплексна програм розвитку малого і середнього підприємництва в Запорізькій області на 2021 – 2023 роки.

Програма створювалась за підтримки таких структур:

- Структурними підрозділами Запорізької облдержадміністрації; Запорізька обласна рада;
- Державна організація «Регіональний фонд підтримки підприємництва в Запорізькій області»;
- Запорізька торгово-промислова палата; громадські організації підприємців Запорізької області.

Фінансується програма з державною бюджету. В межах програми було створено два бізнес-інкубатори [31].

Головна мета програми - створити комфортні умови для будівництва і розвитку бізнесу; підтримка ініціатив молоді, які орієнтовані на відкритті власної справи; ефективно надання послуг.

Очікуванні результати:

- розвиток малого та середнього бізнесу в регіоні;
- збільшення кількості підприємців в регіоні;
- вирішення проблем регіону [31].

Для оцінки можливості реалізації очікуваних результатів від програми, запропонованої владою запорізького регіону необхідно провести SWOT-аналіз, який покаже сильні та слабкі сторони регіону та його можливості та загрози (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

SWOT-аналіз

Сильні сторони	Слабкі сторони
1) Інвестиційна привабливість регіону; 2) Наявна розвинена логістика; 3) Наявність виробничої промисловості в регіоні; 4) Сприятливі кліматичні умови; 5) Розвинена інфраструктура регіону; 6) Потужні індустріальні комплекси; 7) Сприятливі умови для розвитку сільського господарства; 8) Науково-освітній потенціал; 9) Наявність історичних надбань.	1) Військовий стан в країні; 2) Підприємства легко піддаються зовнішнім впливам; 3) Недостатній рівень конкурентоздатності у високотехнологічних галузях; 4) Низька інноваційна діяльність регіону, слабе впровадження сучасних технологій; 5) Існування «тіньової» діяльності в регіоні; 6) Не законне отримання вигоди (хабарництво); 7) Обмеження у зв'язку з військовим станом; 8) Екологічні проблеми.
Можливості	Загрози
1) Підвищення привабливості регіону; 2) Підвищення попиту на продукцію, яка виробляється в регіоні; 3) Новітні інформаційні технології; 4) Розумна молодь; 5) Створення нових робочих місць; 6) Подолання «тіньової» діяльності.	1) Воєнний стан; 2) Неспроможність відновлення платоспроможності (банкрутство); 3) Близькість до кордону з росією; 4) Зростання загального рівня цін; 5) Велика кількість внутрішньо-переміщених осіб; 6) Наявність окупованих територій.

SWOT-аналіз допомагає знайти спільний зв'язок між сильними і слабкими сторонами (внутрішні) та можливостями і загрозами (зовнішні). З матриці (табл.2.2) можна зрозуміти, що Запорізький регіон має досить велику кількість сильних сторін, що підтверджує його привабливість, оскільки на території області знаходяться промислові виробництва («Запоріжсталь», «Дніпроспецсталь», тощо); Гідроелектростанція, Запорізька АЕС; Історичні місця («Запорізька Січ»; 700-річний дуб; Музей козацтва; о. Хортиця; тощо), які відомі не тільки в Україні, а й за кордоном. Слабких сторін є теж досить велика кількість, проте найбільшою загрозою для програми є війна, оскільки вона несе

руйнування та загрозу для життя персоналу підприємств. Можливості для регіону – це цілі, які Запорізька область може досягти завдяки своїм сильним сторонам, загрози – зовнішні події, які можуть бути причиною банкрутства або руйнування не тільки для певного регіону, а й всієї країни та світу [31].

Висновки до розділу 2

2.1 Дослідили стан адміністративної вертикалі, яка розробляє та реалізує державну політику підтримки малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни. Найвищим органом є Кабінет Міністрів України, який розробляє та виконує загальнодержавні програми допомоги бізнесу через спеціалізовані організації (Український фонд підтримки підприємництва), центральними органами є місцеві державні адміністрації, яким підпорядковуються Регіональні фонди підтримки підприємництва (наприклад, Регіональний фонд підтримки підприємництва підпорядковується Запорізькій Обласній Державній (Військовій) Адміністрації та Українському фонду підтримки підприємництва). Органи місцевого самоврядування виконують діяльність на місцевому рівні.

На сьогоднішній день, підприємці, на мій погляд, потребують від держави фінансової підтримки, оскільки велика кількість підприємств постраждало від агресії з боку росії. Тому державі варто виділяти більше грошової допомоги, залучаючись підтримкою іноземних партнерів, для підприємців малого та середнього бізнесу, які створюють фундамент економіки країни.

2.2 Провели аналіз механізмів (фінансовий, гуманітарний, науково-освітній, інформаційний та механізми цифровізації) реалізації державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах військового стану. У механізмі державного регулювання бізнесу головне місце займає державна підтримка малого та середнього бізнесу, тому під час військового стану влада держави розробила методи підтримки бізнесу в такий складний для всіх час. Застосування цих методів значно полегшують роботу бізнесу, наприклад, велика кількість підприємців постраждали від руйнувань, тому влада запропонувала допомогу у

вигляді фінансування, переїзду до більш безпечних регіонів країни для відновлення власної справи також надає консультативну допомогу для участі у державних або міжнародних програмах допомоги бізнесу. Малий та середній бізнес на сьогоднішній день потребує підтримки з боку держави, яка у свою чергу робить все можливе для того, щоб створити сприятливі та комфортні умови для ефективного функціонування підприємств. Економіка воєнного стану в першу чергу працює для економічної та фінансової стійкості країни. Проблеми з якими зіткнувся малий та середній бізнес – це проблеми з фінансуванням, збут товару та логістичні проблеми. Незважаючи на проблеми, які існують, підприємці продовжують шукати шляхи розвитку своїх підприємств і залучаються підтримкою держави, яка розробила програми для розвитку або побудови власної справи. Також країна залучається підтримкою іноземними країнами, які надають допомогу у вигляді фінансування, інвестицій, проведені онлайн-заходів для підприємців, експорту та імпорту товарів, тощо. Світ підтримує Україну і впевнений, що найближчим часом зло буде знищене, тому що вони принесли на нашу землю розрухи, вбивства.

Військова агресія росії несе для України людські, інфраструктурні, економічні втрати. До сфери прояву державної політики в цей час повинне відбутись узгодження фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, валютної, інвестиційної, податкової, а також митної політики. Вже сьогодні відбувається формування та розвиток прямих економічних і торговельних відносин на всіх рівнях, забезпечення сприятливих умов співробітництва на рівні адміністративно-територіальних одиниць відповідно до діючого законодавства.

З досліджень проведених Європейською Бізнес Асоціацією та Mastercard SME Index показало реальні цифри діяльності підприємств в період війни. Дослідження показало, які реальні збитки підприємств та скільки підприємств зачинилося та яка частина знову продовжує свою діяльність. Опитування допомогло виявити реальні проблеми, які з'явилися з початку повномасштабного вторгнення. Влада держави закликає підприємців, які ще не почали свою діяльність розвивати бізнес, тому що малий та середній бізнес приносить до

бюджету країни прибутки з яких держава виплачує пенсії, субсидії, закупляє військове обладнання тощо.

2.3 З початку війни м. Запоріжжя для багатьох людей стало новою домівкою, але життя та розвиток регіону продовжується, попри всі складнощі, які є на сьогоднішній день. Влада шукає нові шляхи для залучення внутрішньо-переміщених осіб до роботи, для того щоб малий та середній бізнес розвивався. Для залучення до роботи влада регіону пропонує участь у програмах (Дія. Бізнес.; «єРобота»; тощо), які були розроблені державою, для підтримання або побудова власного бізнесу. Була розглянута комплексна програм розвитку малого і середнього підприємництва в Запорізькій області на 2021 – 2023 роки, яка передбачає створення сприятливих умови для будівництва і розвитку бізнесу також підтримка ініціатив молоді, які орієнтовані на відкритті власної справи та ефективного надання послуг. Розглянули очікувані результати від програми та зробили аналіз за допомогою SWOT- аналізу, який показав сильні, слабкі сторони Запорізького краю та можливості і загрози, які можуть чекати на владу регіону при впровадженні програми в життя. Сильними сторонами Запорізького краю стали його інвестиційна привабливість регіону; сприятливі кліматичні умови, які є великою перевагою у розвитку сільського господарства; розвинена логістика; наявність промисловості на території Запорізького краю; тощо. Переваги регіону формують його привабливість та конкурентну спроможність серед інших регіонів країни. Проте існують також і слабкі сторони, які потрібно також враховувати при впровадженні програм розвитку регіонів. Можливостями для регіону можуть стати подолання слабких сторін, наприклад, подолання «тіньових» підприємств; хабарництва; створення більшої кількості робочих місць, тощо. Загрозами є зовнішні фактори, які впливають на державу загалом і на їх подолання може знадобитись більше часу. Українська економіка вистойть, як вистояли на фронті Збройні Сили України, які з кожним днем ведуть Україну до перемоги.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

3.1 Корегування пріоритетів державної політики підтримки розвитку малого та середнього бізнесу згідно проєкту економічної повоєнної відбудови країни

Розвиток малого та середнього бізнесу виконує надважливу роль у збільшенні конкурентоспроможності та економіки країни. Як зазначалося в другому розділі роботи, пріоритетною реформою влади є створення комфортних та сприятливих умов для розвитку бізнесу. Для цього держава розробила ряд програм, для підтримки малого та середнього бізнесу (2 розділ), які направлені на розвиток бізнес-проєктів запропонованих підприємцями з досвідом, а також початківцями, які тільки мріють впровадити свої ідеї в життя. На мою думку, влада правильно сформувала пріоритетність допомоги реформ в період воєнного стану, тому що малий та середній бізнес на сьогоднішній день несе великі збитки та руйнування, а для нормального функціонування та відновлення економіки потрібно підтримати дрібне підприємництво, оскільки наслідком його розвитку є зростання самозайнятості населення.

Владою держави в ході цієї реформи передбачається зменшення тиску на підприємства, неефективних видів контролю з боку держави, відміна постійних обмежень. За допомогою реформи можливе подолання проблеми «тіньових» підприємств, які при зменшенні тиску на підприємства зможуть вийти з «тіні» та приносити додаткові податки в бюджет країни. На мою думку, для подолання такої проблеми потрібно збільшити розмір штрафів з фізичних та юридичних осіб, які ухиляються від податків, тоді «тіньовим» підприємцям буде вигідніше сплачувати в бюджет податки ніж величезні штрафи.

Для покращення якості законодавчої бази необхідно створення законів чи інших нормативних документів, регулюючих процес створення и розвитку

підприємництва в цілому, незалежно від розміру, сфери діяльності, галузі, тощо. Тому для того, щоб державне регулювання підтримки малого та середнього бізнесу було всебічно забезпечено у правовому відношенні, необхідно створити відсутні нормативно - правові акти [70].

Держава звільнила від сплати єдиного податку платників 1 та 2 груп та зменшила єдиний податок 2% без ПДВ, але для того, щоб малий та середній бізнес розвивався потрібно звільнити (зменшити в рази) від податків ті підприємства, які тільки почали свою діяльність, на певний проміжок часу, тому що вони не в змозі конкурувати з більш крупними та більш досвідченими підприємствами. Також, на мою думку, потрібно щоб держава проводила державний контроль, але менш прискіпливо відносились до суб'єктів, які тільки зароджують малий бізнес.

Влада країни має зробити так, щоб податкова система стимулювала малий та середній бізнес в період воєнного та післявоєнного стану. На сьогоднішній день це впровадити буде надзвичайно складно, але реально, якщо (рис.3.1):

- пільгове оподаткування підприємництва доцільно у разі реалізації конкретних програм та проєктів на інноваційній основі. Весь прибуток, що йде на реалізацію програм, звільняється від податків;
- звільняється частково від податків частина прибутку, яку використовують як інвестицію на виробництво продовольчих товарів, ліків, медичного обладнання, військового оснащення, тощо;
- пільгове оподаткування встановлюється не на весь прибуток, а тільки на вкладення у високі технології, у ресурсозбереженні в сфері виробництва, на основі інноваційного виробництва;
- збільшення податків для тих суб'єктів господарювання, які займаються продажем виключно спиртного, сигарет та тих, хто займається просуванням ігрового бізнесу [70].

Впровадження таких заходів має стимулювати підприємців малого та середнього бізнесу до відновлення своєї діяльності, що в свою чергу матиме загальний позитивний вплив на економіку країни.

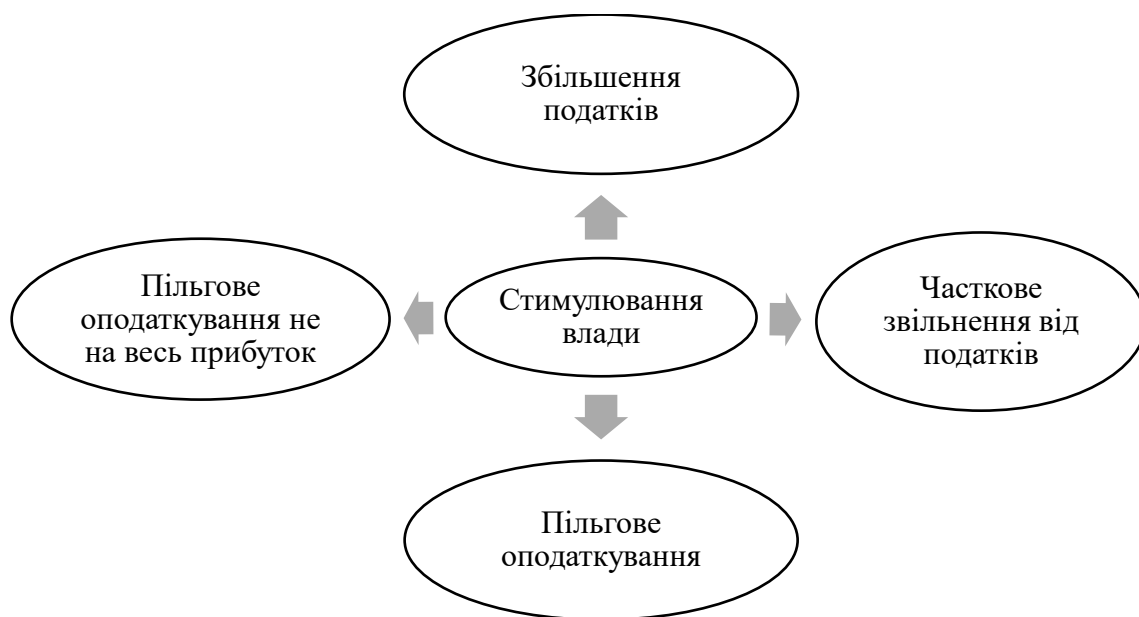

Рис.3.1 Приклад стимулювання влади

Підприємства середнього бізнесу доцільно диференціювати по їхній ролі в економіці країни, хоча в даний час кожне підприємство дуже важливе для економіки, проте необхідно виділити саме ті, які необхідні в наш час та розробити контролюючий захід який допоможе відслідковувати профіль виконаної роботи та якщо діяльність підприємства буде з позитивними результатами то бізнес можливо звільнити від перевірок на певний проміжок часу. Також при здійсненні перевірок, держава має завчасно інформувати представників бізнесу про планову перевірку [70].

Владою країни були розроблені вебінари та бізнес-інкубатори, які направлені на підвищення рівня знань у підприємців та тих, хто тільки планує стати підприємцем. На мій погляд це вірне рішення, оскільки підвищення кваліфікації менеджерів, підприємців має бути регулярним, тому що наука не стоїть на місці, а кожен день удосконалюється, тому це потрібно розвивати не тільки спеціалістів конкретної ланки, а починати впроваджувати це зі шкіл, університетів та залучати до розробки бізнес-проектів молодь, яка має нові ідеї, погляди на життя. Для ефективної участі у вебінарах та бізнес-інкубаторах, можна залучати до програми менеджерів, представників органів влади, науковців, бізнесменів які на своєму досвіді зможуть поділитися із учасниками

головними перешкодами, проблемами та успіхами, які чекають на підприємців, які тільки планують почати свою кар'єру.

Ще однією пріоритетною реформою держави є подолання безробіття, адже з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну рівень безробіття зріс. Уряд розробив програми за яких тимчасово безробітні українці можуть отримати роботу. Кожен підприємець може влаштувати до себе на підприємство внутрішньо переміщену особу та отримати компенсацію у вигляді мінімальної заробітної платні. На сьогоднішній день, понад 8 тис. підприємців отримали грошову компенсацію за влаштування 13 200 внутрішньо переміщених осіб, які виїхали до безпечних регіонів країни та мають змогу працювати на благо держави.

Також Владою було створено програму під назвою «Армія відновлення», яка передбачає виконання корисної роботи для суспільства, тим хто за різних причин втратив своє робоче місце. Це можуть бути як роботи, спрямовані на задоволення потреб Збройних Сил України, так і на забезпечення загальних потреб функціонування економіки та життєдіяльності населення (розбір завалів та відновлення будинків, пошкоджених у результаті бойових дій; заготівля дров для військових та населення; розвантаження гуманітарної допомоги; укріплення дамб). За виконання такої роботи заробітна плата буде не нижче мінімальної. На мою думку, за виконання таких робіт держава могла б додатково до основної заробітної плати надавати продуктові та гігієнічні набори зважаючи на високий рівень інфляції.

Держава має розробити програму, яка допомагала б працевлаштовуватись українцям в яких ще не має досвіду роботи (студент), оскільки більшість підприємств на сьогоднішній день надають робоче місце виключно тим кандидатам в яких є досвід. Програмою передбачалося:

- підприємство, яке бажає отримати матеріальну або пільгову допомогу зобов'язане працевлаштувати до себе на підприємство мінімум двох співробітників, які не мають досвіду;

– держава могла б компенсувати підприємству заробітну плату, яка виплачується співробітникам.

За дослідженнями фінансових операцій минуло року, було виявлено, що українці, які працюють за кордоном, здійснили грошові перекази на суму 14 млрд. дол. Держава в свою чергу може запропонувати заробітчанами на сьогоднішній день можливість збереження та збільшення своїх грошових заощаджень, а саме:

– Розробити програму для залучення фінансів українців для створення нового бізнес-проекту. Українці зможуть інвестувати свої кошти в ті програми, які їх зацікавили (наприклад, якщо заробітчани родом із областей, які постійно під обстрілами країни-агресора або під тимчасовим контролем російських військових, то після перемоги українці матимуть змогу вкласти свої кошти на відновлення свого регіону). Держава зі своєї сторони може створити для цього комфортні мови (наприклад, зменшення податкової ставки на декілька років, виплата субсидій, тощо) [70].

– Держава має підтримувати зв'язок із діаспорою українців за кордоном, тому що це може допомогти у просуванні товарів чи послуг вітчизняного виробництва. Українці могли надавати пропозиції державі, в чому саме є необхідність у даної країни [70].

Таким чином рівень зайнятості населення був би значно більшим ніж є він на сьогоднішній день за рахунок залучення українців до відновлення держави і процес розвитку країни значно пришвидшився. Органи влади мають допомагати представникам малого та середнього підприємництва. Допомога має бути свого роду щитом, покликаний компенсувати вразливість, природну обмеженість можливостей малого та середнього бізнесу порівняно з великим. Малий, середній та великий бізнес мають працювати на благо країни та її економіки.

Влада держави на мою думку, має послабити державне регулювання та зменшити вплив контролюючих органів на роботу підприємств (наприклад, податкова перевірка), поклавши відповідальність на бізнес. Разом із тим влада має не допустити порушення європейських стандартів [70].

Дослідження підтримки малого та середнього бізнесу, які були описані в другому розділі, дає право виявити чинники, які заважають впровадження дійової державної політики в життя – це:

- військовий стан в країні, який призводить до ряду інших проблем (інфляція, девальвація, масове безробіття, руйнування, тощо);
- не законне отримання вигоди (корупція);
- високий рівень «тіньових» підприємств, які ухиляються від сплати податків;
- недостатнє фінансування.

Для розвитку малого та середнього бізнесу можна запропонувати заходи, які спрямовані на вирішення соціально-економічної мети країни в період війни. Особливу увагу потрібно надати сталому розвитку підприємництва, який має великий пріоритет у вирішенні проблем держави (безробіття, тощо). Одним із головних факторів «стійкості» малого та середнього бізнесу в період військового стану є доступ до фінансування. Уряд України розробив методи, які полегшують діяльність бізнесу. Проте цю допомогу можна удосконалити, оскільки розробляючи програму антикризового управління потрібно враховувати всі ризики, які існують перед підприємствами (загроза життю, банкрутство підприємств, руйнування) [44]:

- за можливості переведення співробітників в режим дистанційної роботи;
- місцеві органи влади можуть звільнити підприємців від сплати місцевих податків та плати за оренду приміщення;
- можливе створення акцій «Купуй місцеве». Важливо, щоб суспільство купувало продукцію саме місцевого виробництва, для підтримки підприємств;
- звільнити підприємства від контролюючих заходів на період військового стану та після його закінчення на певний період часу, поклавши всю відповідальність на керівництво підприємств;

- зменшивши відсоткові ставки за кредитами на перші роки після закінчення військового стану;
- звільнити від сплати податків підприємства, на яких працює менше ніж 50 осіб [44].

Створені владою програми для розвитку підприємництва мають допомогти підприємцям у цей складний для всіх час. Держава має вберегти організації від зовнішнього та внутрішнього впливу, застосовуючи нові можливості та допомогу від інших країн світу, які надають фінансову підтримку для розвитку малого та середнього бізнесу в період війни та після її закінчення.

3.2 Розробка моделі розподілу та використання зарубіжної фінансової допомоги на розвиток малого та середнього бізнесу

Наслідки військових дій, інфраструктурні руйнування, потреба у поверненні біженців до країни, – це те, що чекає Україну після закінчення воєнного стану та потребуватиме негайних дій з боку держави. Від військових дій на території України страждає весь світ. Конференція ООН з торгівлі та розвитку 17 березня 2022 року оприлюднила звіт, в якому розрахували оцінку впливу військового стану на території України на світовий розвиток та торгівлю. На сьогоднішній день звіт на сайті UNCTAD не доступний, проте його перемістили на інший сайт - UNCTAD76. Оцінка UNCTAD акцентує на погіршенні розвитку економіки світу, доказом того є зростання цін на паливо, продовольчі товари, тощо. У звіті також йшлося про фінансову нестабільність, значне скорочення інвестицій у сфері сталого розвитку та підвищення торгових витрат. Найбільшого ураження, від військових дій на території України, зазнали ринки палива та продовольства. Звіт дав оцінку того, що ціни тих товарів, які імпортуються з України та росії значно підвищаться в країнах світу. Високі ціни на продукти харчування та енергоносії найбільше вплинуть на найбільш уразливі верстви суспільства, особливо в країнах, що розвиваються, в яких понад 50% доходу найбідніших домогосподарств витрачається на продукти харчування. Також помітне

збільшення цін передбачається на використання транспорту. Фактором підвищення цін на транспорт є обмежувальні заходи повітряного простору України та стурбованість щодо безпеки наземного виду транспорту [46].

Також свій щомісячний прогноз 9 березня 2022 року опублікувало Міністерство сільського господарства США, який також надав свою оцінку впливу повномасштабного вторгнення росії в Україну. У звіті розміщений прогноз виготовлення, експорту та імпорту сільськогосподарської продукції з України за 2021-2022 рік. Документ свідчить, що обсяг експорту пшениці та кукурудзи зменшився від 4-6 млн тон відносно лютого місяця. Головна причина зменшення експорту є порушення вивезення продукції з чорноморських портів. Тому для подолання агресії з боку росії, країни світу надають допомогу Україні, для подолання глобальної кризи у світі [46].

З метою стабілізації української фінансової системи, сприянню проведенню структурних реформ та створення підґрунтя для сталого економічного зростання, Міністерство фінансів активно співпрацює з нашими багато сторонніми партнерами. В рамках такого співробітництва Міністерство працює над залученням фінансової та технічної підтримки, обміном кращим міжнародним досвідом та приведенням українських стандартів у відповідність до світових практик. Україна розраховує на допомогу від країн для відбудови держави та повернення додому українців.

Міністерство фінансів, як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову та бюджетну політику, здійснює супроводження та внутрішній облік програм, в рамках яких Україні надається фінансова допомога, що надходить та безпосередньо до державного бюджету країни.

Влада України, науковці та політологи вже почали розробляти модель відновлення держави після закінчення війни. Після Перемоги Україна постане перед новими викликами. Світовий банк зробив прогноз, що внутрішній валовий продукт 2022 року зменшиться майже на третину, а в 2023 році буде його збільшення. Відновлення та реконструкція структури економіки, характеру

інвестицій потребуватимуть понад \$350млрд. Тому державі потрібно розробити нову модель, яка допоможе у відновленні економіки. Для цього розроблення сучасної моделі вчені можуть спиратись на досвід країн, які змогли відновити економіку після військових дій. Наприклад, можна взяти за основу досвід Японії, Німеччини, Ізраїль, Боснії і Герцеговини (2 розділ).

Експерти Проєкту USAID «ГОВЕРЛА» проаналізували основні програми та порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва [52].

В умовах військового стану пріоритетом для держави має стати надання допомоги підприємцям малого та середнього бізнесу. Уряд розробив методи надання фінансової підтримки суб'єктам господарювання (розділ 2) [52].

В березні 2022 року Уряд для підтримки бізнесу, який виробляє товари сільськогосподарського вжитку вніс зміни до Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%». Зміни передбачають значні спрощенні процедури кредитування. Дану програму впроваджує Фонд розвитку підприємництва. Головним та єдиним учасником Фонду є Міністерство фінансів України, що спрямовує усі плани діяльності Фонду. Фінансова підтримка надається підприємствам з метою розвитку бізнесу (збільшення обсягів виробництва, впровадження інновацій, тощо); погашення кредиту; для відновлення наслідків, які спричинила агресія росії (руйнування); розвитку сільськогосподарського господарства [52].

Державна допомога надається через банки, що відповідають критеріям, визначеним у додатку до Порядку та підписали з Фондом розвитку підприємництва договір про співробітництво за формою, затвердженою Фондом.

Фонд перераховує кошти на рахунок умовного зберігання, відкритий у відповідному уповноваженому банку, в сумі, погодженій Фондом, яка згідно з плановим розрахунком уповноваженого банку необхідна для сплати компенсації процентів на користь відповідних суб'єктів підприємництва протягом піврічного періоду кредитування. Перша сума авансування розраховується як прогнозна сума коштів, необхідних для сплати компенсації процентів за кредитами, які

уповноважений банк планує надати суб'єкту підприємництва протягом піврічного періоду (рис.3.2) [52].

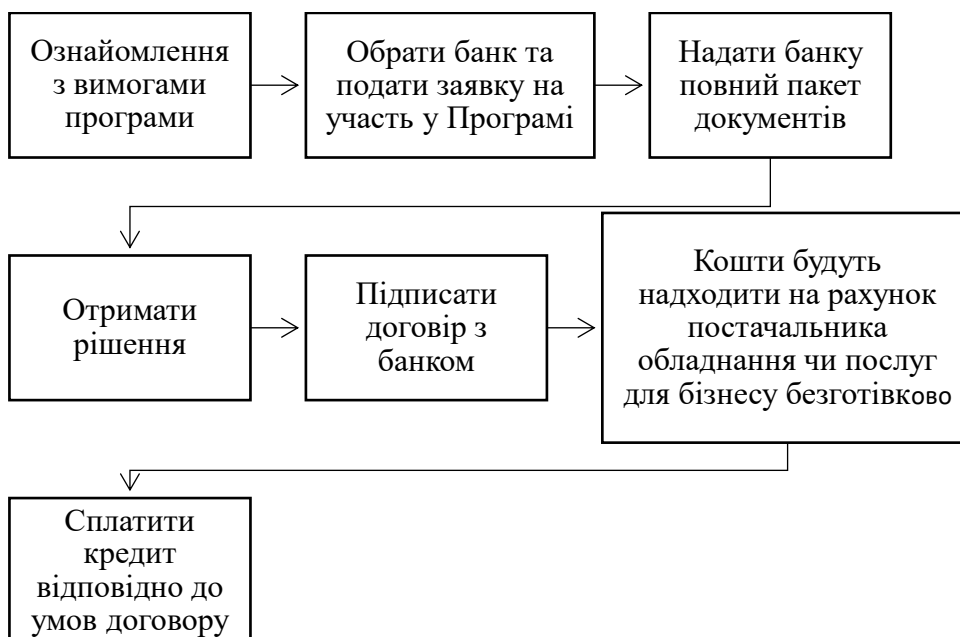

Рис. 3.2 Алгоритм надання державної допомоги представникам бізнесу [52]

Для участі у Програмі учасники мають відповідати на представлені вимоги до позичальників, а саме:

- бізнес має бути зареєстрованим, як фізична або юридична особа підприємець;
- власник є громадянином України;
- розмір державної підтримки, яку отримало підприємство за три роки має бути не більше ніж 200 тис. євро;
- річний дохід підприємства до 50 мл. євро;
- наявність бізнес-плану [52].

Також суб'єкти господарювання можуть приймати участь у Програмах на отримання гранту на втілення своїх ідей в життя. Для цього потрібно перш за все зробити бізнес-план свого майбутнього підприємства та подати разом із заявкою на сайт даної Програми, наприклад Дія. Бізнес.

Заявка на участь розглядається на протязі 10 днів. Протягом 10 днів бізнес-план оцінюється експертами АТ «Ощадбанк» [12].

Потім учасники Програми проходять перевірку Державною службою зайнятості, а також співбесіду у місцевому центрі зайнятості. Служба на підставі оцінки банку, а також оцінки співбесіди, ухвалює рішення про надання мікрогрантів тим, хто набрав найбільшу кількість балів [12].

Сума мікрогранту визначається відповідно до запиту отримувача, але не менше 50 000 гривень та з урахуванням кількості робочих місць, які зобов'язується створити підприємець (одне робоче місце - 150 тисяч гривень, два – 250 тисяч гривень) [12].

Обов'язковою умовою договору мікрогранту є створення і збереження протягом 3 років робочих місць залежно від розміру мікрогранту, а також сплата суми мікрогранту у формі податків, зборів та ЄСВ. У разі невиконання цих умов отримувач зобов'язаний повернути різницю між сумою отриманого мікрогранту та фактично сплаченими платежами [12].

Надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва здійснюється Фондом розвитку підприємництва. Для виконання вимог цього Порядку Фонд затверджує програму фінансової державної підтримки суб'єктів підприємництва, яка може містити додаткові умови для уповноважених банків у визначених цим Порядком межах.

Крім державної допомоги, малі та середні бізнеси можуть отримати кредит від міжнародних банків на розвиток свого підприємства. Міжнародні партнерські проєкти допомагають малому та середньому бізнесу нашої країни отримати довгострокове кредитування під відносно невисоку ставку – до 15% річних. До даних проєктів залучаються обласні адміністрації, що в свою чергу знижує ставку ще удвічі.

Модель розподілу та використання зарубіжної фінансової допомоги на розвиток бізнесу (рис.3.3) передбачає надання фінансової допомоги представникам малого та середнього бізнесу для розвитку або тим, хто тільки планує реалізувати свій проєкт.

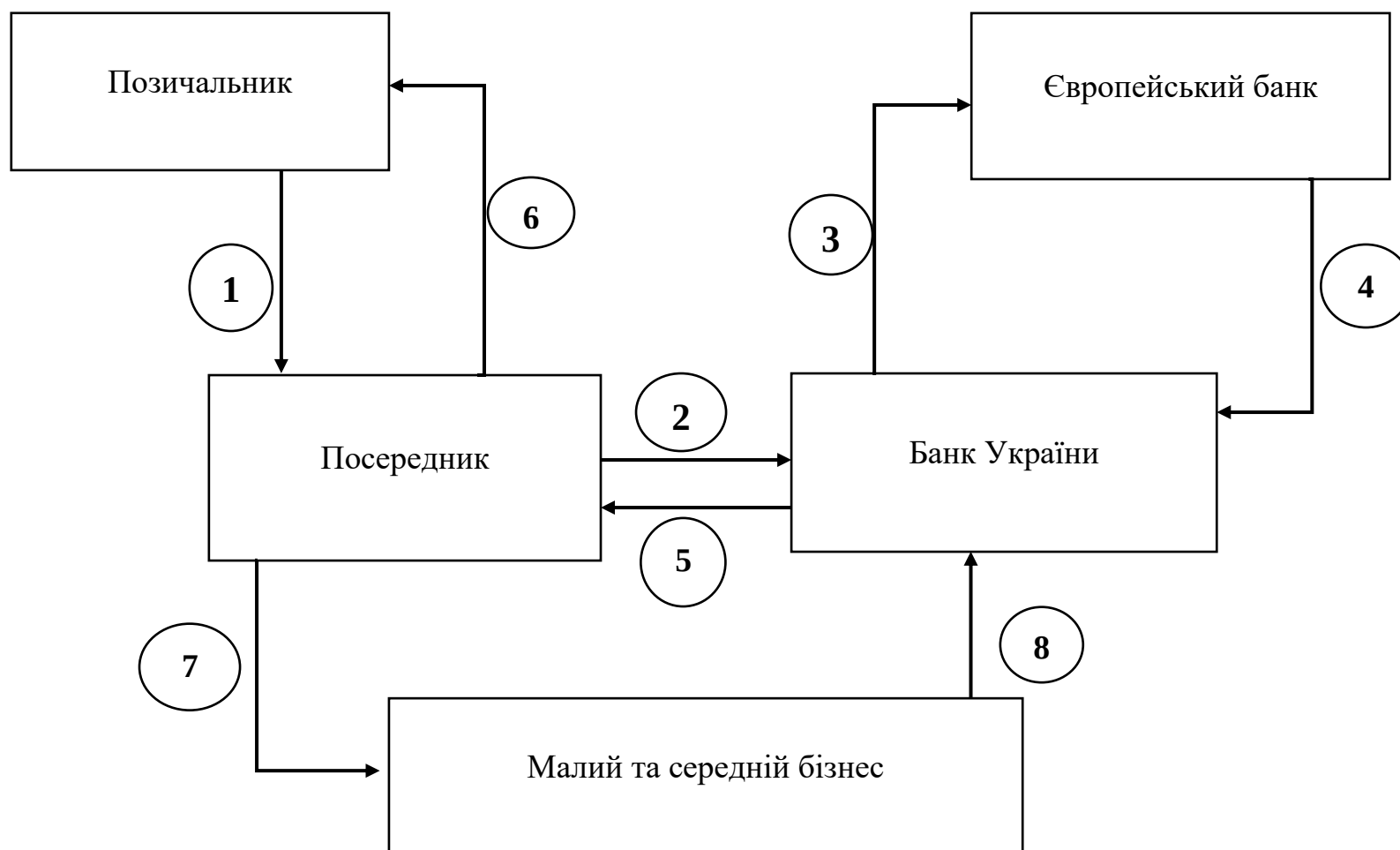

Рис. 3.3 Модель розподілу та використання зарубіжної фінансової допомоги на розвиток малого та середнього бізнесу

Позичальник через Посередника надає запит Банку щодо надання на свою користь кредиту додаючи повен пакет документів. Метою кредиту є фінансування портфеля проєктів, кожен окремий проєкт на території України реалізується малими та середніми підприємствами і компаніями з середнім рівнем капіталізації. Банк здійснює перевірку документів, які були надані Посередником та надає своє рішення (позитивне або негативне). Якщо рішення Банку є позитивним - Банк надає запит до Європейського Банку [72].

Після чого Європейський банк проводить моніторинг та свої методи оцінювання даного запиту та якщо рішення є позитивним і Європейський банк може задовільними дану суму, то рішення передається Посереднику через український Банк.

Критерії прийнятності і докладна інформації щодо процедур розподілу коштів для проєктів викладені в одному або декількох Додаткових листах відповідно до вимог різних типів проєктів, які мають бути повідомлені Банком Позичальнику, які можуть бути відповідним чином змінені Банком відповідно до його процедур, що є чинними у відповідний час.

Позичальник фінансує кожен проєкт малого та середнього бізнесу, передаючи кошти за допомогою прийнятних механізмів від Посередника до Кінцевого бенефіціара (представників малого та середнього бізнесу) [72].

На сьогоднішній день, світові держави направляють фінансову допомогу, яка спрямована на боротьбу з росією та відбудови держави. Однак фінансова допомога має відповідати принципам сталого розвитку та критеріям екологічного, соціального та корпоративного управління, оскільки вони спрямовані на розвиток та державну підтримку.

3.3 Прогнозування ефективності розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах повоєнного економічного відродження

2022 рік став для нашої країни переломним із-за агресії з боку росії. Вихід із кризової ситуації потребуватиме впровадженню нових заходів для збільшення

доходів в бюджет країни з якого відбувається фінансування малих та середніх бізнесів країни. Після перемоги перед державою постане питання пошук і залучення ресурсів відбудови країни. Основними ресурсами для відновлення економіки, інфраструктури та загалом держави будуть довгострокові кредити, гранти від програм, які були розроблені владою країни разом з іноземними партнерами. Також буде залучена до відбудови України (розмінування територій, доставка гуманітарної допомоги) фінансова допомога із фондів міжнародних організацій.

Після перемоги, головними завданнями стануть:

- Створення владою документу, в якому будуть прописані визначені масштаби витрат; розмір допомоги, яку потребуватиме країна від інших країн світу; розроблення пріоритетності.
- Прямими джерелами залучення фінансової допомоги може стати допомога Міжнародного валютного фонду, Європейського банку реконструкції і розвитку, Світового банку, програми світових держав, які запропонують співпрацю.
- Програми держав, яким можна запропонувати вигідні умови інвестування. Наприклад, у питаннях відновленні енергетичної інфраструктури можна звернутись за допомогою до країн Європейського Союзу та США. Допомога відновлення військово-промислового комплексу – США, Ізраїль, Туреччина, Велика Британія, Польща, Естонія, Литва, Латвія, Словаччина, Франція, Канада. У питаннях продовольчої безпеки – Канада, Китай, США, Польща, тощо.
- Створення Міжнародного стабілізаційного фонду, у який країни перераховуватимуть кошти для післявоєнної відбудови. Дуже важливо, щоб цей фонд координував допомогу Україні, і Україна мала до нього доступ.

За різними оцінками, ВВП України в 2022 році скоротиться на 35-50%, кожне друге підприємство може бути закрито. Виходячи з цього, ми маємо розуміти, що в найближчі роки ми будемо дотаційною державою, де певний період часу, головним інвестором буде саме держава. І від того, які пріоритети

поставить держава, залежатиме, як довго ми будемо виходити з кризи. Тому влада має розробити напрями, на яких вона зосередиться після військових дій (наприклад рис.3.4).

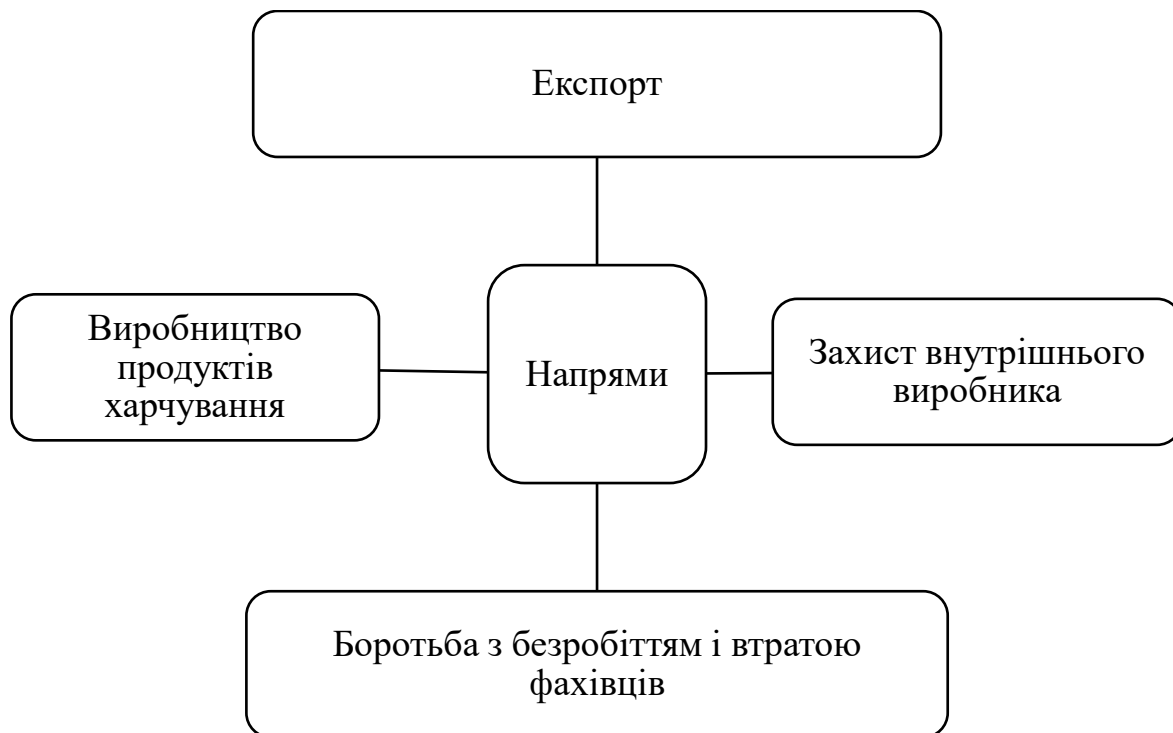

Рис.3.4 Напрями, на яких має зосередитись держава після військових дій

Виробництво продуктів харчування. Після перемоги буде необхідність у підтримці підприємців, які продовжували свою діяльність у період військових дій. Суспільство має купувати товари українського виробництва, а не імпортовані.

Експорт товарів та послуг. Необхідно поновити експортування товарів та послуг – зерна, металу. Можливе розширення транспортного шляху для експорту залізницею до портів Румунії та Польщі.

Захист внутрішнього виробника. Влада держави має зробити так, щоб під час стабілізації економіки країни суспільство споживало товари та послуги українського виробництва, а не іноземного, тому що якщо після закінчення військових дій почати імпортувати товар який буде значно меншої вартості, а

вітчизняний – більшої, то суспільству буде вигідніше купувати іноземний товар ніж український, після чого може виникнути проблема банкрутства підприємств.

Боротьба з безробіттям. Після перемоги владі держави необхідно буде запровадити проекти працевлаштування людей, які не мають постійного місця роботи або втратили її під час повномасштабного вторгнення. Також важливо це зробити на територіях, які зазнали найбільших руйнувань, оскільки якщо цього вчасно не зробити то можлива депопуляція міст, сіл, регіонів.

Зазнає найбільших руйнувань інфраструктура міст, сіл. Без допомоги іноземних партнерів відновлення інфраструктури країни є нереальним, оскільки на 11 квітня 2022 року загальна сума збитків сягнула більше ніж 80 млрд.дол. Тому на сьогоднішній день було створено чотири Фонди відновлення майна та зруйнованої інфраструктури, а саме:

- Фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури;
- Фонд відновлення та трансформації економіки;
- Фонд підтримки малого та середнього бізнесу;
- Фонд обслуговування та погашення державного боргу.

Фондові кошти використовуються за своїм цільовим призначенням, для відновлення інфраструктури, економіки, підприємств малого та середнього бізнесу та погашення боргу країни. Після завершенні військових дій на території України, на мою думку, держава зможе розробити сучасну програму для розбудови та відновлення країни, яка буде прикладом для багатьох країн світу. Україна має великий потенціал у розвитку країну, тому що має величезну підтримку від іноземних партнерів та бажання українського народу працювати на благо своєї держави, для створення більш сучасної, розвиненої держави, якою захоплюється увесь світ. Україну після закінчення воєнного стану чекають позитивні зміни – це перехід на сучасні методи правління, впровадження в життя бізнесу інновацій, відновлення інфраструктури із залученням інновацій, залучення великої кількості інвестицій – все це тільки мала частина того, що чекає країну після перемоги.

Проведено дослідження стану малого та середнього бізнесу під час військового стану Центром розвитку інновацій разом з Офісом з розвитку підприємництва та експорту, проєктом Дія.Бізнес спільно з Advanter Group та за підтримки Міністерства економіки України, Міністерства розвитку громад, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, Міністерства цифрової трансформації, Міністерства фінансів України. В дослідженні прийняло участь 863 підприємців зі всієї України. За допомогою опитування було з'ясовано, що близько 40% суб'єктів господарювання орієнтуються на впровадженні своєї продукції на закордонний ринок – а це означає, що найближчим часом очікується підвищення професіоналізму у управлінні бізнесу, підвищення інтересу до контролю якості в компаніях, зміна у стандартах сертифікації продукції.

56% опитаних підприємців планують розвивати свої підприємства завдяки впровадженню інновацій на підприємства, що на мою думку, дуже позитивно вплине на конкурентну спроможність підприємств та підштовхне інші підприємства переходити на більш сучасні технології. Також цікавим фактором є те, що у підприємців збільшився інтерес до об'єднання в кластери (30% - до війни, понад 60% - сьогоднішній час).

Дані дослідження свідчать про великі зміни у традиційній бізнес-культурі. На сьогоднішній день бізнес прагне знайти шляхи розвитку своїх підприємств, організацій переходом на сучасну, конкурентну та цивілізовану економіку. Проте бізнесу, який планує перехід на інновації потрібне фінансування, якого не вистачає. В ході дослідження, було з'ясовано приблизну суму , яку потребує на разі бізнес – 182 млн грн на рік. Проте держава не в змозі профінансувати таку суму, що негативно вплине на розвиток бізнесу, економіки. Держава на сьогоднішній день може виділити лише 17 млн грн у Фонд розвитку підприємництва, з якого фінансується програми кредитування та гранти. На мою думку, державі потрібно залучатися підтримкою зарубіжних країн, для створення більшої кількості програм.

Кошти міжнародних партнерів також будуть направлені на відновлення зруйнованих, російською агресією, підприємств. Також, вважаю, доцільно використати арештовані російські активи. Якщо залучення арештованих активів стане доступним до використання, то відбудова бізнесу після закінчення військового стану стане цілком реальним, проте бізнесу варто вже зараз підраховувати суми збитків та надавати їх державним органам.

Велика кількість малого бізнесу після повномасштабного вторгнення перелаштувалась на гуманітарні та військові потреби (кухні ресторанів почали готувати пайки для військових, ательє почали шити військовий одяг, компанії, які мали змогу до війни постачати продукції із закордону на разі займаються добуванням військової амуніції та медикаментів). Для того, щоб підтримати бізнес, який потребує допомоги, IT-підприємці розробили платформу KeepGoing для підтримки малого бізнесу. Проєкт створений для надання допомоги представникам бізнесу, а також людям творчих професій, які працюють для підтримки військових та мирних людей в період війни.

Велика кількість підприємців на разі шукає нові шляхи для початку нового бізнесу, тому вони можуть на сайті KeepGoing розповісти свою історію діяльності в період військового часу та подати заявку на отримання грошової, інформаційної та іншої допомоги, яку потребує підприємець. Для підтримки таких проєктів, будь-хто може допомогти у їх розвитку, а саме зробити грошовий переказ, придбавши продукцію, поширити інформацію в соціальних мережах для розповсюдження інформації.

Створення таких проєктів дозволяє підтримати бізнес в такий складний час, за допомогою якого створюються додаткові робочі місця, проте на мою думку малому та середньому бізнесу необхідні фінансові ресурси для підтримання економіки та її трансформації в післявоєнний період, інформаційна підтримка бізнесу, організаційна допомога та освітні заходи.

Фінансові ресурси необхідні для перетворення української економіки, а саме для налагодження ефективних відносин між виробничими секторами на території України. Потрібно зосередитись на використанні наявного потенціалу

країни та його розвитку, за допомогою якого можливе збільшення валового внутрішнього продукту та державного бюджету країни, після чого можливе виділення фінансів на трансформаційні процеси в економіці країни. Також необхідно залучати іноземні інвестиції, проте це вимагає належної уваги до освіти громадян, тому що без висококваліфікованого працездатного населення зміни в економіці не будуть такими ефективними. Стажування або програми з підвищення рівня кваліфікації робітників допоможе зменшити рівень безробіття в країні та сприяння розвитку нематеріального виробництва [7].

Бізнес потребує інформаційної допомоги з боку держави, для отримання корисної інформації. Платформа Дія.Бізнес розробила інформаційний розділ про державні та донорські програми, приватні ініціативи підтримки суб'єктів господарювання в умовах війни, що допоможуть зберегти бізнес, робочі місця та підтримати економіку України. Я вважаю, що для надання інформаційної допомоги необхідно створити на базі місцевих органів самоврядування більшу кількість організації, які будуть надавати консультуючі послуги представникам бізнесу в режимі онлайн та офлайн.

Підприємці з початку повномасштабного вторгнення почали шукати допомогу з організаційних питань, яка передбачає пошук інформації, приміщень для роботи бізнесу, закупівля обладнання, розробка логотипу, ремонт приміщень, контроль ремонтних робіт та пошуку співробітників. Для цього необхідно створити державне підприємство, яке буде надавати організаційну допомогу малому та середньому бізнесу, оскільки на даний час бізнес зазнає великих руйнувань. Існують приватні підприємства, які надають організаційні послуги, проте вартість отримання таких послуг занадто велика для підприємців, тому державі варто розробити та впровадити такі програми, які допоможуть отримувати послуги зі зменшеною вартістю або відшкодовувати частину суми за отриману роботи.

Для підвищення кваліфікації працівників та якості освіти потрібно впроваджувати курси, створення бізнес-інкубаторів, програм для надання інформації, яка дозволить підприємцям підвищити свій рівень знань у якомусь

напрямку, яку потім зможе застосувати на практиці та при управлінні підприємством. Державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації підприємців та кадрів ведення бізнесу може здійснюватися шляхом:

- розробка та розвиток бізнес-інкубаторів;
- розробка та реалізація освітніх програм, які спрямовані на підготовку, перепідготовку і підвищення рівня фахівців для суб'єктів малого і середнього підприємництва на основі державних освітніх стандартів;
- створення умов для підвищення рівня професійних знань та навичок;
- надання навчально-методологічної, науково-методичної допомоги суб'єктам малого і середнього підприємництва;
- сприяння участі у програмах обміну міжнародним досвідом з метою запровадження передових технологій та підвищення рівня кваліфікації персоналу суб'єктів малого і середнього підприємництва.

«Національна онлайн-школа для підприємців», яка допоможе заснувати свій бізнес та правильно вести бухгалтерську звітність, як розвивати свої бізнес-ідеї, скласти бізнес-план, та багато іншої корисної інформації для підприємців та початківців в цій справі створена на платформі Дія. Бізнес та розміщено освітні курси для підвищення кваліфікації підприємців та всіх бажаючих, хто тільки планує започаткувати бізнес. На сайті Дія. Бізнес вже доступно 13 освітніх курсів на теми пов'язані з веденням бізнесу (наприклад, «10 кроків для початку власної справи», «Фінансова грамотність для підприємців», «Бізнес в аграрній сфері Grow up: Agro», та інші). Всі курси є безкоштовними. Це дуже добре, що влада держави піклується про освітню допомогу підприємцям та тим, хто цього потребує. Ринок праці потребує спеціалістів із високим рівнем освітньої та професійної підготовки, які здатні вирішувати складні завдання та бути нестандартним при прийнятті рішень. Впровадження державою всіх методів підтримки бізнесу позитивно впливає на його діяльність та економіку загалом. Постійно йде удосконалення та доповнення всіх методів.

Висновки до розділу 3

3.1 Відбудова країни після закінчення війни потребуватиме колосального фінансування з боку держави та іноземних країн. Для прискорення економічного відновлення необхідно вжити дійових заходів, які будуть направлені на відродження, модернізацію та реструктуризацію підприємств реконструктивних дій з регіональної диверсифікації та розширення середньо- і високотехнологічного виробництва у регіонах із нижчими воєнними ризиками та створення сприятливих умов для іноземного інвестування. Це допоможе пришвидшити процеси економічного відновлення та зростання у військовий час. Стратегічною метою відновлення країни після війни має стати розвиток високо індустріальних суспільств, підвищення рівня зайнятості населення та залучення населення до продуктивної праці у промисловому секторі. Для цього потрібно створити належні умови, які сприятимуть розвитку нових підприємств з урахуванням інноваційних систем. Стратегічний напрямок підйому промисловості має ґрунтуватися на потенційному довгостроковому характері військової загрози та важливості промислового сектору у створенні надійної економічної бази для підтримки суверенітету та територіальної цілісності країни. Україна має обрати сторону адаптивної, прогресивної, новітньої, сучасної зовнішньої політики, а не залишатися на одному етапі протягом років. Безперервний рух, систематичний контроль за цілями і рухами в якому держава прямує мають бути пріоритетом під час правління. Не потрібно боятися змін.

3.2 Після закінчення військових дій, українських підприємців чекає відбудова своїх підприємств, які зазнали руйнувань або на момент війни підприємство не працювало задля безпеки співробітників та споживачів продукції чи послуг. Для цього підприємці будуть змушені шукати шляхи залучення коштів для розвитку та відновлення своїх бізнесів. Держава пропонує участь у програмах, отримання грантів для суб'єктів господарювання, які хочуть продовжити свою діяльність або тільки хочуть впровадити свої ідеї в життя, тому розробили алгоритм дій при отриманні допомоги. Найголовніше, що повинен

зробити учасник – це розробити свій бізнес-план. На мою думку, держава має звертати увагу на нові та більш сучасні бізнес-проекти, які пропонують учасники програм. З дотриманням європейських стандартів, тобто що підприємство не буде шкодити навколишньому середовищі (екологічно чисті продукти), з мінімальною затратою енергії та з залученням на підприємство інновацій.

Побудували модель розподілу зарубіжної допомоги малим та середнім підприємствам, яка показує, як залучаються кошти із Європейського банку до самих підприємств. Модель доводить, що без допомоги держави, малим та середнім підприємствам буде складно отримати фінансову допомогу, оскільки «Позичальником» виступає держава, яка подає запит на отримання фінансової допомоги для представників бізнесу.

3.3 Для ефективного розвитку економіки необхідно залучати до країни іноземні інвестиції та допомогу країн світу для відбудови держави, як це зробили країни Західної Європи (План «Маршала»). Фінансова підтримка від іноземних держав має бути використана на впровадження інновацій, підпис договорів з міжнародними партнерами про співпрацю, які будуть спрямовуватись на заохочення молоді до розробки нових проектів – це галузі за допомогою яких можливе зростання багатства України. Особливої уваги потребує малий і середній бізнес, який зараз страждає найбільше. Для його виживання перш за все, необхідно адаптувати стратегію розвитку компанії відповідно до зовнішнього контексту із врахуванням впливу на бізнес-процеси, зміни в ланцюгах постачання та клієнтського ряду. Необхідно оцінити можливості диверсифікації бізнесової справи, створення нових продуктів та послуг, необхідних у воєнний та післявоєнний період. Важливо також побудувати партнерські відносини з суміжними галузями, щоб підвищити свою цінність для кінцевого споживача.

ВИСНОВКИ

З підрозділу 1.1 можна зробити висновок, що державна політика - це діяльність органів влади, спрямована на вирішення суспільних потреб, для розробки та втілення в життя важливих цілей країни. З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну перед державою постала проблема розвитку малого та середнього бізнесу, який є фундаментом для розвитку економіки країни. Були розглянуті цілі державної політики в сфері розвитку малого та середнього бізнесу, які направлені на створення сприятливих умов для бізнесу, заохочення підприємців до переходу на інновації та вкладати кошти в інші проєкти. Дізналися, які саме підприємства можуть та не можуть отримати державну допомогу та яку підтримку отримують підприємці від держави (фінансову, інформаційну, консультативна, тощо) під час військового стану в країні. Проте на мою думку основним видом підтримки є фінансова (кредитування, оподаткування), без якої не можлива діяльність самого підприємства. Необхідно займатися пошуком коштів та іноземних інвестицій. На сьогоднішній день, це надзвичайно важко, але механізми створені. Наразі, у зв'язку із впровадженням санкцій на країну-агресора, українське виробництво може замінити російське виробництво на іноземному ринку.

З підрозділу 1.2 можна зробити підсумок, що держава розробила з початку військового стану в країні методи та форми підтримки малого та середнього бізнесу, як допомагають продовжувати діяльність підприємств в таких складних умовах. Для того, щоб прийняти вірне рішення для вибору пріоритетної державної політики застосовують методи державної політики. Політичний метод - визначається на боротьбі між партіями, які пропонують власну державну політику. Вибір державної політики цього методу залежить від підтримки суспільства даних партій, особливостей політичної культури та інших чинників, які можуть вплинути на вибір. Суб'єктивний метод - визначається через ірраціональну поведінку, через відхилення певних стандартів. Та останнім методом є Об'єктивний, який реалізується для уникнення популізму та

суб'єктивізму. Наприклад, якщо змінюється в країні влада і проблеми суспільства не вирішуються, то влада починає стверджувати, що ці проблеми виникають із-за зовнішніх чинників або пов'язують із діяльністю попередньої влади.

Державної підтримки малого та середнього бізнесу у воєнний час є дуже актуальною темою, тому що, під час війни складно розвивати бізнес без державної допомоги. Держава та бізнес повинні працювати разом, як одна команда, які мають спільну ціль – розвиток країни. Для того, щоб підтримати підприємців під час війни влада розробила методи та форми підтримки бізнесу (фінансова, кредитна, податкова, тощо). Кредитна передбачає оформлення кредитів під 0% на період військового стану. Податкова - зменшення або звільнення від оподаткування суб'єктам господарювання. Консультаційна - надання безоплатної інформаційної допомоги представникам бізнесу для розвитку бізнесу. Розроблені державою методи та форми підтримки бізнесу, полегшують діяльність представників підприємництва, оскільки держава полегшила умови функціонування підприємств, зменшила контролюючі заходи на період військового стану та надає можливість розвивати свої підприємства як досвідченим бізнесменам так і початківцям розробивши програми за яких всі бажаючі можуть подати свої бізнес-плани до спеціальних органів на розгляд.

1.3 Зарубіжний досвід країн може стати для нашої країни гарним прикладом для подальшого розвитку. Оскільки в підпункті 1.3 було розглянуто країни, які змогли розробити такі плани розвитку держав, якими досі захоплюються велика кількість економістів та науковців. Всі розглянуті країни мали в пріоритеті розвиток малого та середнього бізнесу, оскільки він має функцію пристосування до будь яких умов, проте якщо створити комфортні умови, то діяльність буде набагато продуктивніша та ефективніша для економіки країни. Тому держави розробляли спеціальні програми для розвитку малого та середнього бізнесу. Наприклад, у Японії була розроблена та впроваджена в життя Національна фінансова корпорація, яка фінансово підтримує малі та середні бізнеси. Створена дворівнева система гарантій кредитування, яка знижує безпеки кредитування. Держава бере на себе обов'язок сплачувати борг, якщо

підприємство не має змоги це зробити. Найбільшу фінансову допомогу з боку влади Японії отримують малі підприємства, та ті хто тільки планує стати підприємцем. Японія розробила таку систему, що допомагає громадянам країни не вкладати всі свої кошти та брати кредити тільки для того, щоб впровадити свої ідеї в життя.

Ізраїль зробив вибір на впровадження інновацій у діяльності підприємств. Створення місцевих центрів надання допомоги для малих та середніх організацій; створення курсів та семінарів, для створення та ведення бізнесу; забезпечення інформацією підприємців, для сприяння розвитку організацій; створення фондів для підтримки малого та середнього бізнесу – це провідні функції управління влади Ізраїлю.

З підрозділу 2.1 можна зробити висновок, що формування адміністративної вертикалі реалізації державної програми підтримки малого і середнього бізнесу є одним із кроків реформування системи влади у відповідь на зміну пріоритетів державної політики в цілому. В підрозділі було розглянуто пріоритетні реформи держави в умовах військового стану. В умовах війни перед державою постала необхідність створити належні умови для нормального функціонування малого та середнього бізнесу та його розвиток. Було здійснено низку заходів для поліпшення умов діяльності, основними є анулювання постійних обмежень та недієвих систем контролю, зменшення державних дозволів, перевірок та інших обмежень для підприємців.

2.2 У механізмі державного регулювання бізнесу головне місце займає державна підтримка малого та середнього бізнесу. Під час військового стану держава розробила методи підтримки малого та середнього бізнесу. Тому в підрозділі 2.2 розглянули головні методи державної підтримки малого та середнього бізнесу під час війни. Влада послабила тиск на бізнес у воєнний стан, оскільки підприємство потребує допомоги від держави, а не навпаки. На мою думку, це правильне рішення з боку держави, тому що бізнес ще не оговтався від обмежень, які були під час пандемії, а тепер бізнес та народ зіткнулись із новими випробуваннями – війною росії проти України, яка зруйнувала в перші тижні,

велику кількість підприємств. В період війни велика кількість підприємств припинили свою діяльність, і якщо б держава не послабила тиск на бізнес, то ця кількість була значно більшою ніж є зараз.

Україну підтримує увесь сучасний світ, тому надає допомогу у вигляді фінансів, зброї, гуманітарної допомоги. Та залучається до створення спільних програм для розвитку бізнесу, наприклад, одержання грантів від Німецького банку "Кредитна установа для відновлення". Ці фінанси підуть на розробку та впровадження проєкту «Рефінансування енергоефективних інвестицій малих та середніх підприємств України через фінансовий сектор». Також прийняття законопроектів для отримання грантів для відновлення або розвитку власного бізнесу. Держава задля розвитку економіки залучається підтримкою багатьох країн світу, таких як Польща, Велика Британія, Чехія, Сполучені Штати Америки, країни Європейського Союзу, Японія, Південна Корея та інших, які надають величезну фінансову, гуманітарну, військову допомогу, для скорішого подолання агресії з боку росії.

2.3 Місто Запоріжжя - міцна фортеця, яка надала для багатьох людей, які рятуються від російської навали прихисток та роблять все можливе для залучення працездатного населення до роботи та підтримки бізнесу в такий скрутний час.

Розглянули програму, яка створена Департаментом економічного розвитку і торгівлі Запорізької обласної державної адміністрації комплексна програм розвитку малого і середнього підприємництва в Запорізькій області на 2021 – 2023 роки. Та розглянули очікувані результати від програми та зробили аналіз за допомогою SWOT- аналізу, який показав сильні, слабкі сторони Запорізького краю та можливості і загрози, які можуть чекати на владу регіону при впровадженні програми в життя. За допомогою таблиці SWOT-аналізу можна зрозуміти, що Запорізький край є досить привабливим регіоном для розвитку підприємництва різних видів, від садівництва до важкого машинобудування.

3.1 Влада держави буде удосконалювати методи підтримки малого та середнього бізнесу для його розвитку. Розвиток малого та середнього бізнесу

виконує надважливу роль у збільшенні конкурентоспроможності та економіки країни. Для цього будуть залучатися підтримкою міжнародних держав для скорішої відбудови нашої держави. На мою думку, влада держави, має послабити державне регулювання та зменшити вплив контролюючих органів на роботу малих та середніх підприємств, поклавши відповідальність на бізнес. Разом із тим влада має не допустити порушення європейських стандартів.

3.2 Запропонована модель розподілу та використання зарубіжної фінансової допомоги на розвиток малого та середнього бізнесу та алгоритм надання державної допомоги представникам бізнесу. Модель розподілу зарубіжної допомоги малим та середнім бізнесу, яким чином фінансова допомога Європейського банку потрапляє до кінцевого бенефіціара (підприємців). Модель показує, що без допомоги влади, фінансова підтримка малим та середнім бізнесам майже не можлива. В умовах війни пріоритетом для влади країни має стати надання допомоги підприємцям малого та середнього бізнесу, оскільки такі підприємства допомагають у вирішенні багатьох суспільно-економічних (безробіття, низький рівень доходу населення) проблем.

Алгоритм надання державної допомоги представникам малого та середнього бізнесу ілюструє план дій, які має виконати підприємець, для того, щоб отримати державну підтримку у вигляді фінансів. Представники бізнесу мають ретельно ознайомитись з вимогами програми, вивчити всі нюанси, які можуть бути в ході участі. Обрати банк та подати заявку разом з повним пакетом документів на учать. Після цього отримати рішення та якщо воно позитивне, то підприємець має підписати договір з банком та отримувати кошти. Український малий та середній бізнес є рушійною силою економіки країни, оскільки долає надскладні випробування шукаючи нові шляхи для відновлення своїх підприємств. Саме тому міжнародні країни надають свою підтримку (гуманітарну, фінансову, тощо) Україні, оскільки бачать великий потенціал у розвитку економіки країни.

3.3 Відбудова країни після закінчення війни потребуватиме колосального фінансування з боку держави та іноземних країн. Стратегічною метою

відновлення країни після війни має стати розвиток високо індустріальних суспільств, підвищення рівня зайнятості населення та залучення населення до продуктивної праці. Для цього потрібно створити належні умови, які сприятимуть розвитку нових підприємств з урахуванням інноваційних систем. Для трансформації економіки необхідно залучати до країни іноземні інвестиції та допомогу країн світу для відбудови держави, як це зробили країни Західної Європи (План «Маршала»). Фінансова підтримка від іноземних держав має бути використана на впровадження інновацій, підпис договорів з міжнародними партнерами про співпрацю, які будуть спрямовуватись на заохочення молоді до розробки нових проєктів – це галузі за допомогою яких можливе зростання багатства України. Важлива також інформаційна, організаційна, освітня підтримка з боку держави. На мою думку, владі необхідно розширити допомогу саме у цих напрямках (інформаційна, освітня та організаційна), оскільки багато представників бізнесу зацікавлена у розвитку своїх підприємств, але мають недостатню кількість інформації, досвіду та знань, які допоможуть у розвитку власної справи. Для цього потрібно розробити та впровадити більшу кількість бізнес-інкубаторів, онлайн-шкіл, тренінгів, семінарів та вебінарів для підприємців. Після впровадження таких заходів, в країні збільшиться кількість спеціалістів, які мають професійні знання та вміння реалізовувати свої ідеї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андріяш В. І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». Миколаїв: 2013. №9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=626>.
2. Апостолук О. Ю. Пріоритети державної фінансової підтримки малого бізнесу в Україні. Електронний журнал «Ефективна економіка». 2016. №7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5085>.
3. Безкоштовні консультації для майбутніх та досвідчених підприємців. Дія.Бізнес. 2022. URL: <https://business.diia.gov.ua/consulting>.
4. Блага Н. В. Інвестиції для бізнесу в умовах війни. Менеджмент і безпека в умовах війни: теоретичні та прикладні аспекти матеріали науково-практичної інтернет-конференції. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 135–136.
5. Взаємодія бізнесу та влади. Головне управління Державної Податкової Служби. 2022. URL: <https://if.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/618122.html>.
6. Виплати фінансової допомоги мікрогрантів від EU4Business. Міністерство економіки України. 2022. URL: <https://www.facebook.com/mineconomdev>.
7. Вишнеvsька А. М., Войтко С.В. Можливості трансформації економіки України на засадах плану Маршалла. Науковий журнал «Підприємництво та інновації». Київ: ПВНЗ «Міжнародний університет фінансів», 2019. № 7.С. 7–12.
8. Відродження українського бізнесу в умовах війни. URL: <https://decentralization.gov.ua/>.
9. Ворона П. В. Державна підтримка малого і середнього бізнесу як стимулювання розвитку регіонів (зарубіжний досвід). Економіка та держава. Київ: НБУВ, 2010. №6. С. 80–82.
10. Горбач Л. М., Кобук А. Л. Інноваційний розвиток у сучасному світі: основні підходи до вивчення. Волинський інститут імені В. Липинського МАУП. URL: http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/10_gorbach.htm

11. Гончарук Т. В. Зарубіжний досвід розвитку підприємницьких структур та можливості його використання в Україні. Електронний журнал «Ефективна економіка». Вінниця: ВНАУ, 2017. №9. С. 75-89.
12. Грант на створення власного бізнесу. Міністерство економіки України. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yak-otrymaty-hrant-na-stvorennia-vlasnoho-biznesu-povidomliaie-minekonomiky>.
13. Дейнеко Л.В. Виклики майбутнього для промислового розвитку України, скориговані війною. Національна академія наук України. 2022. URL : <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9151>.
14. Демчишак Р. Участь міжнародних організацій у врегулюванні боснійського конфлікту. Національний університет «Львівська політехніка». 2020. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/9/16/paragraphs/800/demchyshak.pdf>.
15. Державна допомога сільськогосподарським виробникам. Міністерство аграрної політики та продовольства України. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ponovleno-podachu-zayavok-na-otrimannya-derzhavnoyi-dopomogi-silskogospodarskim-virobnikom>
16. Донських А. С. Державна підтримка – складова ефективної політики розвитку малого бізнесу. Електронний журнал «Ефективна економіка». 2012. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1500>.
17. Дослідження малого та середнього бізнесу. Європейська Бізнес Асоціація. 2022. URL: <https://eba.com.ua/tretyna-opytanyh-msb-planuye-vyhid-na-mizhnarodnyj-rynok/>
18. Економіка Боснії і Герцеговини. Офіційний сайт Почесного консульства Боснії і Герцеговини в Україні. 2022. URL: <https://bhconsulate.org.ua/bosniya-i-gertsegovina-7518899/ekonomika/>.
19. Експорт в умовах війни. Дія.Бізнес. 2022. URL: https://export.gov.ua/business_during_war.
20. Економічна статистика: Державна служба статистики України. 2020. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

21. Жаріков А. Ю. Бюджетно-податкова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. Електронний журнал «Ефективна економіка». 2021. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9756>.

22. Закордонний досвід державного регулювання та підтримки малого та середнього підприємництва. Інвестиції: практика та досвід. Луганськ: 2014. №13. С. 142–146.

23. Запорізька ТПП. Онлайн-вебінари. URL: <https://www.cci.zp.ua/zaporizka-tpp-pidgotuvala-programu-ekspertnoyi-pidtrymky-dlya-biznesu/>.

24. Засідання комітету ЄС-Україна з питань науки та інновацій. Міністерство освіти і науки України. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/vidbulos-pershe-zasidannya-spilnogo-komitetu-yes-ukrayina-z-pitan-nauki-ta-innovacij>.

25. Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. Економіка України. Дніпро: ПДАБА. 2018. № 1 (686). С. 75–89.

26. Інформаційна платформа PRO_Business Запорізької торгово-промислової палати. Запорізька Торгово-Промислова Палата. 2022. URL: <https://www.cci.zp.ua/>.

27. Калмиков О. В. Методи регулювання розвитку малого бізнесу у сучасних умовах. Економічні інновації. 2011. № 45. С. 93–96.

28. Караханова О. Японське "економічне диво": основні аспекти, запозичення досвіду. Економіка і політика. Збірник науково-публіцистичних статей. Київ: НАУКМА. С. 96–103. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukstud/5/20.pdf>

29. Ковбасюк Ю.В., Ващенко К.О., Сурмін Ю.П. Державна політика: підручник. Національна академія державного управління при Президентові України. Київ: НАДУ. 2014. 448 с.

30. Козак С. І. Роль малого та середнього бізнесу на сучасному етапі розвитку економіки України. Економіка та управління національним

господарством. Науковий журнал «Причорноморські економічні студії». ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій». Одеса: 2018. №26. С. 83-87.

31. Комплексна програма розвитку малого і середнього підприємництва в Запорізькій області на 2021-2023 роки. Запорізька обласна рада. 2021. URL: <https://zor.gov.ua/>.

32. Конституція України - Розділ І. Офіційне інтернет-представництво. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/>.

33. Косаревич С. Післявоєнна відбудова Боснії і Герцеговини. Центр Дністрянського. 2022. URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-bosnia>.

34. Ксьондз С.В. Навчальний посібник: Сучасні тенденції розвитку малого і середнього підприємництва у світі та на Україні. Чернівці: Рута, 1998. 104 с.

35. Кравченко К. Г. Механізми реалізації державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану на регіональному рівні. Матеріали наукової конференції «Сучасний менеджмент організації: витоки, реалії та перспективи розвитку 2022». Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2022. URL: <https://conf.krok.edu.ua/MMO/MMO-2022/paper/view/1093>.

36. Кравченко К. Г. Розвиток малого та середнього бізнесу в Запорізькій області в період воєнного стану. Матеріали V міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Сучасні тенденції економічного розвитку регіонів: теоретичні та прикладні аспекти». Одеса: ОДАБА, 2022. С. 113–116.

37. Лобко М. М., Семененко В.М., Фучко А. Й. Деякі аспекти правового режиму воєнного стану в Україні: порядок введення та припинення дії. Збірник наукових праць. Київ: НУОУ імені Івана Черняхівського, 2019. №2.С. 6–13.

38. Лаврук О. В. Сутність поняття державної політики. Університетські наукові записки. 2018. №67-68. С.254–263.

39. Малий та середній бізнес. Регіональний Фонд Підтримки Підприємництва в Запорізькій області. 2022. URL: <http://rbc.zp.ua/>.

40. Міжнародна допомога. Міністерство фінансів України. 2022. URL: mof.gov.ua.

41. Малий та середній бізнес. Міністерство фінансів України. 2022. URL : mof.gov.ua.

42. Мірошник Р. О. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні: проблеми і перспективи. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: “Проблеми економіки та управління”. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. №1. С. 63–71.

43. Огляд інструментів підтримки бізнесу в період воєнного стану в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/>.

44. Олешко Т. І., Попик Н.В., Арасланова О.Ю. Аналіз малого та середнього бізнесу України під час пандемії Covid-19. Економічна наука. 2022. №4. С. 39–42.

45. Онищенко В. П. Сучасні організаційні форми та моделі міжнародного бізнесу. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія: Економічні науки. 2015. №3. С. 20–31.

46. Оцінка втрат України від воєнного вторгнення рф: макроекономічний вимір. Економіка і прогнозування. 2022. №1. С. 8–51.

47. Парій Т. М., Чапляк Н.І. Вплив російської агресії на економічну безпеку України. Менеджмент і безпека в умовах війни: теоретичні та прикладні аспекти матеріали науково-практичної інтернет-конференції. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 341–344.

48. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни. Указ Президента України. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>.

49. Підтримка бізнесу в умовах війни. Дія .Бізнес. 2022. URL: <https://business.diia.gov.ua/>.

50. Потенціал взаємозаміщення товарів рф на ринках Молдови та України. Міністерство економіки України. 2022. URL: <https://drive.google.com/file/d/1mqoztQB2nuO7za9HICUd7FMDnvvKBRdG/view>.

51. Працює й адаптується - дослідження Mastercard. Mastercard SME Index. – 2022. URL : <https://vctr.media/ua/mastercard-sme-index-ukraine-149035/>.

52. Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва – експертний аналіз. Децентралізація. 2022. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14984>.

53. Програма Горизонт Європа для малого бізнесу: інструмент Accelerator та інші можливості. Агенція Європейських Інновацій. 2022. URL : <https://aei.org.ua/materiali-vebinaru-programa-gorizont-ievropa-dlya-malogo-biznesu-instrument-accelerator-ta-inshi-mozhlivosti/>

54. Програма "єРобота". Міністерство економіки України. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yerobota-uryad-vidiliv-shche-ponad-320-mln-grn-na-granti-dlya-pererobnih-ta-agropidpriyemstv>

55. Програма «єРобота». Запорізька Обласна Рада. 2022. URL: <https://zor.gov.ua/content/v-mezhah-derzhavnoyi-programy-yerobota-zaporizki-pidpryyemci-otrymaly-mikrograntiv-na-37-mln>.

56. Про критичну інфраструктуру. Закон України від 16.11.2021., № 1882-IX Верховна Рада України. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>.

57. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 17.06.2022 р., № 4618-VI. Верховна Рада Україна. URL: <https://www.zoda.gov.ua/>.

58. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014—2024 роки: Розпорядження від 28 серпня 2013 р., № 641-р. 2022. Кабінет Міністрів України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>.

59. Про утворення військових адміністрацій. Верховна Рада України. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>.

60. Регіональний фонд підтримки підприємництва в Запорізькій області. 2022. URL: <http://rbc.zp.ua/%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F/>

61. Рекомендації щодо планування розвитку малого та середнього підприємництва. Міністерство розвитку економіки. Київ: 2021. 65 с.

62. Рекомендації щодо довгострокового планування розвитку малого та середнього підприємництва на рівні регіонів та територіальних громад. Міністерство економіки розвитку. 2019. 32 с.

63. Садковий В.П., Домбровська С.М., Лопатченко І.М., Антонов А.В. Державна політика: аналіз та механізми впровадження. Національний університет цивільного захисту України кафедра публічного адміністрування у сфері цивільного захисту. Харків: НУЦЗУ, 2019. 65 с.

64. Серова І.А., Шаповалова В.О., Бізнес-статистика. Конспект лекцій. Харків: Вид. ХНЕУ. 2009. 88 с.

65. Ситник Н.С. Роль малого та середнього бізнесу на сучасному етапі розвитку економіки України. Економіка та управління національним господарством. 2018. № 26-1. С. 83–87.

66. Співпраця України та Великої Британії у сфері психічного здоров'я. Міністерство охорони здоров'я України. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ta-velika-britaniya-spivpracyuvatimut-u-sferi-psihichnogo-zdorovya>.

67. Спільний проєкт Запорізької і Сумської ТПП. Запорізька Торгово-Промислова Палата. 2022. URL: <https://www.cci.zp.ua/zaporizka-i-sumska-tpp-zapuskayut-spilnyj-proyekt-dlya-biznesu-za-pidtrymky-yes-ta-proon/>.

68. Теоретичні підходи до цифровізації та цифрової трансформації. Бізнес, інновації, менеджмент6 проблеми та перспективи. 2021. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/230519#:~:text=%D0%A6%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20>.

69. Телеграм-канал. Запорізька міська рада. 2022. URL: <https://t.me/kurtievofficial>.

70. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. Український інститут майбутнього. 2022. URL: <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratyty-svij-shans-staty->

71. Фінансування підтримки малого та середнього бізнесу. Постанова від 12 жовтня 2022 р. № 1156. Кабінет Міністрів України. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-finansuvannia-pidtrymky-maloho-ta-serednoho-biznesu-1156-121022>.

72. Фінансова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком від 15.11.2019 р., № 971 016. Верховна Рада України. 2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/971_016#Text.

73. Фролова Н. Л. Світовий досвід державної політики у сфері розвитку малого та середнього бізнесу. Державне регулювання економіки. Харків: УкрДУЗТ, 2018. №61. С. 68–78.

74. Шиманська К. В., Киян Я.С. Середовище розвитку малого та середнього бізнесу в Японії та його значення в економіці країни. Матеріали виступів Всеукраїнського економічного форуму. Розвиток малого та середнього бізнесу в умовах глобалізації світової економіки. Секція 2: Розвиток малого та середнього бізнесу в економіці окремих країн. Житомир : ЖДТУ, 2017. С.130-132.

75. Шляхи підтримки малого та середнього бізнесу: світовий досвід для України. Дорослий погляд на життя. 2022. URL: <https://lb.ua/>.

76. “Шлях до Дейтона”: процес мирного врегулювання військового конфлікту в Боснії та Герцеговині у 1992-1995 роках. Сумський історико-архівний журнал. Суми: СДУ, 2020. № XXXV. С. 72–83.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Досвід країн у розвитку малого та середнього бізнесу

Країни	Малий та середній бізнес
Японія	1) ліквідація монополістичних об'єднань; 2) реформи сфери праці; 3) розвиток сільського господарства; 4) створена Національна фінансова корпорація; 5) держава бере на себе обов'язок сплати боргів, якщо підприємець стає неплатоспроможним; 6) закон «Про основи малого та середнього бізнесу»; 7) програма стабілізації економіки. Держава контролювала всі грошові обіги, які відбувалися в країні (заробітні плати, ціни, діяльність кредитних установ); 8) видача кредитів; 9) видача будівельних матеріалів.
Ізраїль	1) програма міжнародної діяльності; 2) створення місцевих центрів надання допомоги для малих та середніх організацій; 3) створення курсів та семінарів, для створення та ведення бізнесу; 4) забезпечення інформацією підприємців, для сприяння розвитку організацій; 5) створення фондів для підтримки малого та середнього бізнесу; 6) фінансова допомога бізнесу;
«План Маршала»	1) нова схема розрхунку за кредитами; 2) створення Концепції «соціального ринку господарства»; 3) впровадження закону «Про попит і пропозицію»; 4) підтримку через дотації деяким галузям (промисловість сільськогосподарська, суднобудівна та гірничобудівна); 5) заходи для недопущення надмірної зосередженості виробництва і капіталу в одному регіоні, для того щоб уникнути утворення монополій.
Південна Корея	1) збільшення державних гарантій; 2) держава виступає гарантом для надання малому та середньому бізнесу позик та кредитів; 3) в країні функціонують проекти підтримки інноваційних винаходів; 4) підтримку бізнес-інкубаторів при ВНЗ; 5) фінансування освіти підприємцям; 6) створення робочих місць випускникам ВНЗ; 7) виділення земельних ділянок; 8) освітні та маркетингові послуги; 9) консультаційні послуги.
Боснія і Герцеговина	1) Впроваджена «Пріоритетна програма реконструкції та відновлення»; 2) прозорість фінансових операцій; 3) проведення реформ державного управління; 4) реформування у сфері правової системи та монетарної політики